

Міністерство внутрішніх справ України
ДНПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

**ПРАВОВІ ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
З УРАХУВАННЯМ ОСОБЛИВОСТЕЙ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ**

*Навчально-методичні рекомендації
до семінарських та практичних занять*

для здобувачів вищої освіти II-III курсу денної/заочної форми навчання
Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)
Спеціальність: D8 Право
Спеціальність: K9 Правоохоронна діяльність

Колектив авторів:

*В. Я. Киян
Н. М. Обушенко
Р. В. Карпенко
Л. В. Фокша*

Дніпро
2025

*Схвалено Науково-методичною радою
Дніпровського державного університету внутрішніх
справ, протокол № 3 від 27 листопада 2025 року*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Леонід Могілевський – проректор Харківського національного університету внутрішніх справ, д.ю.н., професор, заслужений юрист України.

Валентин Мельник – адвокат, Адвокатське об'єднання: «Адвокатська компанія "Мельник і партнери», д.ю.н., доцент.

П 68 Правові основи підприємницької діяльності з урахуванням особливостей в умовах воєнного стану : навч.-метод. рекомендації до семінарських та практичних занять для здобувачів вищої освіти II-III курсу денної/заочної форми навчання, рівень вищої освіти: перший (бакалаврський), спеціальність: D8 Право; K9 Правоохоронна діяльність / В. Я. Киян, Н.М. Обушенко, Р.В. Карпенко, Л.В. Фокша. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. 2025. 165 с.

Навчально-методичні рекомендації до семінарських та практичних занять відповідають темам, які передбачені навчальним планом з дисципліни «Правові основи підприємницької діяльності», розроблені та підготовлені відповідно до освітньо-професійної програми підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня в Дніпровському державному університеті внутрішніх справ. Галузь знань «Право», спеціальність: D8 «Право»; галузь знань «Цивільна безпека», спеціальність: K9 «Правоохоронна діяльність».

УКЛАДАЧІ:

Володимир Киян – завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти ДДУВС, к.ю.н., доцент;

Наталія Обушенко – професор кафедри цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти ДДУВС, д.ю.н., професор;

Роман Карпенко – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти ДДУВС, к.ю.н., доцент;

Лілія Фокша – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти ДДУВС, к.ю.н., доцент.

©Автори, 2025

© ДДУВС, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	10
ПРАВОВІ ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З УРАХУВАННЯМ ОСОБЛИВОСТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ...	10
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	10
Тема 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРАВОВИХ ОСНОВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ЛЕГІТИМАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	12
ТЕМА 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	28
Тема 3. ГОСПОДАРСЬКІ ДОГОВОРИ	51
Тема 4. ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.....	76
Тема 5. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКРУТСТВА	94
Тема 6. ЗАХИСТ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ	108
Тема 7. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ, РОБІТ ТА ПОСЛУГ.....	118
Тема 8. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	136
КРИТЕРІЇ ТА ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ.....	156
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	161

ПЕРЕДМОВА

У період глибоких трансформацій українського суспільства та правової системи, викликаних як внутрішніми реформами, так і зовнішніми загрозами, зокрема повномасштабною військовою агресією російської федерації проти України, особливого значення набуває якісна підготовка фахівців, здатних ефективно діяти у сфері підприємництва на засадах права, відповідальності та державницького мислення.

Вивчення дисципліни «Правові основи підприємницької діяльності» в умовах воєнного стану є вкрай актуальним, адже підприємництво в сучасній Україні виконує не лише економічну, а й стратегічну, оборонну, гуманітарну функції. Становлення та підтримка малого й середнього бізнесу, адаптація підприємницьких структур до роботи в умовах обмежень, перебоїв, переміщення виробничих потужностей, ризиків інфраструктурного характеру – усе це потребує належного правового забезпечення, що стає предметом глибокого теоретико-практичного аналізу в межах навчальної дисципліни.

Навчально-методичні рекомендації до семінарських занять з дисципліни «Правові основи підприємницької діяльності» підготовлені відповідно до вимог освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, навчального плану й робочої програми дисципліни, а також із урахуванням нових соціально-економічних викликів, зумовлених воєнним станом в Україні.

Вони адресовані студентам II–III курсів денної та заочної форм навчання, які вивчають засади правового регулювання підприємництва як елемент загальної професійної правової підготовки, а також як важливий інструмент для самореалізації в юридичній, економічній чи управлінській сферах.

У зв'язку з ліквідацією Господарського кодексу України, що тривалий час був базовим джерелом регламентації підприємницької діяльності, новим викликом для правничої освіти стало оновлення навчальних підходів, наповнення навчального процесу актуальними джерелами – Цивільним кодексом України, Законом України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» (2024), Законом «Про товариства» та іншими нормативно-правовими актами.

В умовах воєнного стану правове регулювання підприємництва набуває специфічних ознак:

- змінюються підходи до реєстрації бізнесу (зокрема, релокації підприємств);
- розширюється перелік сфер, що підлягають ліцензуванню чи дозволу в інтересах національної безпеки;
- з'являються особливі режимні правові інститути, пов'язані з постачанням товарів оборонного призначення, діяльністю у сфері критичної

інфраструктури;

- зростає роль публічно-приватного партнерства, державних гарантій та преференцій для підприємців;

- запроваджуються механізми державної підтримки бізнесу, постраждалого від воєнних дій, зокрема у вигляді компенсацій, пільг, мораторіїв на перевірки та окремі види відповідальності;

- правове поле наповнюється новими джерелами судової практики, що тлумачать підприємницькі спори в умовах форс-мажору.

У цьому контексті вивчення дисципліни стає не лише навчальним обов'язком, а й засобом адаптації до сучасних реалій, що формує у здобувачів вищої освіти вміння самостійно орієнтуватися в змінному нормативному середовищі, застосовувати норми права на практиці, критично мислити та прогнозувати наслідки правових рішень у господарській сфері.

Пропоновані навчально-методичні рекомендації містять:

- структуровані плани семінарських занять з переліком основних тем і ключових питань;

- завдання проблемного характеру, спрямовані на розвиток навичок правозастосування;

- ситуаційні завдання, що моделюють типові конфліктні ситуації у сфері підприємництва;

- переліки нормативних джерел і судової практики, оновлені станом на 2025 рік;

- рекомендації щодо самостійної роботи, підготовки рефератів, схем правових процесів тощо.

Особлива увага в методичних матеріалах приділена інтеграції сучасних викликів – таких, як воєнний стан, цифровізація, економічна турбулентність – у навчальний процес, що дає змогу формувати правову компетентність здобувачів вищої освіти не в абстрактному, а в практикоорієнтованому вимірі.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Правові основи підприємницької діяльності» є: формування у здобувачів вищої освіти системного уявлення про правові засади здійснення підприємницької діяльності в Україні, здобуття теоретичних знань та практичних навичок щодо застосування норм господарського, цивільного, податкового, адміністративного та іншого законодавства у сфері підприємництва, а також розвиток правової компетентності, здатності до самостійного вирішення типових і проблемних ситуацій у господарській практиці, зокрема в умовах воєнного стану.

Основними завданнями курсу є:

- розкриття поняття та правової природи підприємницької діяльності, її принципів і функцій;

- дослідження організаційно-правових форм господарювання (насамперед товариств) і порядку їх державної реєстрації;

- ознайомлення з механізмами державного регулювання та контролю у сфері підприємництва;

- опанування правил укладання, виконання та припинення господарських договорів;
- вивчення основ відповідальності суб'єктів підприємництва за порушення законодавства;
- аналіз особливостей підприємницької діяльності в умовах надзвичайного або воєнного стану;
- набуття практичних навичок роботи з нормативно-правовими актами, підготовки правових документів, аналізу судової практики.

Предмет навчальної дисципліни «Правові основи підприємницької діяльності» полягає в: сукупності правових норм, принципів і інститутів, які регулюють відносини, що виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності, визначають правовий статус суб'єктів господарювання, порядок створення, реорганізації, припинення юридичних осіб, укладання та виконання господарських договорів, а також встановлюють засоби державного регулювання, контролю та захисту прав суб'єктів підприємництва.

Іншими словами, предмет дисципліни охоплює:

- загальнотеоретичні основи підприємницької діяльності (поняття, функції, принципи, класифікація видів діяльності);
- правове становище суб'єктів господарювання (фізичних та юридичних осіб, зокрема товариств, об'єднань підприємств);
- процедури створення, реєстрації, реорганізації та припинення юридичних осіб;
- договірне регулювання підприємницької діяльності (види договорів, порядок їх укладання, виконання, відповідальність за порушення);
- механізми державного регулювання, контролю, ліцензування, дозвільної системи у сфері підприємництва;
- порядок оскарження рішень органів влади та захист прав підприємців у судовому та позасудовому порядку;
- специфіку правового регулювання підприємницької діяльності в умовах воєнного стану та особливого перехідного періоду, зокрема за Законом України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» (2024).

Таким чином, предмет дисципліни має комплексний, міжгалузевий характер і поєднує елементи цивільного, підприємницького (господарського), адміністративного, податкового, трудового, міжнародного та інформаційного права в контексті регулювання правовідносин у сфері підприємництва.

Міждисциплінарні зв'язки.

Дисципліна «Правові основи підприємницької діяльності» має широкі міждисциплінарні зв'язки, які забезпечують комплексний підхід до навчання та формування інтегрованих знань і навичок. Вона тісно пов'язана з такими галузями знань і навчальними дисциплінами:

1. Цивільне право

Спільні засади правоздатності і дієздатності учасників господарських

правовідносин;

Правове регулювання зобов'язань, договорів, права власності;

Особливості укладання договорів у господарській сфері.

2. Господарське право (до ліквідації) / нові інститути приватного права

Раніше – як джерело систематизованого регулювання підприємницької діяльності;

Тепер – як історико-правова база і перехід до цивілістичної моделі;

Сучасна альтернатива: Цивільний кодекс, Закон «Про товариства», спеціальні закони.

3. Адміністративне право

Державне регулювання та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання;

Адміністративна відповідальність;

Взаємодія з контролюючими та дозвільними органами.

4. Фінансове та податкове право

Податкові зобов'язання підприємців;

Бюджетні преференції, пільги, фінансова звітність;

Державна допомога та підтримка бізнесу, зокрема в умовах війни.

5. Трудове право

Правовідносини між суб'єктами підприємництва та працівниками;

Коллективні договори, охорона праці, мобілізаційні гарантії.

6. Економічна теорія / Економіка підприємства

Розуміння економічної сутності підприємництва;

Взаємозв'язок між правовими та економічними показниками діяльності.

7. Менеджмент / Бізнес-адміністрування

Взаємозалежність правових та управлінських рішень;

Регламентування повноважень керівників господарських товариств.

8. Міжнародне економічне право / Право ЄС

Зовнішньоекономічна діяльність, ліцензування, інвестиції;

Угода про асоціацію між Україною та ЄС, адаптація законодавства.

9. Право інтелектуальної власності

Захист комерційної таємниці, торговельних марок, патентів;

Особливості інноваційного бізнесу.

10. Інформаційне та цифрове право

Електронна реєстрація, цифрова взаємодія з органами влади;

Правові засади діяльності в інтернет-просторі.

Отже, міждисциплінарні зв'язки дисципліни «Правові основи підприємницької діяльності» створюють умови для глибокого засвоєння не лише правового матеріалу, а й економічної, управлінської, цифрової та соціальної складових підприємництва, що є основою комплексної підготовки майбутніх юристів, управлінців, фахівців у сфері бізнесу.

Таким чином, запропонований методичний інструментарій:

- дозволяє реалізувати цілі дисципліни, передбачені освітньою програмою;

- забезпечує багаторівневий підхід до вивчення предмету (від базових понять до складних практичних ситуацій);

- сприяє реалізації компетентнісного підходу, формуванню професійного правового мислення, навичок комунікації, аргументації, пошуку рішень;

- орієнтований на інтерактивні форми навчання, розвиток самостійної та дослідницької діяльності студентів.

У Дніпровському державному університеті внутрішніх справ навчальна дисципліна «Правові основи підприємницької діяльності» викладається у першому семестрі здобувачам вищої освіти за спеціальністю: D8 «Право», K9 Правоохоронна діяльність (перший (бакалаврський) рівень).

Методи навчання:

У процесі викладання дисципліни «Правові основи підприємницької діяльності» застосовуються такі методи навчання:

1. Лекційні методи (інформаційно-аналітичні):

- пояснення й коментування нормативного матеріалу;
- проблемне викладення змісту тем із акцентом на правозастосування.

2. Семінарські заняття (діалогічні й активні методи):

- евристична бесіда;
- дискусії та круглі столи;
- обговорення судової практики;
- аналіз правових кейсів і ситуаційних завдань.

3. Практичні заняття (практикоорієнтовані методи):

- виконання завдань з моделюванням правових ситуацій;
- підготовка правових документів (договорів, претензій, позовів);
- участь у ділових іграх, тренінгах, змодельованих судових засіданнях.

3. Методи самостійної роботи студентів:

- опрацювання нормативних актів, літературних джерел, аналітичних матеріалів;

- підготовка рефератів, аналітичних записок, презентацій;

- складання схем, таблиць, юридичних алгоритмів.

4. Цифрові методи та інструменти:

- використання електронних навчальних платформ, тестових модулів;
- застосування цифрових баз законодавства та судової практики

(«Єдиний державний реєстр судових рішень» тощо);

- дистанційні консультації та інтерактивні опитування.

Результати вивчення дисципліни

Після завершення вивчення дисципліни «Правові основи підприємницької діяльності» здобувач вищої освіти має:

1. Знання:

- знати зміст основних нормативно-правових актів, що регулюють підприємницьку діяльність в Україні, зокрема в умовах воєнного стану;

- розуміти правовий статус суб'єктів господарювання, особливості їх утворення, реорганізації та припинення;

- знати порядок укладання, зміни, виконання та припинення господарських договорів;
- розуміти функції й повноваження органів, що здійснюють регулювання та контроль у сфері підприємництва.

2. Уміння:

- аналізувати та тлумачити норми права, застосовувати їх до конкретних правовідносин у сфері підприємництва;
- готувати проекти юридичних документів, пов'язаних із підприємницькою діяльністю;
- розробляти алгоритми вирішення типових і проблемних юридичних ситуацій;
- аргументовано відстоювати правову позицію у формі усного виступу або письмового документа.

3. Практичні навички:

- користуватися правовими інформаційними системами для пошуку нормативних актів та судової практики;
- самостійно виконувати правові завдання, зокрема в ситуаціях форс-мажору, банкрутства, мобілізації чи зупинення діяльності підприємства;
- ідентифікувати порушення законодавства у сфері підприємництва та визначати шляхи їх правового вирішення;
- готувати звернення до контролюючих або судових органів із питань підприємницької діяльності.

4. Соціальні компетентності:

- виявляти ініціативність, відповідальність та етичність у підприємницько-правових взаєминах;
- діяти в умовах правової невизначеності, дотримуючись принципів законності, справедливості та верховенства права;
- адаптуватися до змін правового середовища, зокрема в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Ці навчально-методичні рекомендації стануть не лише дієвими навчальними рекомендаціями у підготовці до семінарських та практичних занять, а й корисним джерелом для формування правових засад підприємницького мислення, яке базується на гнучкості, законності, підприємницькій етиці та здатності діяти в екстремальних умовах, не втрачаючи орієнтирів на верховенство права.

ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПРАВОВІ ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
З УРАХУВАННЯМ ОСОБЛИВОСТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ»

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Денна форма навчання

№з/п	Назва тем	Нормативний обсяг годин	Всього годин з викладачем	З них:			
				Лекцій	Семінарських занять	Практичних занять	Самостійна робота/ Індивідуальна робота
5-й семестр							
1	Загальні засади правових основ підприємницької діяльності. Легітимація господарської діяльності	14	4	2	2		10
2	Організаційно-правові форми суб'єктів господарювання	14	4	2		2	10
3	Господарські договори	16	6	2		4	10
4	Господарсько-правова відповідальність	14	4	2		2	10
5	Правове регулювання банкрутства	14	4	2	2		10
6	Захист економічної конкуренції	14	4	2		2	10
7	Правове регулювання захисту якості продукції, робіт та послуг	16	6	4	2		10
8	Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності	18	8	4	4		10
	Усього годин	120	40	20	10	10	80
Підсумковий контроль – залік							

Заочна форма навчання

№з/п	Назва тем	Нормативний обсяг годин	Всього годин з викладачем	З них:			
				Лекцій	Семінарських занять	Практичних занять	Самостійна робота/ Індивідуальна робота
5-й семестр							
1	Загальні засади правових основ підприємницької діяльності. Легітимація господарської діяльності	14					10
2	Організаційно-правові форми суб'єктів господарювання	14	4	2	2		10
3	Господарські договори	16	4	2	2		10
4	Господарсько-правова відповідальність	14	4	2	2		10
5	Правове регулювання банкрутства	14					10
6	Захист економічної конкуренції	14					20
7	Правове регулювання захисту якості продукції, робіт та послуг	16					20
8	Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності	18					18
Усього годин		120	12	6	6		108
Підсумковий контроль – залік							

Тема 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРАВОВИХ ОСНОВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ЛЕГІТИМАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Семінарське заняття № 1 – 2 год.

План:

1. Феномен підприємництва в теоріях засновників економічної думки.
2. Спільні та відмінні риси понять «бізнес» та «підприємництво». Основні елементи бізнес-системи.
3. Підприємницька діяльність: визначення, основні функції та принципи.
4. Суб'єкти, об'єкти та ключові рушійні сили підприємницької діяльності.
5. Підприємницьке середовище та його основні складові.

Методичні вказівки для підготовки до семінарського заняття

1. Феномен підприємництва в теоріях засновників економічної думки.

Історія підприємництва бере свій початок ще з часів Середньовіччя. Тоді купці, торговці та ремісники були першими представниками підприємницької діяльності. **Систематичне теоретичне осмислення цього явища розпочалося лише у XVII столітті, хоча об'єднання підприємців, які включали ремісників, купців і лихварів, існували задовго до цього. Вперше термін «підприємець» у науковий вжиток увів англійський економіст Річард Кантільйон.** Він також здійснив глибокий систематичний аналіз підприємницької діяльності. Кантільйон трактував підприємництво як економічну функцію зі специфічними характеристиками, особливу увагу приділяючи ризику, що завжди супроводжує цю діяльність. На його думку, підприємець – це особа, яка на певних умовах набуває засоби виробництва для створення продукції, що буде реалізована для отримання доходу. Водночас підприємець бере на себе ризик, оскільки заздалегідь невідомо, якою буде ціна продажу.

Внесок австро-американського економіста та соціолога Йозефа Шумпетера став визначальним у розвитку теорії підприємництва. Його концепція базується на трьох головних положеннях. **Основною функцією підприємництва є проведення революційних змін і реформ у виробництві.**

Це досягається за рахунок реалізації різних можливостей, які включають створення нових товарів або вдосконалення способів виробництва вже існуючих продуктів, відкриття нових джерел сировини й ринків, а також реорганізацію виробничого процесу.

Таким чином, сутність підприємництва зводиться до впровадження нових комбінацій факторів виробництва або до різноманітних інновацій.

Підприємництво виступає загальнолюдською економічною функцією, властивою будь-якій економічній системі. Воно тісно пов'язане з іншими видами діяльності, такими як управління, науково-дослідні розробки, маркетинг тощо. Через це підприємницька функція може виконуватися різними фахівцями. У концепції Шумпетера статус власника не є визначальною ознакою підприємця. **Підприємництво залежить від господарсько-політичного середовища, яке визначає його можливості, форми та мотивацію.**

Резюмуючи наукові уявлення про природу підприємництва та значення підприємця в історичному контексті, можна стверджувати, що підприємець є активним учасником процесів пошуку й реалізації нових можливостей. Він бере участь у генеруванні та впровадженні інноваційних ідей, створенні нових продуктів і технологій, а також у здійсненні ризикованої діяльності, орієнтованої на отримання прибутку.

2. Спільні та відмінні риси понять «бізнес» та «підприємництво». **Основні елементи бізнес-системи.**

У господарській практиці часто прирівнюють підприємництво до бізнесу. Однак це лише зовнішній прояв, адже насправді ці два поняття не є тотожними. Бізнес охоплює відносини між усіма учасниками ринкової економіки, залучаючи не лише підприємців, а й споживачів, найманих працівників та державні органи. Бізнес є ширшим поняттям, ніж підприємництво, що зумовлено двома основними факторами.

По-перше, бізнес охоплює більший спектр діяльності, включаючи як одноразові, так і регулярні операції.

Підприємництво ж здійснюється виключно у рамках видів діяльності, дозволених законодавством України. Підприємцем може бути особа, яка пройшла державну реєстрацію у місцевих органах влади, отримала відповідний статус, має ліцензію або торговий патент, сплачує податки й веде необхідну облікову документацію.

По-друге, кількість учасників бізнесу перевищує кількість офіційно зареєстрованих суб'єктів підприємницької діяльності. Таким чином, підприємництво є складовою частиною ширшого поняття бізнесу.

Бізнес варто розглядати як інструмент функціонування підприємства у межах ринкового середовища. У цьому контексті немає значення, до якої саме галузі належить діяльність: промисловості, сільського господарства, торгівлі, фінансово-банківської сфери, науково-технічного обслуговування чи будь-якої іншої. Головною особливістю бізнесу залишається практична спрямованість його діяльності на досягнення успіху та отримання прибутку, тоді як конкретний сектор впливає лише на специфіку цієї діяльності. Бізнес можна визначити як сукупність дій, що здійснюються приватними особами або організаціями. Вони включають використання природних ресурсів, виробництво, купівлю-продаж товарів або надання послуг в процесі обміну на інші ресурси, послуги чи гроші – задля досягнення взаємовигоди зацікавлених

сторін.

Для успішного ведення бізнесу недостатньо володіти лише окремими його функціями чи інструментами. Подібно до інших творчих процесів, значну роль у підприємницькій діяльності відіграють такі чинники, як природні здібності, фантазія, здатність абстрагуватися від поточних завдань і комплексний підхід до стратегічного мислення. Науково доведено, що зазначені фактори залежать не лише від природної схильності людини. Важливу роль тут відіграє практика, зокрема корпоративна культура організації, яка сприяє розвитку і стимулюванню творчого потенціалу її працівників. Підприємництво і бізнес мають теоретичні відмінності. На практиці підприємництво слід розглядати як підприємницький бізнес, який включає лише свого суб'єкта, а не всіх учасників ринку. Водночас бізнес не може існувати без підприємництва. Підприємництво є не лише складовою системи бізнесу, але й одним із ключових чинників його розвитку.

Система бізнесу як форма господарювання складається з таких елементів: підприємницький бізнес; державний бізнес; споживчий бізнес. Підприємницький бізнес представляє собою особливий вид економічної діяльності, що базується на самостійній ініціативі, відповідальності та новаторських ідеях. Основна його мета – отримання прибутку шляхом виробництва, реалізації товарів, виконання робіт чи надання послуг. Залежно від сфери діяльності підприємницький бізнес поділяється на три основні типи: виробниче, комерційне та фінансове підприємництво.

Виробниче підприємництво займається насамперед створенням та постачанням товарів на ринок і представлено різними підприємствами. Такі підприємства відіграють першочергову роль у всій системі підприємництва. Вони не лише забезпечують формування товарної маси й матеріальної бази для функціонування ринку, але й виступають як один із найбільших споживачів. Саме виробничі підприємства визначають основний попит на фінансові, трудові та матеріальні ресурси. Комерційне підприємництво орієнтується на процеси обміну, розподілу та споживання товарів, що реалізуються через торговельні установи та біржі. Воно виконує роль посередника між виробничими підприємствами та кінцевими споживачами. Фінансове підприємництво охоплює рух і обмін капіталів через банки та фондові біржі. Використовуючи як власний, так і залучений капітал, ці підприємства отримують прибуток за рахунок надання фінансових ресурсів на визначений термін. Надані кошти спрямовуються до виробничих і комерційних підприємств для підтримки їхньої поточної діяльності або реалізації інвестиційних проєктів.

На відміну від підприємницького бізнесу, державний не ставить за головну мету отримання прибутку, точніше, цей аспект є другорядним. Основною його функцією є регулювання. Завдяки акумулюванню значних бюджетних коштів і запозичень, держава здатна суттєво впливати на структуру національної економіки: створювати нові виробництва, коригувати диспропорції та усувати надлишок пропозиції на ринку. Споживчий бізнес

реалізується громадянами задля отримання товарів і послуг шляхом самостійного пошуку виробників та продавців, орієнтуючись на максимальну вигоду. Для споживачів такою вигодою виступає товар або послуга, які найповніше відповідають їхнім потребам. Основу цього виду бізнесу складає приватна власність на предмети споживання та послуги.

3. Підприємницька діяльність: визначення, основні функції та принципи

Слід звернути увагу, що підприємництво – це не будь-яка господарська діяльність, а специфічний її вид, відмінність якого визначається низкою виразних ознак. По-перше, це самостійна діяльність, тобто робота «на свій рахунок». Основу підприємництва становить особиста власність підприємця. По-друге, це ініціативна й творча діяльність. Важливим складником підприємництва є власна ініціатива, інноваційний підхід і прагнення до творчого пошуку. По-третє, підприємництво має бути систематичним. Цей вид діяльності передбачає постійність, зв'язок з відтворювальними процесами, а також обов'язкову офіційну реєстрацію. По-четверте, підприємницька діяльність здійснюється на власний ризик. Підприємець бере на себе економічну (майнову) відповідальність за результати своєї діяльності. По-п'яте, головною метою підприємництва є отримання прибутку або доходу. Таким чином, підприємництво можна охарактеризувати як самостійну, ініціативну та систематичну діяльність господарюючих суб'єктів щодо виробництва продукції, виконання робіт або надання послуг. Воно здійснюється на власний ризик і спрямоване на отримання прибутку чи власного доходу. Важливо не плутати поняття «підприємництво» і «підприємливість». Підприємливість – це здатність людини діяти самостійно, нестандартно й знаходити нетипові рішення. У ринкових умовах усі повинні мати цю якість, але це зовсім не означає, що кожен може і повинен бути підприємцем.

Підприємництво – це особливий вид господарської діяльності, і важливо розуміти, що не всяка економічна активність підпадає під цю категорію. Його унікальність проявляється через кілька ключових ознак. По-перше, підприємництво – це діяльність, що здійснюється самостійно і «на свій страх і ризик». Її основою є приватна власність підприємця, яка забезпечує йому свободу дій. По-друге, така діяльність має ініціативний і творчий характер. В основі лежить індивідуальна ініціатива, пошук нових рішень і використання інноваційного підходу. По-третє, підприємницька діяльність має систематичний характер. Вона повинна бути постійною, пов'язаною з процесом відтворення і обов'язково офіційно зареєстрованою відповідно до законодавства. По-четверте, така діяльність здійснюється під власний ризик. Підприємець повністю відповідає своїм майном за економічні результати своєї роботи. І нарешті, головна мета підприємницької діяльності – це отримання прибутку або досягнення власного доходу. Отже, підприємництво – це самостійна, ініціативна, регулярна економічна

діяльність, що здійснюється на власний ризик господарюючими суб'єктами для виготовлення продукції, виконання робіт чи надання послуг з метою отримання прибутку або власного доходу. Важливо не плутати поняття підприємництва та підприємливості. Підприємливість – це здатність людини до самостійних і нестандартних дій. У ринкових умовах кожна людина має розвивати підприємливість, але це не означає, що кожен може чи повинен бути підприємцем.

Основні функції підприємницької діяльності включають:

1. **Ресурсну функцію**, яка передбачає залучення внутрішніх і зовнішніх ресурсів (фінансових, трудових, матеріальних, природних тощо) для забезпечення ефективного функціонування підприємства.

2. **Творчу функцію**, пов'язану з розробкою та впровадженням інноваційних бізнес-ідей, технологій, винаходів, а також проявом креативного підходу до ведення справ.

3. **Організаційну функцію**, яка охоплює матеріально-технічне забезпечення виробничого процесу, впровадження технологічних рішень, організацію комерційної діяльності й сервісу.

4. **Стимулюючу функцію**, що спрямована на створення механізмів підвищення продуктивності й корисності праці, застосування ефективних методів стимулювання збуту продукції відповідно до виявлених потреб споживачів.

5. **Управлінську функцію**, орієнтовану на розробку ефективних механізмів управління персоналом і підприємством загалом.

6. **Захисну функцію**, яка реалізується через створення системи гарантій прав і інтересів підприємців, формування сприятливих умов для ведення бізнесу та подолання бар'єрів на макрорівні через співпрацю з державними органами влади, міжнародними організаціями, фондами та іншими інституціями. Ця функція особливо важлива для забезпечення сталого розвитку підприємництва, зокрема приватного й малого бізнесу. Діяльність у сфері підприємництва ґрунтується на низці фундаментальних принципів: – Свобода вибору підприємцем виду економічної діяльності. – **Самостійність у визначенні програми діяльності, виборі постачальників і споживачів продукції, способів використання ресурсу (матеріального, фінансового тощо) в межах законодавчого регулювання, а також встановленні цін на товари та послуги.** – Свобода у найманні працівників. – **Комерційний розрахунок і готовність взяти на себе ризик у процесі реалізації підприємницької діяльності.** – **Право розпоряджатися прибутком після виконання зобов'язань зі сплати податків та інших платежів.** – **Незалежність у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності й використанні валютної виручки відповідно до власних інтересів.** Оскільки підприємницька діяльність є складовою господарювання, то, відповідно, принципи її функціонування мають зв'язок із загальними принципами економічної діяльності. Ці принципи виступають основою правового регулювання взаємовідносин, які виникають під час ведення бізнесу. Вони

відображають сутність правового регулювання таких відносин; однак вони не висвітлюють усіх правових аспектів підприємництва, а радше інтегрують їх у певну цілісну концепцію. Саме за допомогою цих принципів структуруються основні елементи підприємницької діяльності.

4. Суб'єкти, об'єкти та ключові рушійні сили підприємницької діяльності

Суб'єктами підприємницької діяльності є:

1. **Господарські організації**, які виступають юридичними особами, створеними відповідно до положень господарського законодавства. Це можуть бути державні, комунальні та інші види підприємств.

2. **Фізичні особи**, включаючи громадян України, іноземців і осіб без громадянства, які займаються господарською діяльністю і офіційно зареєстровані як підприємці згідно з чинним законодавством.

3. **Філії, представництва** та інші структурні підрозділи господарських організацій, створені ними з метою ведення господарської діяльності.

Об'єктами підприємницької діяльності є будь-що, що може виступати товаром або послугою на ринку. У процесі ведення бізнесу підприємці взаємодіють із низкою різноманітних об'єктів. Серед них можна виділити **товари** широкого споживання, матеріали, сировину, напівфабрикати, обладнання, транспортні засоби, нерухомість (будинки, приміщення, споруди), цінні папери, послуги, майнові та немайнові права, фінансові ресурси (кредити, валюта), ноу-хау тощо.

5. Підприємницьке середовище та його основні складові

Підприємницька діяльність являє собою особливий організаційно-економічний та новаторський стиль господарської поведінки, що вимагає володіння навичками ведення бізнесу та наявності так званого підприємницького духу. Але це не завжди гарантує досягнення успіху в підприємстві. Багато чого залежить від рівня розвитку ринкових відносин та умов середовища, в якому здійснюється ця діяльність. Середовище визначає положення всіх учасників ринку – продавців і покупців, роботодавців і працівників, кредиторів і позичальників. Воно є мінливим і, відповідно, непередбачуваним, що створює чимало обмежень і суттєво впливає на функціонування підприємства, формуючи його стратегію як у часовій, так і просторовій перспективах. Під підприємницьким середовищем слід розуміти сукупність зовнішніх умов і чинників, які впливають на можливості та кінцеві результати діяльності суб'єктів ринкових відносин. Воно також створює передумови для реалізації підприємцем власних цілей і функцій.

Фактори підприємницького середовища поділяються за кількома ознаками:

1) **за сферою впливу виділяють внутрішні та зовнішні фактори.** Більш детально ці фактори класифікують на рівні мікросередовища, мезосередовища, макросередовища та мегасередовища;

- 2) **за ступенем впливу** – на фактори прямого та непрямого впливу;
- 3) **за характером дії** – це фінансово-економічні, організаційно-правові та соціально-психологічні чинники;
- 4) **залежно від їхньої ролі у формуванні підприємницького клімату – стимулюючі та стримуючі.**

Підприємницьке середовище поділяється на внутрішнє та зовнішнє. Внутрішнє середовище, або мікросередовище, є основою життєдіяльності суб'єкта господарювання – як фізичної особи-підприємця, так і юридичної особи. Воно забезпечує стабільність і здатність підприємства до самостійного існування. У цьому середовищі відображаються всі внутрішні процеси й дії, що формують основу функціонування суб'єкта господарювання. Головну роль у внутрішньому середовищі відіграє підприємець – засновник і керівник власного бізнесу. Він самостійно приймає рішення щодо стратегічних цілей бізнесу, розробляє бізнес-план, визначає організаційну форму діяльності, планує обсяги необхідних ресурсів, налагоджує виробничі процеси, займається наймом персоналу та встановлює показники ефективності підприємницької діяльності.

Якщо підприємство не зважатиме на зовнішнє середовище з точки зору системного підходу, це може призвести до втрати бачення перспективи, збільшення рівня підприємницьких ризиків, втрати фокусу на потребах споживачів і виникнення труднощів зі збутом продукції. Зовнішнє підприємницьке середовище поділяється на три рівні: мезорівень, макросередовище та мегарівень.

Мезорівень представляє середовище безпосереднього оточення суб'єкта господарювання. Його можна описати як сукупність суб'єктів національної економіки, які впливають на діяльність підприємства, взаємодіючи зі споживачами та державою. До його структурних елементів належать:

1. **Споживачі** – фактичні або потенційні покупці продукції чи послуг підприємства.

2. **Постачальники** – суб'єкти національної економіки, які забезпечують бізнес необхідними матеріальними ресурсами для виробництва певних товарів або послуг.

3. **Посередники** – суб'єкти економіки, що сприяють просуванню, збуту та розповсюдженню товарів чи послуг серед споживачів.

4. **Контактні аудиторії** – групи осіб чи організацій, що мають вплив на діяльність бізнесу, такі як засоби масової інформації, фінансові установи, громадськість, органи державної влади тощо.

Інша частина зовнішнього підприємницького середовища – макросередовище. Це загальне ринкове середовище, яке включає сукупність умов і факторів, що впливають на розвиток підприємництва в країні та діють незалежно від контролю підприємців.

Макросередовище є складною системою зовнішнього регулювання підприємницької діяльності. Для фізичних осіб-підприємців і юридичних осіб воно має об'єктивний характер, оскільки вони не мають безпосередньої

можливості його змінити.

Надайте визначення таких понять:

Господарське право, господарські правовідносини, господарська діяльність, підприємництво, ліцензування, державна регуляторна політика, господарсько-торговельна діяльність, воєнний стан, внутрішня торгівля, зовнішня торгівля. Бізнес, підприємництво, бізнесмен, стимул, державний бізнес, споживчий бізнес, виробниче підприємництво, комерційне підприємництво, фінансове підприємництво, стратегічна сфера бізнесу, місія підприємства, суб'єкти господарювання, об'єкти підприємницької діяльності, підприємницьке середовище, внутрішнє середовище підприємства, зовнішнє середовище підприємства, ринкова інфраструктура.

Скласти схеми:

1. Правові основи підприємницької діяльності.
2. Легітимація господарської діяльності.
3. Поняття та предмет господарського права.
4. Методи правового регулювання господарських відносин.
5. Поняття, ознаки та види господарських відносин.
6. Система господарського законодавства України.
7. Поняття та види господарської діяльності.
8. Суб'єкти господарської діяльності.

Теми для написання рефератів:

1. Поняття підприємництва та його регулювання в умовах воєнного стану.
2. Зовнішнє середовище функціонування суб'єкта підприємницької діяльності в умовах війни.
3. Основні функції підприємництва та комплексна характеристика його сучасної сутності в умовах воєнного стану.
4. Економічна свобода – основна передумова розвитку підприємництва.
5. Найважливіші передумови розвитку бізнесу та підприємницької діяльності в умовах війни.
6. Підприємництво та цілі соціально-економічного розвитку України в умовах війни.
7. Сутність фанк-бізнесу.
8. Формування сприятливого середовища для розвитку підприємницької діяльності.
9. Свобода у здійсненні підприємницької діяльності в умовах воєнного стану.
10. Підприємницька ідея та її джерела.
11. Методи пошуку підприємницької діяльності.
12. Особливості підприємця та його ділові якості.
13. Особливості у світовій історії підприємництва.

14. Порядок реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності в умовах воєнного стану.

Теоретичні питання для самоконтролю:

1. Які суспільні відносини виступають предметом підприємницького права?
2. Як співвідносяться поняття «господарська діяльність» і «підприємницька діяльність»?
3. Які основні принципи господарювання в Україні?
4. Що являє собою метод підприємницького права?
5. У чому полягає різниця між поняттями «підприємницьке право» та «підприємницьке законодавство»?
6. Яке визначення підприємництву дається у законодавстві?
7. Які основні принципи підприємницької діяльності?
8. Що ви розумієте під поняттям «підприємницька діяльність»?
9. Які якості необхідно мати, щоб ефективно займатися підприємницькою діяльністю?
10. Назвіть види підприємницької діяльності, які обмежуються в Україні.
11. Що таке підприємницький дохід і які джерела та чинники його збільшення?
12. Чому підприємництвом на сьогодні вигідніше займатися у торгівлі, а не у промисловості? Назвіть не менше трьох аргументів.
13. Яка державна структура може накласти штраф на підприємця за реалізацію товарів без сертифіката відповідності?
14. У яких випадках можуть здійснити вилучення документів підприємства в умовах війни?
15. Чому органи пожежного нагляду можуть перевірити фірму у будь-який час?
16. Яка державна структура може накласти штраф на підприємця за реалізацію товарів без сертифіката відповідності?
17. У яких випадках органи можуть здійснити вилучення документів підприємства?
18. Як податкова політика держави впливає на розвиток підприємництва в умовах війни?
19. Хто може і хто не може бути суб'єктом підприємницької діяльності в Україні?
20. Назвіть суб'єкти підприємницької діяльності. Які права мають суб'єкти підприємницької діяльності?
21. Які вам відомі об'єкти підприємницької діяльності?
22. У чому полягають принципи та найважливіші передумови здійснення підприємницької діяльності?
23. Які рушійні сили розвитку підприємництва?
24. Які, на вашу думку, основні причини невдач у бізнесі?

25. Який основний спонукальний мотив підприємницької діяльності в умовах війни та повоєнної відбудови?
26. Що таке підприємницьке середовище і що воно визначає?
27. Як, на ваш погляд, можна охарактеризувати сучасне підприємницьке середовище в Україні в умовах війни та воєного стану ?
28. Що таке внутрішнє середовище підприємства?
29. Що являє собою мікросередовище бізнесу?
30. Які основні фактори формують мікросередовище підприємництва?
31. Що являє собою макросередовище бізнесу?
32. Які фактори є факторами прямого впливу на зовнішнє середовище підприємства?
33. Які фактори є факторами непрямого впливу на зовнішнє середовище підприємства?
34. Які фактори макросередовища включаються до фінансово-економічної сфери?
35. Які організаційно-правові фактори макросередовища впливають на розвиток підприємництва?
36. Які соціально-психологічні фактори макросередовища впливають на розвиток підприємництва?
37. Яке місце посідає підприємець у внутрішньому середовищі підприємства?
38. Що являють собою циклічні та нециклічні, постійно діючі нециклічні та не постійно діючі фактори підприємницького середовища?
39. У чому сутність сприятливості середовища для розвитку підприємництва?
40. У чому несприятливе для бізнесу середовище?
41. Як інфляція впливає на розвиток підприємництва?
42. Як кредитна система впливає на розвиток підприємництва?
43. На основі яких принципів здійснюється підприємництво в умовах війни?

Тестові завдання

1. Якої із зазначених позицій не існує у вітчизняній науці щодо господарського права як галузі?

А) Господарське право не самостійна галузь права, а існує простим поєднанням цивільно-правових та адміністративно-правових норм, що діють у сфері господарювання.

Б) Позиція, яка полягає у визнанні господарського права самостійною галуззю права і не має нічого спільного з іншими галузями.

В) Господарське право регулює лише відносини між державними підприємствами, не охоплюючи приватний бізнес чи підприємницьку діяльність.

Г) Господарське право є комплексною галуззю права, в якій зібрані правові норми основних галузей права щодо одного предмета правового регулювання – господарської діяльності.

2. *Що з переліченого є видами господарської діяльності?*

А) Промислова та державна діяльність.

Б) Торговельна та міжнародна діяльність.

В) Господарська комерційна та господарська некомерційна діяльність.

Г) Комерційна та управлінська діяльність.

3. *Що з наведеного є визначенням терміна «господарські відносини»?*

А) Відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання.

Б) Відносини між державою та громадянами в процесі управління.

В) Відносини між органами місцевого самоврядування та підприємствами.

Г) Відносини між фізичними особами щодо використання нерухомого майна.

4. *Що із зазначених видів господарських відносин є хибним?*

А) Внутрішньогосподарські.

Б) Організаційно-господарські.

В) Господарсько-виробничі.

Г) Сімейно-господарські.

5. *Яке із наведених визначень відповідає терміну «методи правового регулювання господарських відносин»?*

А) Сукупність законодавчих актів, що регулюють економічну діяльність підприємств.

Б) Це застосовувані законодавцем способи правового оформлення господарських відносин відповідно до їхніх властивостей і цілей правового регулювання, що відображають взаємне становище сторін, порядок прийняття ними юридично значущих рішень, характер юридичної відповідальності у випадку порушення і способи юридичного захисту прав та законних інтересів сторін.

В) Система правових норм, що визначають структуру організації господарських підприємств.

Г) Порядок вирішення судових спорів між суб'єктами господарювання.

6. *Який з наведених методів правового регулювання господарських відносин є хибним?*

А) Метод приписів.

Б) Метод рекомендацій.

В) Метод утворення.

Г) Метод автономних рішень.

7. Яка з наведених ознак господарського законодавства є неправильною?

А) Комплексний зміст основних нормативних актів – більшість нормативних актів господарського законодавства включає норми двох і більше галузей права.

Б) Відсутність у господарському законодавстві значної кількості нормативних актів обмеженої сфери дії – відомчих, локальних.

В) Множинність актів.

Г) Поєднання з комерційним правом інших країн та міжнародними договорами з господарських питань.

8. Що з наведеного не входить до господарського законодавства?

А) Сімейний кодекс України.

Б) Господарський процесуальний кодекс України.

В) Цивільний кодекс України.

Г) ЗУ «Про транспорт».

9. Хто такі суб'єкти господарського права?

А) Учасники господарських правовідносин.

Б) Фізичні особи, які здійснюють господарську діяльність виключно для особистих потреб, без залучення підприємств або організацій.

В) Це лише державні органи, які контролюють ведення господарської діяльності на території України.

Г) Це приватні підприємці, які не підпадають під дію загальних правових норм і діють за своїми внутрішніми правилами.

10. Який варіант відповіді не відповідає положенням господарського законодавства про учасників відносин у сфері господарювання?

А) Суб'єкти господарювання.

Б) Споживачі.

В) Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією.

Г) Фізичні особи, що не займаються підприємницькою діяльністю, або громадські організації, які не мають на меті отримання прибутку.

11. Що з наведеного виступає ознакою суб'єкта господарювання?

А) Отримання прибутку для особистого використання.

Б) Здійснення виробничої або комерційної діяльності з метою отримання прибутку.

В) Наявність банківського рахунку без жодної діяльності.

Г) Здійснення благодійної діяльності без мети отримання прибутку.

12. Яке твердження про утворення суб'єктів господарювання є хибним?

- А) Шляхом заснування нового суб'єкта господарювання.
- Б) Шляхом спадкування.
- В) Шляхом реорганізації (злиття, приєднання, виділення, поділу, перетворення) діючого суб'єкта господарювання).
- Г) Шляхом примусового поділу діючого суб'єкта господарювання за рішенням антимонопольних органів.

13. Що таке господарська організація?

- А) Будь-яка фізична особа, яка займається підприємницькою діяльністю.
- Б) Організація, що здійснює управління бюджетними коштами.
- В) Юридична особа, створена для здійснення господарської діяльності з метою отримання прибутку.
- Г) Некомерційна організація, що займається благодійною діяльністю.

14. Що з наведеного не є етапом створення господарської організації?

- А) Ухвалення рішення про створення.
- Б) Організація і проведення установчих зборів.
- В) Державна реєстрація.
- Г) Ліквідація організації.

15. Документи для державної реєстрації можуть подаватися у...

- А) Паперовій або електронній формі.
- Б) Лише у паперовій формі.
- В) Тільки в електронній формі.
- Г) Усно.

16. Які з наведених документів не подаються для реєстрації фізичної особи-підприємця?

- А) Документ, що підтверджує наявність стартового капіталу.
- Б) Заява про державну реєстрацію фізичної особи підприємцем.
- В) Заява про обрання фізичною особою спрощеної системи оподаткування та/або реєстраційна заява про добровільну реєстрацію як платника податку на додану вартість.
- Г) Нотаріально засвідчена письмова згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника чи органу опіки та піклування – для фізичної особи, яка досягла шістнадцяти років і має бажання займатися підприємницькою діяльністю, але не має повної цивільної дієздатності.

17. За державну реєстрацію справляється адміністративний збір у такому розмірі...

- А) 0,3 прожиткового мінімуму для працездатних осіб – за державну реєстрацію змін до відомостей про юридичну особу.

Б) 0,6 прожиткового мінімуму для працездатних осіб – за державну реєстрацію змін до відомостей про юридичну особу.

В) 0,7 прожиткового мінімуму для працездатних осіб – за державну реєстрацію змін до відомостей про юридичну особу.

Г) 1,5 прожиткового мінімуму для працездатних осіб – за державну реєстрацію змін до відомостей про юридичну особу.

18. За надання відомостей з Єдиного державного реєстру справляється плата в такому розмірі...

А) 0,03 прожиткового мінімуму для працездатних осіб – за надання виписки для проставлення апостилю та витягу в паперовій формі.

Б) 0,07 прожиткового мінімуму для працездатних осіб – за надання виписки для проставлення апостилю та витягу в паперовій формі.

В) 0,09 прожиткового мінімуму для працездатних осіб – за надання виписки для проставлення апостилю та витягу в паперовій формі;

Г) 0,05 прожиткового мінімуму для працездатних осіб – за надання виписки для проставлення апостилю та витягу в паперовій формі.

19. Господарська діяльність відбувається на підставі ліцензії, виданої органом ліцензування, яким є... (оберіть неправильний варіант)

А) Центральний орган виконавчої влади, державний колегіальний орган – провадиться на всій території України.

Б) Рада міністрів Автономної Республіки Крим – провадиться на території Автономної Республіки Крим.

В) Місцевий орган виконавчої влади – провадиться на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Г) ВРУ.

20. Спеціально уповноваженим органом з питань ліцензування є...

А) Департамент ліцензування та дозвільної системи.

Б) Департамент надання адміністративних послуг.

В) Департамент з питань реєстрації.

Г) Департамент фінансів.

Спеціалізована література:

1. Ангел Є., Гулік А. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. *Дзеркало тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/promyshliennost/jak-ukrajinska-promislovist-dolaje-vojenni-vikliki.html>.

2. Витвицька О., Суворова С., Корюгін А. Вплив цифрового маркетингу на розвиток підприємництва в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-66>.

3. Гонtareва І. В. Підприємництво : підручник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. 392 с.

4. Господарське право (Загальна частина) : підручник / за ред.

В. С. Щербини, В. В. Рєзнікової. Київ : Видавництво Ліра-К, 2023. 588 с.

5. Господарське право : навч. посібник / Укл. А.А. Бутирський. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 144 с.

6. Господарське право в схемах і таблицях : навч. посіб. Т.І. Швидка ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2024. 208 с.

7. Господарське право : навчально-методичний посібник (для студентів денної та заочної форми навчання). Подцерковний О. П., Добровольська В. В., Зятіна Д. В., Будурова Г. М. Одеса : НУ «ОЮА», 2021. 166 с.

8. Господарське право України. Особлива частина: підручник. М.С. Долинська, Г.В. Смолин, О.А. Туркот, Л.В. Хомко, Б.М. Гамалюк; за ред. Г.В. Смолина. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 536 с.

9. Господарський процес : підручник. О. П. Світличний. 2 вид., перероб. і доп. Київ : НУБіП України, 2023. 342 с.

10. Правове регулювання господарської діяльності в умовах розбудови економіки Індустрії 4.0 : монографія / О. О. Дмитрик, Є. М. Білоусов, Н. М. Внукова та ін. ; за ред. С. В. Глібка та О. В. Корват. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2023. 350 с.

11. Економіка підприємства: підручник для студ. вищих навч. закладів за заг. ред. П.В. Круша, К.В. Шелехова. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети»», 2024. 624 с.

12. Зварич Р. Локальні конфлікти в глобальній економіці. *Актуальні питання розвитку економіки*. 2020. Т. 2. № 63. С. 88-101.

13. Калашник М.В. Механізм активізації зовнішньоекономічної діяльності регіонів України. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2024. С. 108-112.

14. Кизим М. О., Хаустова В. Є., Решетняк О. І. Організаційно-економічний механізм інтеграції освіти, науки та бізнесу: модель сучасного університету. *Проблеми економіки*. 2021. №. 4. С. 29-41.

15. Кирчата І. М., Кирчатий Ю.В. Проблеми повоєнної відбудови та стратегія розвитку підприємництва. *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва*. 2022. № 29. С. 47-55. DOI: <https://doi.org/10.30977/PPB.2226-8820.2022.29.47>.

15. Матвєєв М. Сільське господарство та ринок сільськогосподарських земель України: вплив війни. Аналітика. Ринок землі. Воркс Україна. 02.05.2023. URL: <https://voxukraine.org/authors/myhajlo-matvyeuev>.

17. Мельник Л.Г., Карінцева О.І. Економіка і бізнес: підручник. Суми: Університетська книга, 2021. 316 с.

18. Мілаш В. С. Господарське право : навч. посіб. для підгот. до іспитів. 7-е вид., змін. Харків : Право, 2021. 402 с.

19. Мохонько Г.А. Організація підприємницької діяльності: навчальний посібник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. 61 с.

20. Основи економічної грамотності та підприємництва: навчальний посібник. Алексеєва С.В., Базиль Л.О., Байдулін В. Б та ін.. Житомир: «Полісся», 2021. 248 с.

21. Основи підприємницької діяльності : підручник ; за редакцією д.е.н., проф. В. М. Марченко. Київ : КПІ. ім. Ігоря Сікорського. Вид-во «Політехніка», 2022. 515 с. 3. Економіка і бізнес: підручник / за ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника, д.е.н., проф. О. І. Карінцевої. Суми: Університетська книга, 2021. 316 с.

22. Основи підприємницької діяльності : підручник / В. М. Марченко, С. О. Тульчинська, І. В. Макалюк [та ін] ; КПІ ім. Ігоря Сікорського / за редакцією д.е.н., проф. В. М. Марченко. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. 516 с.

23. Пищуліна О., Маркевич К. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації : аналітична записка. Київ : Razumkov centre, 2022. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>

24. Підприємництво та основи бізнесу. Практикум : Навчальний посібник / Біляк Т.О., Бірюченко С.Ю., Бужимська К.О., та ін. ; під заг. ред. Т.П. Остапчук. Житомир : Житомирська політехніка, 2023. 280 с. URL: <https://learn.ztu.edu.ua/course/view.php?id=2762>.

25. Скринковський Р. Сучасні тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності України в умовах війни. *Траєкторія науки*. 2022. С. 1001-1008.

26. Скрипник С.В. та ін. Особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-47>.

Тема 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

*Практичне заняття № 1 – 2 год.
Семінарське заняття № 1 – 2 год. (заочна форма навчання)*

План:

1. Поняття та види організаційно-правових форм.
2. Переваги та недоліки організаційних форм підприємницької діяльності.
3. Обмеження у здійсненні підприємницької діяльності.
4. Критерії вибору організаційно-правової форми підприємницької діяльності.

Методичні вказівки для підготовки до практичного заняття

1. Поняття та види організаційно-правових форм.

Будь-яка підприємницька діяльність здійснюється в межах певної організаційної форми. Вибір форми підприємства залежить не тільки від особистих уподобань і напрямів діяльності, але й значною мірою визначається об'єктивними умовами, такими як сфера роботи, наявність фінансових ресурсів, а також переваги і недоліки кожної з форм підприємств. Законодавство України використовує організаційні форми, види та категорії підприємств для систематизації й класифікації господарських суб'єктів за певними критеріями. Організаційна (або організаційно-правова) форма передбачає поділ підприємств відповідно до типу власності. Вибрані організаційна форма та вид підприємства також визначають, хто саме має право привласнювати результати його діяльності.

В Україні підприємства можуть функціонувати залежно від форм власності та способу організації статутного фонду.

Основні види та категорії підприємств:

1. За формами власності: – Приватні підприємства, які базуються на приватній власності громадян або юридичних осіб. – Підприємства колективної власності, що діють на основі спільного майна членів колективу. – Комунальні підприємства, засновані на майні територіальних громад. – Державні підприємства, що функціонують на основі державної власності. – Підприємства зі змішаною формою власності, що створюються на базі об'єднання майна різних форм власності.

2. За способом формування статутного фонду: – Унітарні підприємства. – Корпоративні підприємства. Унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне майно, формує статутний фонд, не поділений на частки (паї), затверджує статут і безпосередньо або через призначеного керівника управляє підприємством.

Засновник самостійно розподіляє прибуток, вирішує питання

реорганізації чи ліквідації, а також формує трудовий колектив на засадах найму. До унітарних належать державні, комунальні підприємства, а також ті, які засновані на власності об'єднань громадян, релігійних організацій або приватних осіб. Корпоративне підприємство створюється двома чи більше засновниками на основі їх спільного рішення або договору. Діяльність таких підприємств ґрунтується на об'єднанні майна та/або підприємницькій і трудовій співпраці засновників. Управління здійснюється спільними органами, що створюються учасниками, а прибутки і ризики розподіляються між ними згідно з корпоративними правами. Корпоративними вважаються кооперативи, господарські товариства та інші підприємства, засновані на приватній власності двох чи більше осіб.

Залежно від кількості працівників та розміру річного валового доходу від реалізації продукції підприємства поділяються на такі категорії: малі, середні та великі. До малих підприємств (незалежно від форми власності) належать ті, у яких середньооблікова чисельність працівників за звітний фінансовий рік не перевищує 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції, робіт чи послуг за цей період становить не більше суми, еквівалентної 500 тисячам євро.

Оцінка проводиться за середньорічним курсом гривні, встановленим Національним банком України. До категорії великих підприємств належать ті, де середньооблікова чисельність працівників за звітний (фінансовий) рік перевищує тисячу осіб, а річний обсяг валового доходу від реалізації продукції, робіт або послуг перевищує еквівалент п'яти мільйонів євро за середньорічним курсом Національного банку України у перерахунку на гривню. Підприємства, які не відповідають цим критеріям, вважаються середніми.

Організаційно-правова форма підприємства визначає сукупність норм, що регулюють внутрішні відносини між партнерами в підприємстві з одного боку та зовнішні відносини цього підприємства з іншими суб'єктами господарювання або фізичними особами-підприємцями з іншого боку.

Основними групами форм підприємств, які широко використовуються в міжнародній практиці, є:

- 1) об'єднання осіб і об'єднання капіталів;**
- 2) підприємства, що мають або не мають статусу юридичної особи;**
- 3) договірні та недоговірні підприємства (товариства).**

Найбільш поширеними формами організації підприємств є об'єднання осіб та об'єднання капіталів. Об'єднання осіб базуються на особистій участі членів у діяльності підприємства (товариства). Учасники такого товариства об'єднують не лише свої фінансові чи матеріальні ресурси, але й власну активну участь у роботі. Кожен член товариства має право брати участь у веденні справ, представництві та управлінні. Найтипівішим прикладом об'єднання осіб є товариство з необмеженою відповідальністю.

Об'єднання капіталів передбачає тільки об'єднання фінансових засобів, без залучення активної діяльності вкладників. Управління та оперативне

керівництво підприємством покладаються на спеціально створені органи. За зобов'язаннями об'єднання капіталів відповідальність несе саме підприємство. Акціонерне товариство є зразком такого об'єднання.

2. Переваги та недоліки організаційних форм підприємницької діяльності.

Майбутній підприємець, розпочинаючи власну справу, неодмінно стикається з важливим запитанням: яку організаційно-правову форму обрати та як правильно зареєструвати бізнес? Рішення щодо форми організації бізнесу має істотне значення, оскільки: визначає можливі види діяльності, якими зможе займатися підприємець; кожній формі бізнесу відповідає свій підхід до оподаткування; впливає на масштаби виробництва продукції чи надання послуг, які можна реалізовувати. Ці фактори багато в чому формують майбутнє комерційної діяльності і потребують ретельного аналізу та зваженого підходу.

Розглянемо провідні організаційно-правові форми підприємницької діяльності, які передбачені чинним законодавством. Нормативно-правова база забезпечує можливість вибору оптимальної форми організації господарської діяльності, залежно від потреб і цілей суб'єкта господарювання.

Основними формами підприємницької діяльності є: фізична особа-підприємець (ФОП); господарські товариства; кооперативи; громадські об'єднання. Кожна із зазначених форм має свої характерні особливості, що визначають її переваги та недоліки у контексті відповідних умов функціонування. **Фізична особа-підприємець** є специфічною формою господарської діяльності, в якій власність належить одній людині. Ця особа самостійно організовує та управляє виробництвом, привласнює весь отриманий прибуток і несе повну відповідальність за комерційні зобов'язання, включаючи особисте майно.

Переваги фізичної особи-підприємця полягають у наступному:

1. Простота та мінімізація формальних процедур для реєстрації, оскільки цей процес здійснюється за місцем проживання із залученням незначної кількості документації.

2. Відсутність законодавчих вимог щодо статутного капіталу, печатки чи обов'язкового відкриття банківського рахунку.

3. Монопольне право на привласнення прибутку та можливість його використання на власний розсуд після сплати необхідних податків.

4. Високий рівень мотивації до ефективної праці через прямий зв'язок між докладеними зусиллями та фінансовими результатами.

5. Порівняно низькі витрати на організацію підприємницької діяльності.

6. Забезпечення значної економічної свободи у прийнятті рішень.

Попри очевидні переваги, дана форма господарювання має низку недоліків:

1. ФОП несе необмежену відповідальність за всі борги й інші фінансові зобов'язання, включно із власним майном поза межами підприємства.

2. **Високий рівень відповідальності** за результати діяльності, що покладається винятково на підприємця.

3. **Обмеження у масштабах** підприємства через невисокий рівень прибутковості та недостатність власних ресурсів для розширення бізнесу.

4. **Складнощі у доступі до кредитних ресурсів** порівняно із середніми або великими підприємствами, через що виникають фінансові обмеження.

5. Значна імовірність банкрутства у разі несприятливих умов діяльності.

6. **Підвищене навантаження** на підприємця через тривалий робочий день та високу інтенсивність праці.

Фізична особа-підприємець користується низкою прав, що дозволяють: створювати нові структури для ведення підприємницької діяльності; здійснювати придбання майна чи майнових прав; використовувати майно інших осіб, якщо це передбачено відповідним договором; наймати і звільняти працівників у межах законодавства; брати банківські кредити на узгоджених умовах та відкривати рахунки у фінансових установах; самостійно розпоряджатися прибутками, що залишаються після виконання податкових зобов'язань.

Таким чином, ФОП є гнучкою, але ризикованою формою підприємництва, яка вимагає високого рівня відповідальності та самозайнятості, водночас забезпечуючи свободу в управлінні бізнесом.

Юридична особа – це підприємство, організація або установа, яка виступає самостійним суб'єктом права та обов'язків із закріпленими правами і зобов'язаннями. Визначальними характеристиками юридичної особи є: наявність автономного майна, що відокремлене від активів засновників або учасників; самостійна майнова відповідальність; право власності, включаючи володіння, користування та розпорядження майном; можливість здійснення від свого імені господарських операцій.

Основні організаційно-правові форми юридичних осіб:

1. «Господарські товариства»: акціонерне товариство (публічне та приватне); товариство з обмеженою відповідальністю; товариство з додатковою відповідальністю; повне товариство; командитне товариство.

2. «Господарські об'єднання»: корпорація; концерн; асоціація; консорціум.

3. «Підприємства»: приватне підприємство; державне підприємство; комунальне підприємство; казенне підприємство; колективне підприємство; орендне підприємство; дочірнє підприємство; материнська компанія.

4. «Кооперативи»: підприємницькі (виробничі кооперативи); непідприємницькі; споживчі кооперативи; житлово-будівельні кооперативи; гаражно-будівельні кооперативи; обслуговуючі кооперативи.

5. «Громадські об'єднання»: громадські організації; громадські спілки.

6. «Інші об'єднання громадян»: політичні партії; релігійні організації.

7. «Установи»: приватні установи; установи, що виступають як органи державної влади.

8. «Суб'єкти самоорганізації та самоврядування»: професійні спілки;

органи самоорганізації населення; об'єднання співвласників багатоквартирного будинку.

9. «Біржі»: товарні біржі.

Основні нормативно-правові акти, що регулюють діяльність господарських товариств: Цивільний кодекс України; Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»; Закон України «Про акціонерні товариства».

Юридичні особи можуть функціонувати в таких найбільш розповсюджених організаційно-правових формах: приватне підприємство; акціонерне товариство; товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ); товариство з додатковою відповідальністю (ТДВ); командитне товариство; повне товариство.

Приватне підприємство є юридичною особою, створеною на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців чи осіб без громадянства, яка функціонує з використанням праці самого(их) власника(ів) або найманих працівників. До категорії приватних також належать підприємства, що засновуються на приватній власності суб'єкта господарювання, який має статус юридичної особи. Акціонерне товариство в Україні функціонує під регулюванням Закону "Про акціонерні товариства». Цей закон встановлює правила створення, діяльності, реорганізації та припинення діяльності акціонерних товариств, визначає їх юридичний статус, а також права й обов'язки акціонерів. Економічно акціонерне товариство являє собою підприємство, яке об'єднує певну кількість фізичних чи юридичних осіб, котрі об'єднують свої кошти через випуск і продаж акцій з метою здобуття прибутку. З юридичного погляду акціонерне товариство виступає як господарське товариство із статутним капіталом, поділеним на певну кількість рівних часток номінальної вартості, права на які посвідчуються акціями. Акціонерні товариства поділяються на два типи – публічні й приватні. У випадку публічних акціонерних товариств (ПАТ) можливе публічне та приватне розміщення акцій, а кількість акціонерів не обмежена.

У свою чергу приватні акціонерні товариства можуть здійснювати лише приватне розміщення акцій, причому кількість учасників такого товариства не може перевищувати ста осіб. Головні особливості акціонерного товариства:

1. Акціонерне товариство є окремою юридичною особою.

2. Засновниками можуть бути одна або більше фізичних чи юридичних осіб. Товариство може бути створене однією людиною або складатися з неї однієї у разі придбання всіх акцій. Така інформація підлягає реєстрації та публікації згідно з вимогами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

3. Акціонери не несуть відповідальності за зобов'язання товариства й ризикують лише у межах вартості належних їм акцій.

4. Засновники можуть укладати засновницький договір, який регулює порядок спільної діяльності щодо створення товариства, визначає кількість, типи й класи акцій, домовленості щодо оплати акцій тощо.

5. Основним установчим документом є статут, який має містити такі відомості: повна і скорочена назва товариства; тип товариства; розмір статутного та резервного капіталу; загальна кількість акцій і їх характеристики (тип, класи, номінальна вартість); розподіл дивідендів за привілейованими акціями (за їх наявності); права акціонерів-привілейованих власників; правила конвертації одного класу привілейованих акцій в інший чи в прості акції; механізми скликання й проведення загальних зборів; компетенція органів управління товариства; механізм внесення змін до статуту та порядок припинення товариства.

6. Мінімальний розмір статутного капіталу визначається розміром 1250 мінімальних зарплат на момент реєстрації товариства, щоб гарантувати інтереси кредиторів.

7. Правила зміни розміру статутного капіталу регулюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

8. Статут може включати положення про створення спеціального фонду для виплати дивідендів за привілейованими акціями.

9. Органами управління є загальні збори учасників (найвищий орган), наглядова рада (за необхідністю), а також виконавчий орган. Акціонерні товариства мають цілу низку переваг порівняно з іншими організаційно-правовими формами бізнесу, що робить їх надзвичайно привабливими

Акціонерні товариства мають ряд важливих переваг, які роблять цю форму організації бізнесу однією з найбільш ефективних.

1. Можливість залучення додаткових інвестицій через випуск акцій. Завдяки значним фінансовим можливостям корпорації забезпечують ефективну організацію підприємництва. Це дозволяє залучати необхідний капітал, об'єднуючи інвестиції фізичних і юридичних осіб різних масштабів, що в результаті сприяє розвитку виробничого потенціалу.

2. Обмежена відповідальність. Акціонери несуть майнову відповідальність лише в межах вартості своїх акцій, а кредитори можуть вимагати борги лише від корпорації як юридичної особи, чим гарантується захищеність особистого майна власників.

3. Диверсифікація фінансових ризиків. Акціонери можуть інвестувати в акції декількох корпорацій одночасно, знижуючи ризики втрат.

4. Легкість зміни власників акцій. Акції можна продавати через фондову біржу або іншим дозволеним способом без порушення цілісності корпорації.

5. Стабільний і постійно зростаючий прибуток. Завдяки масштабному збільшенню обсягів виробництва акціонерні товариства забезпечують зростання доходів.

6. Тривалий період існування. Корпорації функціонують значно довше, створюючи можливості для необмеженого розвитку й вдосконалення своєї діяльності.

Однак поряд із перевагами існують і недоліки, які можуть впливати на ефективність роботи акціонерних товариств, серед яких:

1. Високі початкові витрати. Реєстрація корпорації вимагає значних

фінансових і часових ресурсів, включаючи витрати на юридичні послуги, підготовку документів та випуск акцій.

2. Подвійне оподаткування. Прибуток спочатку оподатковується на рівні корпорації, а потім дивіденди – на рівні акціонерів.

3. Розбіжність між власністю та контролем. Це створює потенційні конфлікти між акціонерами і менеджментом, що може погіршувати оперативність і гнучкість управлінських рішень.

4. Складнощі ліквідації. Через принцип обмеженої відповідальності припинення діяльності часто відбувається через злиття або поглинання, що ускладнює процес ліквідації.

5. Ризик зловживань з боку керівників. Відсутність достатнього законодавчого регулювання та контролю акціонерів може призводити до некомпетентного чи недоброчесного управління значними фінансовими ресурсами.

6. Засилля великих акціонерів. Власники контрольного пакета акцій можуть ігнорувати інтереси дрібних акціонерів, залишаючи за собою вирішальне слово в ключових питаннях.

7. Неврегульованість прав дрібних акціонерів. У разі банкрутства або ліквідації товариства дрібні акціонери часто стикаються із недостатнім захистом своїх інтересів. Таким чином, для максимізації переваг та нейтралізації ризиків акціонерній формі господарювання необхідно забезпечити належний баланс між правами і обов'язками всіх учасників цього процесу.

Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ) – це форма господарського товариства, створеного однією чи кількома особами, статутний капітал якого розподілений на частки, розмір яких визначається у статуті.

Основні характеристики ТОВ:

1. ТОВ має статус юридичної особи та підлягає державній реєстрації відповідно до чинного законодавства.

2. Ця організаційно-правова форма належить до категорії господарських товариств.

3. Мінімальна кількість засновників ТОВ становить одну особу, тоді як максимальну кількість учасників не обмежено.

4. Учасники ТОВ не відповідають за його зобов'язання, однак несуть ризики збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості своїх внесків. Якщо учасник не вніс свій вклад у повному обсязі, він несе солідарну відповідальність за зобов'язання товариства в межах невнесеної частини внеску.

5. Головним установчим документом ТОВ є статут.

Переваги товариства з обмеженою відповідальністю:

1. Учасники товариства не несуть особистої матеріальної відповідальності, відповідаючи за зобов'язання лише своїми частками в статутному капіталі.

2. Формування статутного капіталу можливе за рахунок коштів, майна або цінних паперів.

3. Учасниками ТОВ можуть бути декілька осіб, включаючи іноземних фізичних і юридичних осіб, які можуть виступати засновниками.

4. У процесі створення ТОВ допускається участь інших юридичних осіб.

5. Реєстрація товариства здійснюється за спрощеною процедурою.

6. Існує можливість використання спрощеної системи оподаткування.

7. У разі потреби ТОВ можна продати, трансформувати його в готовий бізнес для нового власника.

8. Обрання назви для товариства не обмежується: можна використовувати як українське найменування, так і іноземне.

9. Довіра до ТОВ з боку підприємств і банків значно вища, порівняно з фізичними особами-підприємцями (ФОП).

10. Рівень фінансового ризику для учасників мінімальний, оскільки в ТОВ забезпечений надійний захист майнових прав.

11. ТОВ відкриває широкі перспективи для розширення бізнесу та залучення інвестицій.

12. Участь товариства з обмеженою відповідальністю у діяльності інших господарських товариств.

13. Гнучкість у створенні системи органів управління, що відповідають особливостям діяльності та масштабу ТОВ.

14. Відсутність встановлених обмежень щодо мінімального розміру статутного капіталу.

Недоліки ТОВ:

1. **Будь-яка зміна** у складі учасників товариства, пропорціях їхніх часток у статутному капіталі чи структурі управління спричиняє необхідність внесення змін до установчих документів. 2. Під час створення ТОВ потрібно детально вивчити специфіку його функціонування для ефективного використання переваг та мінімізації впливу можливих недоліків.

Товариство з додатковою відповідальністю (ТДВ) являє собою форму господарського товариства, створену однією чи кількома особами, зі статутним капіталом, поділенням на частки, розміри яких визначені статутом.

Основні характеристики цього типу товариства можна викласти наступним чином:

1. **ТДВ наділене** статусом юридичної особи та повинно пройти державну реєстрацію згідно із законодавством.

2. Воно є однією з форм господарських товариств.

3. Мінімальна кількість учасників становить одну особу.

4. Учасники несуть солідарну додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства. Ця відповідальність поширюється на майно учасників у розмірі, визначеному статутом, який однаково кратним чином співвідноситься до вартості їхніх внесків. У ситуації банкрутства одного з учасників його відповідальність пропорційно розподіляється серед інших

залежно від їхніх часток у статутному капіталі.

5. Головним установчим документом є статут товариства.

6. Законодавство не висуває вимог до мінімального розміру статутного капіталу. У питаннях створення, діяльності, управління та припинення ТДВ керується загальними нормами для товариств з обмеженою відповідальністю, якщо інше не передбачено.

Переваги цієї форми діяльності включають:

1. Здатність концентрації значних фінансових ресурсів у короткі терміни.

2. Можливість заснування лише однією фізичною або юридичною особою.

3. Наявність механізму додаткової відповідальності, що сприяє підвищенню довіри до товариства: учасники зацікавлені не тільки в його успішній діяльності, але й у збереженні власного майна.

4. Додаткова відповідальність збільшує привабливість для кредиторів і партнерів. Основний недолік ТДВ полягає саме в додатковій відповідальності учасників. Це означає, що вони несуть відповідальність за борги товариства своїми внесками до статутного фонду, а у випадку їхньої нестачі – власним майном у пропорційному до внесків розмірі.

5. Назва повного товариства може включати імена всіх учасників разом зі словами «повне товариство» або ж містити імена одного чи кількох учасників із додаванням слів «і компанія» та «повне товариство».

6. Управління діяльністю повного товариства відбувається за спільною згодою всіх учасників. Установчим договором можуть бути передбачені випадки, коли рішення ухвалюються більшістю голосів. За замовчуванням кожен учасник має один голос, якщо інший порядок визначення кількості голосів не передбачений установчим договором.

Переваги повного господарського товариства:

1. Можливість швидкого залучення значного капіталу.

2. Висока довіра кредиторів, адже товариство несе необмежену відповідальність за свої зобов'язання.

3. Кожен член має право вести підприємницьку діяльність від імені товариства.

Недоліки повного господарського товариства:

1. Ефективна робота можлива лише за умови повної довіри між учасниками.

2. Товариство не може існувати за участю лише одного члена.

3. Усі учасники солідарно відповідають за зобов'язання товариства, тобто невдалий бізнес одного з учасників може призвести до банкрутства. У цьому разі кожен учасник відповідає не лише своїм внеском, а й усім особистим майном.

Командитне товариство (КТ) – це форма товариства, у якій разом із партнерами, які активно займаються підприємницькою діяльністю від імені товариства й несуть солідарну необмежену відповідальність за його

зобов'язання всім своїм майном (повними учасниками), є також один або кілька вкладників. Вкладники ризикують втратити лише ті кошти, які вони внесли до товариства, і не беруть участі в управлінні його справами.

Командитне товариство має свої особливості, що визначають його організаційно-правову форму та правила функціонування:

1. КТ вважається юридичною особою і повинно пройти державну реєстрацію згідно з чинним законодавством.

2. Така структура є однією з форм господарських товариств.

3. Лише особи, зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності, можуть виступати засновниками такого товариства.

4. Мінімальна кількість учасників у КТ повинна становити щонайменше дві особи.

5. Учасники товариства поділяються на дві категорії: повні учасники (комплементарії) здійснюють управління товариством, діють від його імені та несуть відповідальність за всі зобов'язання товариства не тільки коштами, внесеними до нього, але й усім своїм майном; вкладники (командитисти) обмежуються своєю участю лише внесками у статутний капітал товариства. Вони не беруть участі в підприємницькій діяльності, управлінні товариством і несуть ризик фінансових втрат лише в межах своїх внесків. Основним установчим документом командитного товариства є засновницький договір. Саме цей документ регулює порядок створення, діяльності та управління товариством.

Особливості діяльності командитного товариства – повний учасник має право здійснювати підприємницьку діяльність від імені товариства.

Недоліки командитного товариства:

1. Ефективна робота структури можлива лише за умови максимальної довіри між усіма її учасниками.

2. Товариство не може існувати з одним лише учасником.

3. Усі повні учасники несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства. Це означає, що помилка одного партнера може призвести до боргових зобов'язань перед третіми сторонами, які покладаються на всіх членів товариства, навіть із залученням їхнього особистого майна. КТ базується на принципах співпраці між повними учасниками й вкладниками.

Поки одні забезпечують управління та несуть відповідальність усім своїм майном за діяльність товариства, інші інвестують кошти, обмежуючи свої ризики лише внесеною сумою.

Перевагами використання цієї організаційно-правової форми є:

1) більш ефективне управління підприємством у порівнянні з іншими формами товариств, оскільки процес ухвалення рішень зосереджено в руках вузького кола осіб – учасників з повною відповідальністю;

2) свобода і оперативність у прийнятті рішень;

3) привабливість для кредиторів, зокрема банків, які часто віддають перевагу кредитуванню саме командитних товариств;

4) можливість залучення додаткових інвестицій.

Серед недоліків такої форми можна виділити:

- 1) законодавчу регламентацію, яка обмежує співвідношення внесків між учасниками з повною відповідальністю та учасниками-вкладниками;
- 2) необмежену відповідальність і ризик втрати особистого майна для учасників з повною відповідальністю;
- 3) залежність від особистого характеру відносин між учасниками, що може призводити до конфліктів.

Попри очевидні переваги цієї форми, в Україні командитне товариство не отримало широкого розповсюдження.

3. Обмеження у здійсненні підприємницької діяльності

Обмеження у сфері підприємництва стосовно суб'єктного складу регламентуються чинним законодавством. Органам державної влади та місцевого самоврядування заборонено здійснювати підприємницьку діяльність. Крім того, для посадових і службових осіб цих органів передбачені обмеження, що встановлені законом, **відповідно до другої частини статті 64 Конституції України. У певних сферах діяльності підприємництво не може застосовуватися через підвищені вимоги до забезпечення безпеки робіт чи необхідність централізації функцій управління. Перелік таких видів діяльності визначається Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів.** Окремі категорії громадян не мають права займатися підприємницькою діяльністю. До них належать: військовослужбовці, службові особи прокуратури, судів, органів державної безпеки, внутрішніх справ, господарських судів, державного нотаріату, а також працівники органів державної влади та управління, відповідальних за контроль над діяльністю підприємств.

Особи, яким суд заборонив займатися певною діяльністю, не мають права реєструватися як підприємці для здійснення відповідного виду діяльності до завершення строку обмеження, встановленого рішенням суду. Люди, що мають непогашену судимість за злочини, пов'язані з крадіжками, хабарництвом або іншими корисливими діяннями, не лише не можуть бути зареєстровані як підприємці, але й позбавлені можливості виступати співзасновниками підприємницьких організацій.

Окрім того, їм заборонено займати керівні посади чи посади, що передбачають матеріальну відповідальність, у підприємницьких товариствах або їх об'єднаннях.

4. Критерії вибору організаційно-правової форми підприємницької діяльності

Основні критерії оцінки форм підприємницької діяльності виглядають так:

1. Люди, які прагнуть самостійно приймати рішення і повністю контролювати процес, часто обирають форму фізичної особи-підприємця

(ФОП). Її головна перевага полягає у мінімальній регуляції з боку держави.

2. Товариство з необмеженою відповідальністю має схожі переваги з ФОП, зокрема гнучкість, свободу дій і невелике втручання державних органів. Найкраще цей формат підходить для невеликих компаній та організацій.

3. Командитне товариство стає оптимальним варіантом, якщо перед засновниками постає завдання розподілити фінансовий контроль у межах підприємства. Формат командитного товариства залишається незмінним навіть із появою нових інвесторів, що дозволяє використовувати його як ефективний механізм залучення додаткових фінансових ресурсів.

4. Обрання товариства з обмеженою відповідальністю як форми організації бізнесу дозволяє знизити рівень підприємницького ризику до обсягу внеску в статутний капітал.

Для створення товариства з обмеженою відповідальністю необхідний значно менший розмір статутного капіталу, ніж для акціонерного товариства. Також ця організаційно-правова форма вирізняється спрощеною системою звітності, що робить її оптимальним вибором для підприємств середнього масштабу. Головна перевага акціонерного товариства полягає у можливості залучення додаткових фінансових ресурсів через випуск акцій. Одним із ключових аспектів цієї форми є обмеження ризику інвестора розміром його внеску до статутного капіталу. Такий підхід ідеально підходить для великих підприємств, які мають довгострокові бізнес-цілі. Водночас певні види діяльності дозволено здійснювати тільки за умови створення суб'єкта господарювання у встановлених законом організаційно-правових формах.

Наприклад: банки можуть бути організовані лише у формі публічного акціонерного товариства; туроператори мають функціонувати виключно як юридичні особи; страхові компанії створюються виключно у формі акціонерних чи повних товариств; трасти регулюються як товариства з додатковою відповідальністю; ломбарди повинні бути засновані у формі повних товариств.

Категорія господарського зобов'язання сформувалася завдяки розвитку науки господарського права, яка визначає господарські зобов'язання як одну з ключових категорій цієї галузі. Вони виражають зміст специфічної правової форми регулювання господарських відносин.

Згідно зі статтею, господарські зобов'язання можуть виникати в таких випадках: безпосередньо з положень закону або інших нормативно-правових актів, що регулюють господарську діяльність; внаслідок прийняття актів управління господарською діяльністю; на підставі господарських договорів та інших угод, передбачених законодавством, а також угод, які не суперечать закону, навіть якщо вони не прописані в ньому; через заподіяння шкоди суб'єктам господарювання або отримання чи збереження майна одного суб'єкта за рахунок іншого без належних підстав; унаслідок створення об'єктів інтелектуальної власності; в результаті інших дій суб'єктів чи подій, з якими закон пов'язує правові наслідки у сфері господарювання. Таким чином, ці зобов'язання мають широкий спектр підстав для виникнення і відображають

специфіку правового регулювання господарських процесів. Підприємство, яке здійснює підприємницьку діяльність, може включати виробничий та фінансовий відділи, маркетингову службу, бухгалтерію, відділ матеріально-технічного забезпечення тощо. Конкретна структура залежить від особливостей діяльності підприємства, масштабу господарських операцій, різноманітності виробленого чи реалізованого асортименту продукції, а також поставлених цілей. Мікросередовище бізнесу безпосередньо пов'язане з діяльністю підприємства та його стосунками з партнерами. Фактори мікросередовища впливають через функціонування бізнесу та визначають характер взаємодії з постачальниками, посередниками, конкурентами, фінансовими установами, засобами масової інформації, державними органами, які регулюють підприємницьку діяльність, митними службами й громадськими організаціями. Аналізу підлягають не лише внутрішні, але й зовнішні фактори, що впливають на стан внутрішнього середовища підприємства. Оскільки будь-яке підприємство зазнає впливу зовнішнього середовища, моніторинг і дослідження цього впливу повинні бути регулярними з використанням методик системного аналізу. Системний підхід до вивчення середовища розглядає підприємство як відкриту систему, орієнтовану на ринок і здатну адаптуватися до змін зовнішніх факторів. Важливо визначити сильні та слабкі сторони діяльності компанії, стежити за впливом чинників поза її межами та успішно до них пристосовуватися.

Надайте визначення таких понять:

Підприємство, види підприємств, майнова основа господарювання, державне майно, комунальне майно, права інтелектуальної власності, цінні папери, право оперативного управління, право господарського відання, підприємства колективної власності, державне підприємство, унітарні та корпоративні підприємства, господарські товариства, організаційна (організаційно-правова) форма, приватне підприємство, комунальне підприємство, підприємство колективної власності, державне підприємство, унітарне підприємство, корпоративне підприємство, мале підприємство, фізична особа-підприємець, господарські товариства, кооперативи, громадські об'єднання, акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство, ліцензування, ліцензія, ліцензійні умови.

Скласти схеми:

1. Ознаки фіктивності діяльності суб'єкта господарювання.
2. Поняття структури управління.
3. Види структури управління підприємством.
4. Різновиди систем управління на підприємстві.
5. Форми, методи та принципи управління.
6. Типи керівників та стилі управління.

7. Сучасні підходи до управління в умовах воєнного стану.
8. Перелік майна суб'єктів господарювання.
9. Види та організаційно-правові форми підприємств.
10. Принципи державної реєстрації.
11. Система органів державної реєстрації.
12. Державна реєстрація та інші реєстраційні дії.

Теми для написання рефератів:

1. Підприємництво як основна ланка економіки в умовах війни.
2. Проблеми та перспективи розвитку приватних підприємств в Україні.
3. Тенденції та особливості розвитку акціонерних товариств в умовах війни.
4. Основні форми розвитку господарських товариств в Україні.
5. Розвиток кооперативів в умовах війни та воєного стану.
6. Договірні відносини між підприємствами різної форми власності.
7. Форми, моделі та способи підприємницької діяльності.
8. Підприємницька ідея та планування її реалізації.
9. Створення, реєстрація та управління підприємницькою діяльністю.
10. Організація та фінансування підприємницької діяльності.
11. Економіка підприємницької діяльності та її оподаткування в умовах війни.
12. Маркетингові інструменти підтримки підприємницької діяльності та підприємницькі ризики в умовах війни.
13. Види господарських товариств та їх характеристика.
14. Франчайзинг як форма підприємницької діяльності в умовах воєного стану.
15. Форми об'єднань підприємств в Україні.

Теоретичні питання та завдання для самоконтролю:

1. Назвіть види суб'єктів господарювання.
2. Які ознаки характерні суб'єкту підприємницького права?
3. Які існують обмеження на здійснення підприємницької діяльності?
4. Чи є держава, органи державної влади та органи місцевого самоврядування суб'єктами господарювання?
5. Які види підприємств існують в Україні?
6. Дайте характеристику правовому статусу підприємства.
7. Назвіть основні засоби регулюючого впливу держави на суб'єкти підприємницької діяльності в умовах війни та воєнного стану.
8. Що таке ліцензія? З якою метою проводиться ліцензування діяльності?
9. З яких причин ліцензія може бути анульована?
10. Розкрийте призначення і порядок здійснення патентування деяких видів підприємницької діяльності.
11. Який порядок проведення державної реєстрації юридичних осіб і

фізичних осіб-підприємців?

12. Які локальні нормативні акти називають установчими документами підприємства?

13. Які відомості повинні включати у собі установчі документи?

14. В яких випадках створення статутного фонду підприємства є обов'язковим?

15. Чому необхідне державне регулювання підприємництва?

16. Які існують види підприємств?

17. Яка чисельність працівників на малому підприємстві?

18. Чому товариства з додатковою відповідальністю мають таку назву?

19. Чому товариства з обмеженою відповідальністю мають таку назву?

Поясніть.

20. Яку відповідальність несе засновник товариства з обмеженою відповідальністю в разі банкрутства?

21. У чому полягає необхідність бізнес-плану для підприємницької структури?

22. Що записується в резюме бізнес-плану?

23. Які дані про підприємство наводяться в такому розділі бізнес-плану, як «юридичний статус підприємства»?

24. Які ще розділи, крім резюме і юридичного статусу, повинні бути в бізнес-плані?

25. Яка існує відповідальність за неправильні дані, наведені в бізнес-плані?

26. Які види установчих документів підприємства ви знаєте?

27. Якими нормативними документами регулюється процес реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності?

28. Які розміри реєстраційного збору з фізичних і юридичних осіб?

29. Що таке «державний» бізнес?

30. Що таке «споживчий» бізнес?

31. На які види поділяється підприємницький бізнес?

32. У чому полягає сутність новаторської та організаційної функції підприємництва в умовах війни?

33. У чому полягає господарська та соціальна функції підприємництва в умовах війни?

34. Які переваги та недоліки акціонерного товариства?

35. Які переваги та недоліки товариства з обмеженою відповідальністю?

36. Які переваги та недоліки товариства з необмеженою відповідальністю?

37. Які переваги та недоліки повного та командитного товариств?

38. Які основні критерії вибору форми підприємницької діяльності?

39. Причини та процедура припинення підприємницької діяльності.

40. Які існують обмеження на ведення підприємницької діяльності?

41. Які ви знаєте дозволи на ведення деяких видів підприємницької діяльності?

42. Які види підприємницької діяльності підлягають ліцензуванню і чому?

Тестові завдання

1. Яка з організаційно-правових форм суб'єктів господарювання найчастіше обирається для малого бізнесу?

- А) Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ).
- Б) Приватне акціонерне товариство (ПрАТ).
- В) Фізична особа-підприємець (ФОП).
- Г) Державне підприємство.

2. Що є основною характеристикою товариства з обмеженою відповідальністю?

- А) Засновники не несуть відповідальності за борги підприємства.
- Б) Засновники несуть відповідальність всім своїм майном.
- В) Засновники відповідають тільки розміром своїх внесків.
- Г) Засновники мають право вимагати повернення свого внеску в будь-який момент.

3. Який мінімальний статутний капітал необхідний для реєстрації акціонерного товариства в Україні?

- А) 1000 грн.
- Б) 1 млн грн.
- В) 500 тис. грн.
- Г) Немає вимог до мінімального капіталу.

4. Яка з організаційно-правових форм передбачає публічний обіг акцій?

- А) Приватне підприємство (ПП).
- Б) Приватне акціонерне товариство (ПрАТ).
- В) Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ);
- Г) Публічне акціонерне товариство (ПАТ).

5. Яка організаційно-правова форма найкраще підходить для неприбуткової діяльності?

- А) Приватне підприємство (ПП).
- Б) Громадська організація.
- В) Приватне акціонерне товариство (ПрАТ).
- Г) Повне товариство.

6. В якому виді господарських товариств учасники несуть солідарну відповідальність всім своїм майном?

- А) Командитне товариство.
- Б) Повне товариство.

- В) ТОВ.
- Г) ПрАТ.

7. Яка організаційно-правова форма суб'єктів господарювання не передбачає розподілу прибутку?

- А) Кооператив.
- Б) Приватне підприємство.
- В) Благодійний фонд.
- Г) Акціонерне товариство.

8. Що з переліченого не є формою об'єднання підприємств?

- А) Концерн.
- Б) Консорціум.
- В) Корпорація.
- Г) Акціонерне товариство.

9. Учасниками якого товариства можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, але лише деякі з них несуть повну відповідальність за зобов'язаннями товариства?

- А) Повне товариство.
- Б) Командитне товариство.
- В) ТОВ.
- Г) Кооператив.

10. Хто може бути засновником фізичної особи-підприємця?

- А) Тільки громадяни України.
- Б) Будь-яка фізична особа.
- В) Тільки громадяни, що досягли 18 років.
- Г) Будь-яка юридична особа.

11. Яке з господарських товариств має обмежену кількість учасників, визначену законодавством України?

- А) ПрАТ.
- Б) ТОВ.
- В) Повне товариство.
- Г) Командитне товариство.

12. Що з переліченого є обов'язковим для статуту акціонерного товариства?

- А) Види продукції, що випускається.
- Б) Порядок формування і використання резервного капіталу.
- В) Кількість акціонерів.
- Г) Дані про фінансові показники.

13. Яке з господарських товариств вимагає від учасників внесення статутного капіталу до моменту реєстрації?

- А) Приватне підприємство.
- Б) ПрАТ.
- В) ТОВ.
- Г) Повне товариство.

14. Що є основним документом, який регулює діяльність суб'єкта господарювання?

- А) Свідоцтво про державну реєстрацію.
- Б) Довідка про статутний капітал.
- В) Статут.
- Г) Договір засновників.

15. Хто здійснює управління в публічному акціонерному товаристві?

- А) Голова правління.
- Б) Збори акціонерів.
- В) Директор.
- Г) Уряд України.

16. Який орган в товаристві з обмеженою відповідальністю приймає рішення про розподіл прибутку?

- А) Засновники.
- Б) Загальні збори учасників.
- В) Директор.
- Г) Рада директорів.

17. В якій організаційно-правовій формі немає засновників, а є тільки члени?

- А) ПрАТ.
- Б) Кооператив.
- В) Командитне товариство.
- Г) Повне товариство.

18. Яке товариство не має обмежень щодо кількості учасників?

- А) ПрАТ.
- Б) ТОВ;
- В) Повне товариство.
- Г) ПАТ.

19. Яка організаційно-правова форма найчастіше обирається для державних підприємств?

- А) ПрАТ.
- Б) ТОВ.

- В) Публічне акціонерне товариство (ПАТ).
- Г) Державне унітарне підприємство.

20. Хто відповідає за зобов'язаннями товариства з додатковою відповідальністю?

- А) Тільки саме товариство.
- Б) Учасники в межах їх внесків.
- В) Учасники в межах внесків та додатково своїм майном.
- Г) Засновники і працівники.

Завдання 1. Реєстрація підприємницької діяльності

Підприємець планує створити бізнес з надання послуг доставки та розглядає можливість реєстрації підприємства у формі товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ) або як фізична особа-підприємець (ФОП). Оцініть, які основні організаційно-правові форми підходять для бізнесу та оберіть оптимальний варіант для підприємця.

Завдання для аналізу:

1. Врахуйте розмір інвестицій, необхідних для реєстрації ТОВ.
2. Проаналізуйте податкові переваги обох форм.
3. Розгляньте правові наслідки обмеженої відповідальності учасників ТОВ у порівнянні з повною відповідальністю ФОП.
4. Зробіть висновок з рекомендаціями.

Завдання 2. Суб'єкти підприємницької діяльності

Група підприємців вирішила створити нову компанію у формі акціонерного товариства (АТ), щоб залучати зовнішніх інвесторів. Однак виникло питання, яку форму обрати – публічне акціонерне товариство (ПАТ) чи приватне (ПрАТ). Визначте переваги та недоліки кожної форми для залучення інвестицій та управління підприємством.

Завдання для аналізу:

1. Оцініть можливості продажу акцій для ПАТ та обмеження у ПрАТ.
2. Визначте вимоги до розкриття інформації для обох форм.
3. Проаналізуйте легкість залучення інвесторів для ПАТ порівняно з ПрАТ.
4. Зробіть висновок, який формат більше підходить для розвитку компанії.

Завдання 3. Суб'єкти підприємницької діяльності

Двоє друзів хочуть заснувати підприємство з виробництва меблів. Один із них має значний стартовий капітал, але не хоче відповідати за зобов'язання компанії особистим майном. Інший планує керувати компанією, але не має капіталу. Яку організаційно-правову форму краще обрати, щоб врахувати їхні вимоги?

Завдання для аналізу:

- 1. Оцініть переваги створення ТОВ або командитного товариства (КТ).*
- 2. Проаналізуйте розподіл відповідальності в кожній із форм.*
- 3. Зробіть рекомендацію, враховуючи інтереси обох засновників.*

Завдання 4. Реєстрація підприємницької діяльності

Підприємець хоче заснувати фермерське господарство, членами якого будуть його родичі. Яка організаційно-правова форма господарювання буде найбільш доцільною, враховуючи особливості ведення фермерської діяльності в Україні?

Завдання для аналізу:

- 1. Визначте особливості створення фермерського господарства в формі особистого селянського господарства або фермерського господарства як юридичної особи.*
- 2. Проаналізуйте можливості отримання пільг та державної підтримки для фермерського господарства.*
- 3. Оберіть найбільш оптимальну форму для конкретного випадку.*

Завдання 5. Реєстрація підприємницької діяльності іноземним суб'єктом

Іноземна компанія планує зареєструвати дочірнє підприємство в Україні для експорту продукції. Яку організаційно-правову форму краще обрати для ведення бізнесу в Україні?

Завдання для аналізу:

- 1. Розгляньте варіант реєстрації представництва або дочірньої компанії як окремої юридичної особи.*
- 2. Оцініть переваги у податковому обліку, легкість управління та фінансову відповідальність.*
- 3. Зробіть рекомендацію щодо вибору форми реєстрації, яка найкраще відповідає цілям іноземної компанії.*

Завдання 6. Збільшення статутного капіталу

ТОВ «Екопродукт», засноване у 2021 році, займається виготовленням екологічно чистих продуктів харчування. Засновниками компанії є три приватні особи з розподілом часток у статутному капіталі таким чином: Іваненко Іван Іванович володіє 40%, Петров Петро Петрович має 35%, а Сидоренко Сидір Сидорович – 25%. На початку 2024 року організація опинилася у складній ситуації через кілька ключових проблем: 1. Виникла потреба у збільшенні статутного капіталу для розширення виробничих потужностей. При цьому один із засновників, Сидоренко, відмовляється брати участь у додатковому фінансуванні. 2. Іваненко, як власник найбільшого пакета часток, захотів продати свою частку іноземному інвестору, але інші співзасновники активно це заперечують. 3. Петров систематично ігнорує

збори учасників, що призводить до затримки прийняття важливих управлінських рішень.

Завдання для аналізу:

1. Проаналізуйте можливість зобов'язання Сидоренка здійснити внесення до статутного капіталу, враховуючи чинне законодавство та права учасників.

2. Оцініть, чи законно Іваненко може реалізувати свою частку без отримання згоди інших співвласників і які можливості для цього передбачені статтями закону.

3. Визначте можливі заходи реагування на систематичну відсутність Петрова на загальних зборах засновників.

4. На основі аналізу сформулюйте рекомендації для ТОВ «Екопродукт», які сприятимуть подоланню конфліктних ситуацій між засновниками та забезпечать залучення необхідного капіталу для розвитку.

Завдання 7. Створення нової юридичної особи

Компанія «Зелена Енергія» спеціалізується на розробці та впровадженні енергоощадних технологій. Наразі керівництво прийняло рішення про розширення своєї діяльності шляхом виходу на міжнародний ринок через співпрацю із закордонними партнерами. Задля реалізації цих планів передбачається створення нової юридичної особи, яка зосередиться на міжнародних проєктах, пов'язаних із виробництвом альтернативних джерел енергії. У рамках цього стратегічного спрямування компанія розглядає варіанти залучення інвестицій від закордонних партнерів, зокрема через формування спільних підприємств. Також обговорюється можливість реорганізації деяких внутрішніх підрозділів шляхом їх трансформації в окремі бізнес-структури, що сприятиме покращенню управління та отриманню додаткових фінансових ресурсів. У зв'язку з цими намірами керівництво звернулося до юридичного відділу компанії за консультацією щодо вибору оптимальних організаційно-правових форм для заснування нового підприємства та організації співробітництва з іноземними партнерами.

Питання для аналізу:

1. Які організаційно-правові форми можуть бути вибрані для створення нового підприємства, яке займатиметься міжнародною діяльністю, враховуючи мету залучення іноземних партнерів та інвестицій?

2. Які переваги і недоліки матимуть ці організаційно-правові форми для компанії «Зелена Енергія» у контексті їхніх потреб (міжнародна співпраця, залучення інвестицій, подальша оптимізація управлінських процесів)?

3. Які організаційно-правові форми можуть бути використані для створення окремих підрозділів, якщо мета – оптимізація управлінської діяльності та залучення додаткових фінансових ресурсів?

4. Як організаційно-правова форма суб'єкта господарювання впливає на оподаткування та відповідальність компанії в контексті міжнародного бізнесу?

Завдання 8. Реалізація господарської діяльності у сфері торгівлі

З метою реалізації господарської діяльності у сфері торговельного обслуговування Ольхівська міська рада ухвалила рішення щодо створення казенного підприємства «Дніпро» та ініціювала процес його реєстрації, подавши відповідний пакет документів до Верховної Ради України. Коли минув 30-денний термін без отримання офіційної письмової відповіді, міський голова Ольхівки звернувся до секретаріату Верховної Ради з метою з'ясування статусу розгляду поданих документів.

Завдання для аналізу:

- 1. Дайте визначення казенного підприємства.*
- 2. Розкрийте порядок утворення казенного підприємства.*
- 3. Яку мотивовану відповідь повинен надати секретаріат ВРУ мерові м. Ольхівка?*

Нормативні акти:

1. Про акціонерні товариства : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>.
2. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.
3. Про господарські товариства : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text>.
4. Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>.
5. Про інвестиційну діяльність : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>.
6. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Про захист економічної конкуренції : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>.
8. Про ціни і ціноутворення : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17#Text>.
9. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
10. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
11. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
12. Національні Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (зі змінами та доповненнями). – К.: редакція від 03.01.2024 року. URL :www.rada.gov.ua.
13. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», (зі змінами та доповненнями). К.: редакція від 29.07.2022 року. URL :www.rada.gov.ua.

14. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» (зі змінами та доповненнями). К.: редакція від 01.01.2023 року. URL :www.rada.gov.ua.

Спеціалізована література:

1. «Підприємництво та основи бізнесу. Практикум» (Підприємництво та основи бізнесу. Практикум: Навчальний посібник / Біляк Т.О., Бірюченко С.Ю., Бужимська К.О., та ін. ; під заг. ред. Т.П. Остапчук. Житомир : Житомирська політехніка, 2023. 280 с. URL: <https://learn.ztu.edu.ua/course/view.php?id=2762>

1. Господарське право : навч. посібник. Укл. А.А. Бутирський. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 144 с.

2. Господарське право : навчально-методичний посібник (для студентів денної та заочної форми навчання). Подцерковний О. П., Добровольська В. В., Зятіна Д. В., Будурова Г. М. Одеса : НУ "ОЮА", 2021. 166 с.

3. Господарське право в схемах і таблицях : навч. посіб. Т.І. Швидка ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2024. 208 с.

4. Основи підприємницької діяльності : підручник / за редакцією д.е.н., проф. В. М. Марченко. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського. Вид-во «Політехніка», 2022. 515 с.

2. Основи підприємницької діяльності : підручник ; за редакцією д.е.н., проф. В. М. Марченко. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського. Вид-во «Політехніка», 2022. 515 с. 3. Економіка і бізнес: підручник / за ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника, д.е.н., проф. О. І. Карінцевої. Суми: Університетська книга, 2021. 316 с.

5. Правове регулювання господарської діяльності в умовах розбудови економіки Індустрії 4.0 : монографія / [О. О. Дмитрик, Є. М. Білоусов, Н. М. Внукова та ін. ; за ред. С. В. Глібка та О. В. Корват. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2023. 350 с.

Тема 3. ГОСПОДАРСЬКІ ДОГОВОРИ

*Практичне заняття № 1 – 2 год.
Семінарське заняття № 1 – 2 год. (заочна форма навчання)*

План

1. Поняття і підстави виникнення господарських зобов'язань.
2. Види господарських договорів, їх форма і зміст.

Методичні вказівки для підготовки до практичного заняття

1. Поняття і підстави виникнення господарських зобов'язань.

Категорія господарського зобов'язання виникла завдяки розвитку науки господарського права, яка розглядає ці зобов'язання як одну з ключових правових основ господарських відносин.

Вона відображає сутність особливої правової форми, що регулює такі відносини. **Господарське зобов'язання** – це правовий зв'язок, що встановлюється між суб'єктом господарювання та іншими учасниками господарських відносин на основі підстав, передбачених господарським законодавством.

У рамках цього зв'язку одна сторона (зобов'язана сторона, включаючи боржника) бере на себе обов'язок виконати певні дії господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншої сторони. Це може полягати у виконанні роботи, передачі майна, сплаті коштів, наданні інформації тощо, або ж у зобов'язанні утриматися від конкретних дій. З іншого боку, друга сторона (управнена сторона, зокрема кредитор) має право вимагати виконання цих обов'язків.

Господарське зобов'язання припиняється у таких випадках: належно виконаної обов'язкової дії; зарахування зустрічної однорідної вимоги або страхового зобов'язання; об'єднання в одній особі управненої та зобов'язаної сторін; взаємної згоди сторін; неможливості виконання обов'язку; розірвання чи визнання зобов'язання недійсним за рішенням суду; інших підстав, визначених господарським законодавством або іншими законами.

У випадку визнання господарського зобов'язання недійсним з огляду на те, що його укладення переслідувало мету, яка свідомо суперечить інтересам держави та суспільства, застосовуються наслідки залежно від намірів сторін. Якщо обидві сторони діяли зі злочинним умислом, і зобов'язання було виконане обома сторонами, суд може постановити стягнення всього отриманого сторонами за зобов'язанням на користь державного бюджету. У разі виконання зобов'язання лише однією стороною друга сторона зобов'язана передати державі не лише все отримане за зобов'язанням, але й компенсувати першій стороні все, що відповідає принципу відшкодування виконаного. Якщо намір діяти всупереч інтересам держави чи суспільства був притаманний лише одній із сторін, то сторона, що діяла із таким умислом, має повернути іншій

стороні все отримане. Однак майно або кошти, які ця добросовісна сторона отримала або мала би отримати для компенсації виконаного, підлягають стягненню на користь держави за рішенням суду. У випадках, коли зобов'язання визнається недійсним через інші обставини, кожна зі сторін зобов'язана повернути іншій усе, що було отримано на підставі цього зобов'язання. Якщо ж повернути майно в натуральній формі неможливо, то стягується вартість одержаного у грошовому еквіваленті. Водночас законодавством можуть бути передбачені інші правові наслідки недійсності зобов'язань.

2. Види господарських договорів, їх форма і зміст

Господарські зобов'язання розподіляються на такі види: майново-господарські; організаційно-господарські; соціально-комунальні зобов'язання суб'єктів господарювання; публічні зобов'язання суб'єктів господарювання.

Майново-господарські зобов'язання у цивільно-правовій сфері постають у контексті відносин, що виникають між учасниками господарської діяльності. Їх характер зумовлений обов'язком однієї сторони виконати певну дію в інтересах іншої або утриматися від певних дій, тоді як друга сторона має право вимагати виконання зазначеного обов'язку. Виділені зобов'язання регулюються Цивільним кодексом України з урахуванням положень Господарського кодексу.

Суб'єктами майново-господарських зобов'язань є суб'єкти господарювання, а також юридичні особи – негосподарюючі суб'єкти, органи державної влади та місцевого самоврядування, які мають відповідну господарську компетенцію. У разі укладення таких зобов'язань між суб'єктами господарювання чи між ними та юридичними особами статус боржника і кредитора визначає їхню роль як зобов'язаної та управленої сторін. Зазначимо, що зобов'язання майнового характеру, встановлені між суб'єктами господарювання та фізичними особами-громадянами, не підпадають під категорію господарських і регламентуються іншими законодавчими актами.

Особливим аспектом є добровільне прийняття суб'єктами господарювання майнових зобов'язань на користь інших учасників господарських відносин (наприклад, благодійність). Такі зобов'язання мають винятково добровільний характер і не створюють підстав для примусового виконання.

Організаційно-господарські зобов'язання виникають у сфері управління господарською діяльністю. У рамках таких правовідносин визначається обов'язок виконувати організаційно-господарські, управлінські дії або утримуватися від їх вчинення. Ці зобов'язання можуть виникати між суб'єктом господарювання та його засновником, державними або місцевими органами влади. Вони також можуть встановлюватися між суб'єктами господарювання, які створюють спільні об'єднання чи товариства, а також між керуючими цими об'єднаннями або дочірніми підприємствами. Такі

організаційно-господарські зобов'язання нерідко формалізуються у вигляді договорів.

Наприклад, за угодою про спільну діяльність суб'єкти можуть реалізовувати спільні цілі без створення окремої юридичної особи. За необхідності один із учасників може бути уповноважений керувати спільними справами на основі доручення. Соціально-комунальні зобов'язання суб'єктів господарювання передбачають зобов'язання щодо створення спеціальних умов для осіб із обмеженою працездатністю.

Суб'єкти господарювання можуть також брати участь у вирішенні питань соціального розвитку територій, будівництві та утриманні об'єктів соціальної інфраструктури тощо. Вони мають право долучатися до створення фондів місцевих рад для сприяння економічному та соціальному розвитку територій.

Публічні зобов'язання передбачають надання послуг, виконання робіт чи продаж товарів будь-якому споживачеві на законних підставах у разі такої можливості суб'єкта господарювання. Відмова від виконання такого зобов'язання або безпідставність його ігнорування призводить до матеріальної відповідальності суб'єкта господарювання у відповідності до чинного законодавства.

Надайте визначення таких понять:

Господарські зобов'язання, договірні і недоговірні зобов'язання, порука, гарантія, застава, зміна зобов'язання, господарський договір, договори поставки, оренди, лізингу, факторингу, комісії, комерційної концесії, кредитний договір, зміна та розірвання господарських договорів.

Скласти схеми:

1. Класифікація договорів.
2. Істотні умови та структура договорів.
3. Етапи укладання та виконання договору.
4. Визначення господарського договору.

Теми для написання рефератів:

1. Звільнення від господарсько-правової відповідальності у зв'язку з військовим конфліктом/війною: актуальна судова практика.
2. Стягнення боргу за виконавчим написом нотаріуса на іпотечному договорі: актуальна судова практика.
3. Зарубіжний досвід державно-приватного партнерства.
4. Порядок укладання договорів державно-приватного партнерства в Україні.
5. Державно-приватне партнерство в окремих галузях економіки: правове забезпечення.
6. Порука і гарантія як способи забезпечення виконання договірних зобов'язань у сфері господарювання.

7. Використання притримання у господарських правовідносинах.
8. Зміна та розірвання договору з підстави настання обставин непереборної сили: актуальна судова практика.
9. Виконання договору в обставинах непереборної сили.
10. Новели законодавства про валюту й валютні операції.
11. Конвенційний рівень джерел господарського договірнього права.
12. Принцип справедливості в господарському договірному праві.
13. Види господарських договорів за участю держави і територіальної громади.
14. Історія становлення категорії господарського договору.
15. Види й загальна характеристика господарських договорів, що опосередковують організаційно-господарські зобов'язання.
16. Концепція комерційного договору в українській правовій науці.
17. Правове регулювання договорів з публічним інтересом.
18. Роль договору в регулюванні дозвільних відносин: зарубіжний та український досвід.
19. Специфіка офerti в господарських відносинах.
20. Укладання договорів за рішенням суду.
23. Конкурентні способи укладання господарських договорів.
24. Укладання договорів за допомогою електронних технологій.
25. Проблемні питання судової практики визнання господарських договорів недійсними.
26. Розірвання господарських договорів у зв'язку з істотною зміною обставин: тенденції/новели судової практики.
27. Невиконання й неналежне виконання зобов'язань за господарським договором як підстава його розірвання: актуальна судова практика.

Теоретичні питання для самоконтролю:

1. Що таке господарський договір?
2. Яка мета формування господарського договору?
3. Що таке чужий договір?
4. Які є види договорів?
5. Що таке установчий договір?
6. Якою повинна бути структура договору?
7. Хто має право укладати договори?
8. Якою є відповідальність за невиконання умов договору?
9. Хто є відповідальним за невиконання умов договору?
10. Чи може в різних договорах бути різна структура?
11. Що є результатом виконання умов договору?
12. Якими можуть бути претензії при невиконанні умов договору?
13. Коли договір вважається укладеним?
14. Які є види типових господарських договорів?
15. В яких випадках потрібно укладати договір?

Тестові завдання:

1. *Господарське правовідношення між двома або більше суб'єктами, змістом якого є їх договірні майнові зобов'язання діяти певним чином, як-от: передати і прийняти майно, виконати роботу, надати послуги – це:*

- А) Публічний договір.
- Б) Господарський договір.
- В) Адміністративний договір.
- Г) Договір факторингу.

2. *Господарський договір завжди укладається з:*

- А) Корисливою метою.
- Б) Господарською метою.
- В) Правовстановлюючою метою.
- Г) Особистою немайновою метою.

3. *За суб'єктним складом розрізняються:*

- А) Абстрактні та конкретні договори.
- Б) Регулятивні та охоронні договори.
- В) Абсолютні та відносні договори.
- Г) Дво- і багатосторонні договори.

4. *Господарський договір повинен укладатися в:*

- А) Довільній формі.
- Б) Письмовій формі.
- В) Усній формі.
- Г) Конклюдентній формі.

5. *До загальних функцій господарських договорів не належить:*

- А) Ідеологічна функція.
- Б) Гарантійна функція.
- В) Ініціативна функція.
- Г) Правозахисна функція.

6. *Питання укладення господарських договорів в основному регулюється:*

- А) КУпАП.
- Б) Цивільним кодексом України.
- В) Конституцією України.
- Г) КК та КПК України.

7. *Господарський договір вважається укладеним, якщо:*

- А) Сторони підписали даний договір своїм підписом та ініціалами.
- Б) Сторони визначили спосіб забезпечення договору.

В) Сторони дійшли згоди з істотних умов договору і оформили його у певній формі.

Г) Його посвідчив нотаріус.

8. *Ініціатива з укладення господарського договору може виходити:*

А) Тільки від кредитора.

Б) Лише від продавця.

В) Лише від покупця.

Г) Від будь-якої сторони.

9. *Функція, за якою господарський договір виступає як акт ініціативи і узгодженої волі сторін по врегулюванню певних відносин:*

А) Ініціативна.

Б) Регулятивна.

В) Консенсуальна.

Г) Асертивна.

10. *Тільки на підставі господарського договору включаються в дію такі правові гарантії виконання договірних зобов'язань, як неустойка, завдаток, порука тощо – це функція:*

А) Координаційна.

Б) Інформативна.

В) Гарантійна.

Г) Правозахисна.

11. *Договір є правовою формою відносин, в межах якої забезпечується примусове виконання зобов'язань сторонами шляхом використання майнових санкцій – це характеристика функції:*

А) Комунікативної.

Б) Ідеологічної.

В) Гарантійної.

Г) Правозахисної.

12. *Майново-господарські зобов'язання, які виникають між суб'єктами господарювання або між суб'єктами господарювання і негосподарюючими суб'єктами-юридичними особами на підставі господарських договорів, є:*

А) Адміністративно-договірними зобов'язаннями.

Б) Цивільно-правовими зобов'язаннями.

В) Господарсько-договірними зобов'язаннями.

Г) Дисциплінарними зобов'язаннями.

13. *Укладення господарського договору є обов'язковим для сторін:*

А) Якщо він заснований на державному замовленні, виконання якого є

обов'язком для суб'єкта господарювання у випадках, передбачених законом, або існує пряма вказівка закону щодо обов'язковості укладення договору для певних категорій суб'єктів господарювання чи органів державної влади або органів місцевого самоврядування.

Б) Якщо сума договору оцінюється як особливо великий розмір.

В) Якщо однією із сторін є орган місцевого самоврядування.

Г) Якщо договір стосується купівлі-продажу.

14. При укладенні господарських договорів сторони не можуть визначати зміст договору на основі:

А) Типового договору.

Б) Примірного договору.

В) Договору концесії.

Г) Договору приєднання.

15. Коли сторони мають право погоджувати на свій розсуд будь-які умови договору, що не суперечать законодавству, – це принцип:

А) Субсидіарності.

Б) Конклюдентності.

В) Імперативності.

Г) Вільного волевиявлення.

16. Типові господарські договори затверджуються:

А) Міністерством фінансів України.

Б) Кабінетом Міністрів України.

В) Міністерством економіки України.

Г) Органами місцевого самоврядування.

17. Умови договору, визначені угодою його сторін, спрямованою на встановлення, зміну або припинення господарських зобов'язань, як погоджені сторонами, так і ті, що приймаються ними як обов'язкові умови договору відповідно до законодавства, – це:

А) Елемент господарського договору.

Б) Функція господарського договору.

В) Сенс господарського договору.

Г) Зміст господарського договору.

18. При укладанні господарського договору сторони зобов'язані у будь-якому разі погодити:

А) Предмет, ціну та строк дії договору.

Б) Форс-мажорні обставини.

В) Тільки ціну договору.

Г) Способи забезпечення договору.

19. *Умови про предмет у господарському договорі повинні визначати:*

- А) Суспільну значимість предмета договору.
- Б) Ринкову ціну предмета договору.
- В) Кількість продукції та її технічні характеристики.
- Г) Найменування (номенклатуру, асортимент) та кількість продукції (робіт, послуг), а також вимоги до їх якості.

20. *Ціна у господарському договорі визначається в порядку, встановленому:*

- А) ЦКУ, іншими законами, актами КМУ.
- Б) Законом України «Про господарські договори».
- В) КПК України.
- Г) Наказами Міністерства економіки України, актами Національного банку України.

Завдання 1. Укладання контракту

ТОВ «Сучасні Технології» спеціалізується на розробці програмного забезпечення на замовлення для компаній. На початку 2022 року підприємство уклало угоду з ПП «Інновації 2030» щодо розробки та впровадження інформаційної системи управління підприємством, яка мала включати модулі для обліку персоналу, фінансових операцій та автоматизації виробничих процесів. Загальна вартість контракту становила 2 мільйони гривень, а строк виконання – 10 місяців.

Згідно з умовами договору, ПП «Інновації 2030» зобов'язувалося перерахувати авансовий платіж у розмірі 40% від суми договору (800 тисяч гривень) протягом 10 днів після підписання документів. Решта коштів мала бути сплачена після завершення робіт і введення системи в експлуатацію. ТОВ «Сучасні Технології» своєчасно отримало аванс і розпочало розробку системи. Проте через п'ять місяців роботи компанія зіткнулася з фінансовими труднощами, спричиненими внутрішніми конфліктами. Це призвело до значного затримання процесу реалізації проекту. ПП «Інновації 2030», не отримавши пояснень від розробника, ініціювало переговори, щоб уточнити причини затримки.

У результаті переговорів ТОВ «Сучасні Технології» пообіцяло завершити роботу за додаткові три місяці. Попри обіцяний термін, система залишалася недопрацьованою. Після закінчення трьох місяців ПП «Інновації 2030» односторонньо розірвало договір, посиляючись на порушення його умов. Компанія також вимагала повернення авансу в розмірі 800 тисяч гривень. ТОВ «Сучасні Технології» не погодилося із рішенням партнера, наполягаючи на тому, що частина робіт була вже виконана, а повернення авансу є необґрунтованим.

Додатково компанія акцентувала увагу на тому, що затримка була спричинена форс-мажорними обставинами, які слід враховувати при оцінці ситуації. Вони стверджували, що проект можна завершити за один додатковий

місяць. У підсумку ПП «Інновації 2030» звернулося до суду з такими вимогами: 1. Офіційно розірвати договір між сторонами. 2. Стягнути з ТОВ «Сучасні Технології» передплачену суму авансу – 800 тисяч гривень. 3. Визнати неправомірними дії ТОВ «Сучасні Технології», які призвели до невиконання договірних умов. У відповідь ТОВ «Сучасні Технології» подало зустрічний позов, вимагаючи:

1. Визнати дії ПП «Інновації 2030» неправомірними у зв'язку з одностороннім розірванням договору та вимогами повернення авансу.

2. Надати додатковий термін на завершення робіт, враховуючи форс-мажорні обставини.

Запитання для аналізу:

1. Чи має ПП «Інновації 2030» законне право на одностороннє розірвання договору за умовами даної ситуації?

2. Чи підлягає стягненню авансовий платіж у розмірі 800 000 грн на користь ПП «Інновації 2030»?

3. Чи можуть бути визнані форс-мажорні обставини, на які посилається ТОВ «Сучасні Технології», підставою для звільнення від відповідальності за невиконання умов договору?

4. Чи було порушенням з боку ПП «Інновації 2030» одностороннє розірвання договору?

5. Чи має ТОВ «Сучасні Технології» право на продовження терміну виконання робіт у зв'язку з форс-мажорними обставинами?

Завдання 2. Господарський договір

Підприємство «АльфаТех», що виступало в ролі постачальника, уклало господарський договір із товариством з обмеженою відповідальністю «БудІнвест», яке виступає як покупець, з метою постачання будівельних матеріалів для реалізації проєкту нового житлового комплексу. Відповідно до зазначених у договорі умов, «АльфаТех» взяла на себе зобов'язання здійснити поставку відповідних матеріалів у термін до 30 календарних днів із моменту його укладення, у той час як «БудІнвест» мав сплатити вартість отриманих матеріалів протягом 10 днів з моменту їх отримання. Проте в процесі виконання договірних зобов'язань виникли наступні проблеми: 1. Порушення строків поставки. Постачальник, компанія «АльфаТех», допустив затримку в постачанні матеріалів, яка сягнула 15 днів. Причиною такого порушення стали непередбачувані зовнішні обставини, зокрема затримка процедури оформлення вантажу на митниці. 2. Невиконання платіжних зобов'язань. Покупець, тобто компанія «БудІнвест», не сплатив повну суму за отримані матеріали у визначений договором строк через тимчасові складності фінансового характеру. Часткове виконання платіжних зобов'язань відбулося лише через два місяці після обумовленої дати. 3. Суттєві претензії до поставлених матеріалів. Після отримання будівельних матеріалів компанія «БудІнвест» виявила дефекти в частині поставленої продукції. Матеріали не відповідали технічним характеристикам, передбаченим умовами договору, що

створило додаткові підстави для претензій до постачальника. Урахування зазначених фактів вказує на суттєві труднощі у виконанні господарського договору, які потребують додаткового аналізу та розробки шляхів їх вирішення, враховуючи інтереси обох сторін та дотримання чинного законодавства України щодо договірної відповідальності.

Запитання для аналізу:

1. *Які наслідки настануть для «АльфаТех» і «БудІнвест» через порушення умов договору, зокрема щодо порушення строків поставки та оплати?*

2. *Як має діяти «БудІнвест» в разі виявлення дефектів у поставлених матеріалах відповідно до умов господарського договору?*

3. *Які правові механізми можуть бути використані для вирішення спорів між сторонами в разі порушення умов договору, і які санкції можуть застосовуватися згідно із законодавством?*

4. *Якщо в договорі не були конкретно прописані умови щодо форс-мажорних обставин, чи може «АльфаТех» посилатися на ці обставини для виправдання порушення строків поставки?*

5. *Як можна урегулювати питання про відповідальність за невиконання чи неналежне виконання господарського договору для уникнення судового розгляду?*

Завдання 3. Господарські зобов'язання

Товариство з обмеженою відповідальністю «ЕкоТехнології» спеціалізується на виробництві екологічно чистих пакувальних матеріалів, утримуючи вагому частку ринку України. Компанія застосовує передові технологічні рішення у виробничих процесах, що дозволяє забезпечувати високі стандарти якості та підтримувати свою конкурентоспроможність. Упродовж останніх двох років товариство активно розширює власний асортимент продукції, а також укладає стратегічні контракти з провідними ритейлерами. Однак на ринку з'явилося нове підприємство – ТОВ «ПакТрейд», яке також займається виготовленням пакувальних матеріалів, але використовує застарілі технології виробництва. З метою залучення клієнтури компанія почала пропонувати своїм партнерам значні знижки, які суттєво перевищують середньоринковий рівень. Така цінова політика викликала зміну преференцій серед покупців: деякі ритейлери припинили співробітництво з ТОВ «ЕкоТехнології», надаючи перевагу економічно більш вигідним умовам співпраці з «ПакТрейд». Згодом стало відомо, що ТОВ «ПакТрейд» підписало угоди з кількома крупними ритейлерами, які містять положення про відмову від співпраці з конкурентами. Такі домовленості спрямовані на усунення конкурентних учасників ринку та формування монопольного становища ТОВ «ПакТрейд». Через це ТОВ «ЕкоТехнології» зіткнулося зі скороченням обсягів продажів і, як результат, значними фінансовими втратами через втрату клієнтів. Побачивши ознаки порушення норм антимонопольного законодавства, ТОВ «ЕкоТехнології» прийняло рішення звернутися до

Антимонопольного комітету України (АМКУ) зі скаргою на дії свого конкурента. У заяві було вказано, що поведінка компанії «ПакТрейд» має антиконкурентний характер та порушує положення статей 15 і 20 Закону України «Про захист економічної конкуренції». Після аналізу ситуації АМКУ ініціював розслідування, яке виявило наявність обставин, що підтверджують існування антиконкурентних узгоджених дій між ТОВ «ПакТрейд» та низкою ритейлерів. Встановлено, що такі дії спрямовані на витіснення конкурентів із ринку пакувальних матеріалів. За результатами розслідування було винесено рішення про накладення штрафних санкцій на ТОВ «ПакТрейд» та зобов'язання негайного припинення антиконкурентної практики. Однак ТОВ «ПакТрейд» вирішило оскаржити це рішення АМКУ у господарському суді. У своїй апеляційній заяві товариство аргументувало, що його діяльність не порушує норм чинного законодавства, а навпаки, сприяє покращенню ситуації на ринку шляхом зниження кінцевої вартості продукції для споживачів.

Запитання для аналізу:

- 1. Чи правомірні дії ТОВ «ПакТрейд» з приводу надання знижок ритейлерам?*
- 2. Чи порушує ТОВ «ПакТрейд» законодавство про захист економічної конкуренції, укладаючи угоди з ритейлерами про невзаємодію з конкурентами?*
- 3. Які наслідки можуть настати для ТОВ «ПакТрейд» у разі підтвердження антиконкурентних дій?*
- 4. Які правові механізми має ТОВ «ЕкоТехнології» для захисту своїх інтересів на ринку?*
- 5. Які правові норми регулюють питання, що виникли в цій ситуації?*

Нормативні акти

1. Про митний тариф України : Закон України від 19 жовтня 2022 року № 2697-І. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-20#Text>.
2. Переглянуто граничні строки розрахунків для деяких експортних операцій. НБУ. 2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pereglyanuto-granichni-stroki-rozrahunkiv-dlya-deyakh-eksportnih-operatsiy>.
3. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text>

Спеціалізована література:

1. Keenan M. Global Ecommerce Statistics: Trends to Guide Your Store in 2024. Shopify. 2023. URL: <https://www.shopify.com/enterprise/blog/global-ecommerce-statistics>.
2. Бірюкова А. Розмежування договорів охорони та зберігання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 5-10.
3. Буцан М. С. Виконання зобов'язань в сучасному цивільному праві. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 414-417.
4. Гончаренко В. Зміна або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин. *Юридичний вісник*. 2020. № 2. С. 100 -107.

5. Господарське право : навч. посібник. Укл. А.А. Бутирський. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 144 с.
6. Господарське право : навчально-методичний посібник (для студентів денної та заочної форми навчання). Подцерковний О. П., Добровольська В. В., Зятіна Д. В., Будурова Г. М. Одеса : НУ "ОЮА", 2021. 166 с.
7. Господарське право в схемах і таблицях : навч. посіб. Т.І. Швидка ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2024. 208 с.
8. Господарське право: навч. посібник / укл. А.А. Бутирський. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. – 144 с.
9. Господарське право: навч. посібник / укл. А.А. Бутирський. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 144 с.
10. Грабовий О. Множинність сторін договору комерційного представництва. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2 (288). С. 18-22.
11. Гуцуляк В. Новели правового регулювання відносин з проведення проектних та пошукових робіт. *Підприємництво, господарство і право*. – 2020. – № 8. – С. 24-29.
12. Деревянко Б. В. Господарське право: особлива частина (правове регулювання господарських відносин в окремих галузях економіки): навчальний посібник / д-р юрид. наук, проф. Б. В. Деревянко; МВС України, Донецький державний університет внутрішніх справ. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 314 с.
13. Електронна торгівля. EU4Digital. 2023. URL: <https://eufordigital.eu/uk/thematic-area/etrade/>.
14. Квасніцька О.О. Правове регулювання просторового розвитку та забудови територій в Україні: сучасні виклики в умовах війни та післявоєнної відбудови. *Економіка та право*. 2022. № 3. – 60-71.
15. Корнеєв Ю.В. Підприємницьке право України. Навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2020. 120 с.
16. Корнилюк А., Корнилюк Р. Наскільки ефективно один із найвідоміших інструментів підтримки бізнесу – державна програма «5-7-9» – працює в умовах війни? *Укрінформ*. 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3836803-derzavna-programa-pidtrimki-biznesu-dostupni-krediti-579-u-posukah-optimalnogo-dizajnu.html>.
17. Малолітнева В.К. Господарсько-правовий інститут публічних закупівель. Київ : ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова Національної академії наук України», 2020. 412 с. URL: http://hozpravoreposit.kyiv.ua/bitstream/handle/765432198/69/Malolitneva_mono_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y/
18. Малярчук Л. Вчинення виконавчого напису нотаріуса на іпотечному договорі та стягнення за ним: проблеми теорії і практики. *Право України*. 2020. № 9. С. 147-157.
19. Мельник О.О. Виконання умов договору внаслідок дії обставин

форс-мажору під час воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2022. Вип. 74: ч. 1. С. 98-102.

20. Мельник О.О. Зміна та розірвання договору у випадку дії обставин форс-мажору внаслідок пандемії. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 238-242.

21. Мілаш В. С. Господарське право : навч. посіб. для підгот. до іспитів. 7-ме вид., змін. Харків : Право, 2021. 402 с.

22. Основи підприємницької діяльності : підручник / за редакцією д.е.н., проф. В. М. Марченко. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського. Вид-во «Політехніка», 2022. 515 с.

23. Правове регулювання господарської діяльності в умовах розбудови економіки Індустрії 4.0 : монографія / О. О. Дмитрик, Є. М. Білоусов, Н. М. Внукова та ін. ; за ред. С. В. Глібка та О. В. Корват. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2023. 350 с.

24. Примак В. Розірвання договору як спосіб цивільно-правового захисту в кризових умовах. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. – С. 43-49.

25. Резнікова В., Кравець І. Новітні тенденції розвитку судової практики щодо розгляду господарських спорів, пов'язаних зі здійсненням торговельних операцій. *Право України*. 2020. № 7. С. 181-199.

26. Слободянюк В.П. Наслідки форс-мажорних обставин для суб'єктів господарських правовідносин. *Молодий вчений*. 2020. № 5 (81). С. 248-252.

27. Торгове право : навч. посіб. / Н. В. Никитченко, О. Г. Боднарчук, О. Ю. Минюк, О. В. Онишко, В. Б. Крикун, О. І. Боднарчук, К. Б. Починок, О. О. Роженюк; ред.: Н. В. Никитченко; Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь : Ун-т ДФС України, 2021. 433 с.

28. Шпиляк А.М. Відповідальність за невиконання цивільних зобов'язань в умовах воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Вип. 33. С. 51-55.

29. Шпомер А.І. Правові засади регулювання договору зберігання у товарному складі. *Правова держава в сучасних умовах : збірник*. Чернігів: Чернігівський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2020. С. 114-119.

Практичне заняття № 2 – 2 год.

План

1. Відповідальність за невиконання, неналежне виконання договірних зобов'язань.
2. Поняття і ознаки торговельної діяльності.

Методичні вказівки для підготовки до практичного заняття

1. Відповідальність за невиконання, неналежне виконання договірних зобов'язань.

Відповідно до статті 610 Цивільного кодексу, порушення зобов'язання полягає у його невиконанні або виконанні з відхиленням від умов, визначених змістом зобов'язання, що трактується як неналежне виконання. Залежно від юридичної основи, тобто того, які саме правові норми були порушені, розрізняють договірні та позадоговірні правопорушення. У свою чергу договірні порушення поділяються на декілька категорій:

- Порушення на стадії виникнення зобов'язань. Сюди відносять недотримання порядку, умов або строків укладання договорів, порушення процедури врегулювання розбіжностей, які виникають під час їх укладання, а також вчинення зобов'язання з метою, яка суперечить інтересам держави або суспільства.

- Недотримання строків виконання договірних та інших господарських зобов'язань. Це стосується таких аспектів, як постачання продукції чи товарів, перевезення вантажів, виконання робіт тощо. Прострочення виконання зобов'язань зазвичай призводить до обов'язку компенсувати збитки, заподіяні такою затримкою. Крім того, це може супроводжуватися сплатою неустойок, штрафів чи пені, а також застосуванням оперативного-господарських санкцій.

- Порушення вимог щодо якості продукції (товарів), виконаних робіт або наданих послуг.

Наслідки таких порушень визначені відповідними правовими нормами.

- Порушення державної дисципліни ціноутворення під час виконання договорів. Закон України «Про ціни і ціноутворення» передбачає, що у разі завищення цін підприємством при реалізації продукції за договором надмірно отримані кошти підлягають вилученню до державного бюджету.

- Порушення у сфері кредитних і розрахункових відносин. Це здебільшого стосується невиконання грошових зобов'язань і може супроводжуватися застосуванням штрафних санкцій.

- Порушення в перевезеннях вантажів. Сюди входять: недотримання планів перевезень (наприклад, невчасне подання транспортних засобів чи непред'явлення вантажів до перевезення), затримки транспортних засобів під час навантаження або розвантаження понад визначені строки, втрата чи пошкодження вантажу, а також спізнення з доставкою. Таким чином, будь-яке порушення договірних зобов'язань тягне за собою певні юридичні наслідки, спрямовані на захист прав сторін та забезпечення стабільності правових відносин.

Об'єктом господарсько-правової відповідальності є також позадоговірні правопорушення, основні з яких включають наступні категорії:

1. Порушення законодавства у сфері захисту економічної конкуренції. До таких порушень належать: антиконкурентні узгоджені дії; зловживання монополієм (домінуючим) становищем на відповідному ринку;

антиконкурентна діяльність, що здійснюється органами державної влади, місцевого самоврядування, адміністративно-господарського управління та контролю. Відповідальність за такі порушення регламентується нормами господарського законодавства, а також положеннями антимонопольно-конкурентного законодавства.

2. Порушення прав власника, які можуть бути як пов'язаними, так і не пов'язаними із позбавленням права володіння. Згідно зі статтею 611 Цивільного кодексу України, у разі порушення зобов'язань застосовуються правові наслідки, передбачені договором або законом.

До них відносяться:

1) припинення зобов'язань через односторонню відмову від виконання у випадках, коли це передбачено договором або законом, або шляхом розірвання договору;

2) зміна умов виконання зобов'язання;

3) сплата неустойки;

4) відшкодування збитків та моральної шкоди.

Відповідно до норм господарського законодавства, за невиконання або неналежне виконання господарських зобов'язань чи порушення правил господарської діяльності правопорушник відповідає власним майном, яке знаходиться у його власності чи закріплене за ним на підставі права господарського відання або оперативного управління. Водночас засновники суб'єкта господарювання не несуть відповідальності за зобов'язаннями цього суб'єкта господарювання, якщо інше не встановлено чинним законодавством або установчими документами суб'єкта.

2. Поняття і ознаки торговельної діяльності

Торговельна діяльність являє собою ініціативну і самостійну економічну активність, яку здійснюють юридичні особи або фізичні особи з метою купівлі та продажу товарів, призначених для споживання, задля одержання прибутку. Згідно з нормами господарського законодавства господарсько-торговельною діяльністю визнається така діяльність суб'єктів господарювання у сфері товарообігу, яка спрямована на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення й товарів народного споживання, а також супутня діяльність, що забезпечує цю реалізацію через надання відповідних послуг.

До торговельної діяльності відносяться: роздрібна й оптова торгівля, економічна активність у сфері торгово-виробничих процесів (зокрема у сфері громадського харчування), яка здійснюється за готівкові кошти, інші платіжні засоби або із застосуванням кредитних карток. Окрім того, до цієї категорії належить низка інших видів діяльності, які не пов'язані безпосередньо з передачею права власності на товари, але регулюються нормами торгового права. Це включає операції, пов'язані з транспортуванням, зберіганням, рекламою, захистом прав споживачів, а також інші дії, що обслуговують торговельний процес. Регулювання торговельної діяльності охоплює два

основні види суспільних відносин.

Перший вид включає відносини, пов'язані із безпосереднім укладенням та виконанням угод купівлі-продажу товарів. Другий стосується відносин, що забезпечують виконання таких угод і включають питання захисту прав споживачів. Як різновид підприємницької діяльності, торговельна діяльність належить до сфери надання послуг і характеризується певними базовими ознаками. Ініціативність передбачає пошук підприємцем можливостей максимального використання обмежених ресурсів та їх ефективного залучення на практиці. Самостійність означає, що підприємець самостійно визначає асортимент товарів, обсяги торгівлі, обирає організаційно-правову форму своєї діяльності та несе повну відповідальність за її результати. Операції в межах торговельної діяльності здійснюються на власний ризик підприємця.

Систематичність полягає в регулярному проведенні торгових операцій – більше чотирьох разів протягом календарного року. Винятки становлять окремі випадки: реалізація продукції тваринництва чи рослинництва з особистих підсобних господарств; діяльність осіб із придбаними патентами на промисли; випадки адміністративних правопорушень і злочинів; а також продаж транспортних засобів. Таким чином, торговельна діяльність не лише забезпечує товарний обіг у соціально-економічному просторі, але й виконує функції ключового елемента підприємницької активності в ринкових умовах.

Торговельна діяльність може здійснюватися виключно фізичними та юридичними особами, які офіційно зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності. У найбільш загальному розумінні торгівля охоплює весь процес обігу товарів, тобто всі дії, спрямовані на подолання просторових і часових розривів між виробниками та споживачами. Регулювання торгівлі в її найбільш широкому контексті охоплює не лише спеціалізоване торгове право, але й норми, що регламентують весь процес обігу майнових цінностей. Значна частина цих правових норм належить до сфери цивільного права.

Торговельна діяльність, що має на меті отримання прибутку, виступає одним із видів підприємницької діяльності і відноситься до галузі надання послуг.

Основними ознаками торговельної діяльності є такі аспекти:

1. Здійснення цієї діяльності має бути самостійним і систематичним процесом.
2. Діяльність повинна переслідувати досягнення економічної вигоди у вигляді прибутку.
3. Вона пов'язана з укладанням угод купівлі-продажу товарів та наданням супутніх послуг споживачам.

Господарсько-торговельна діяльність може здійснюватися суб'єктами господарювання у таких формах: а) постачання матеріально-технічних ресурсів і реалізація продукції; б) забезпечення енергопостачання; в) заготівля сировини та матеріалів; г) оптова торгівля; д) роздрібна торгівля

та організація громадського харчування; е) продаж та надання в оренду засобів виробництва; є) комерційне посередництво у сфері торговельної діяльності, а також інші допоміжні види діяльності, спрямовані на забезпечення реалізації товарів чи послуг в рамках товарообігу. Залежно від ринку, на якому здійснюється товарообіг (внутрішнього чи зовнішнього), господарсько-торговельна діяльність може класифікуватися як внутрішня або зовнішня торгівля. Ця діяльність регулюється через господарські договори, зокрема: договори поставки, контрактації сільськогосподарської продукції, енергопостачання, купівлі-продажу, оренди, міни (бартеру), лізингу й інші відповідні угоди.

Торговельна діяльність може здійснюватися у таких напрямках: роздрібна торгівля, оптова торгівля та торговельно-виробнича діяльність, яка охоплює сферу громадського харчування. Роздрібна торгівля являє собою діяльність із продажу товарів та надання послуг на основі усного або письмового цивільно-правового договору безпосередньо кінцевим споживачам для особистого і некомерційного використання. Оптова торгівля визначається як підприємницька діяльність, що включає закупівлю та подальше оброблення товарів для їхньої реалізації у роздрібній торгівлі або іншим суб'єктам підприємництва. Дрібно-роздрібна торгова мережа є частиною роздрібною системи, яка складається з таких елементів, як намети, кіоски, пункти пересувної торгівлі, автомати та інші нестационарні торгові об'єкти.

Надайте визначення таких понять:

Зовнішньоекономічний контракт, господарські зобов'язання, договірні і недоговірні зобов'язання, порука, гарантія, застава, зміна зобов'язання, господарський договір, договори поставки, оренди, лізингу, факторингу, комісії, комерційної концесії, кредитний договір, зміна та розірвання господарських договорів.

Скласти схеми:

1. Форс-мажори у господарському договорі.
2. Способи укладання господарського договору.
3. Вимоги щодо якості предмета договору.
4. Різні види господарських договорів.

Теми для написання рефератів:

1. Фінансові ресурси підприємства: поняття, складові та їх характеристика.
2. Порядок формування та використання прибутку підприємства.
3. Найвідоміші інвестори світу.
4. Джерела фінансування підприємництва в Україні.
5. Фінансово-кредитне підприємництво.
6. Види лізингу.

7. Система торговельних угод.
8. Відповідальність за порушення правил торговельної діяльності.
9. Особливості укладення деяких категорій господарських договорів.
10. Суб'єкти торговельної діяльності та вимоги до них.
11. Порушення інтересів держави, територіальної громади та моральних засад суспільства як підстава визнання господарського договору недійсним.
12. Недійсність господарських договорів, укладених від імені суб'єкта господарювання неуповноваженою особою: актуальна судова практика.
13. Недійсні та неукладені договори: співвідношення понять, судова практика щодо відповідного розмежування понять.
14. Правове регулювання відносин у сфері оборонних закупівель.

Теоретичні питання для самоконтролю:

1. Загальний порядок укладання господарських договорів.
2. Конкурентні і неконкурентні способи укладання господарських договорів.
3. Форма господарського договору.
4. Представницькі повноваження на укладання господарських договорів.
5. Поняття публічного і попереднього договору у сфері господарювання.
6. Договір приєднання і генеральний договір у сфері господарювання.
7. Поняття публічних закупівель.
8. Окремі процесуальні аспекти розгляду спорів щодо недійсності правочинів.
9. Наслідки недійсності правочинів в умовах війни.
10. Визнання недійсними господарських договорів.
11. Невідповідність волі та волевиявлення сторони правочину як підстава його недійсності.
12. Інші підстави недійсності правочинів.
13. Зміна господарського зобов'язання.

Тестові завдання:

1. *Що таке господарський договір?*
 - А) Угода про передачу прав на власність.
 - Б) Правовідношення між двома або більше суб'єктами щодо майнових зобов'язань.
 - В) Угода, укладена тільки між державними установами.
 - Г) Лише письмова угода між підприємствами.
2. *Яка з наступних ознак є характерною для господарських договорів?*
 - А) Угода не має економічної мети.

- Б) Договір укладається лише в усній формі.
- В) Угода завжди укладається з господарською метою.
- Г) Угода укладається тільки між фізичними особами.

3. Які зобов'язання можуть бути предметом господарського договору?

- А) Передача прав на нерухомість.
- Б) Виконання робіт та надання послуг.
- В) Укладання шлюбних угод.
- Г) Здійснення благодійних акцій.

4. Яке з наведених визначень є правильним для планових договорів?

- А) Договори, укладені на підставі угод між приватними особами.
- Б) Договори, укладені без державного замовлення.
- В) Договори, укладені на підставі відповідних державних контрактів.
- Д) Договори, які не підлягають регулюванню законом.

5. Хто може бути суб'єктом господарського договору?

- А) Тільки фізичні особи.
- Б) Тільки державні органи.
- В) Юридичні особи, підприємства, установи.
- Г) Тільки комерційні банки.

6. Як називаються договори, які укладаються без державного контракту?

- А) Безкоштовні.
- Б) Регульовані.
- В) Державні.
- Г) Приватні.

7. Який з наступних договорів є прикладом двостороннього?

- А) Договір купівлі-продажу.
- Б) Договір перевезення.
- В) Договір дарування.
- Г) Договір страхування.

8. Яка з цих функцій не є специфічною для господарського договору?

- А) Гарантійна.
- Б) Ініціативна.
- В) Правове забезпечення економічних потреб.
- Г) Інформаційна.

9. Які з наступних договорів укладаються на підставі державних замовлень?

- А) Договір дарування.

- Б) Договір купівлі-продажу.
- В) Договір поставки продукції.
- Г) Договір найму.

10. Який із наведених термінів описує реальні договори?

- А) Укладені з моменту досягнення угоди.
- Б) Укладені з моменту фактичної передачі речі.
- В) Укладені на підставі усних угод.
- Г) Укладені без визначення умов.

11. Яка форма укладання господарського договору є допустимою згідно із законодавством?

- А) Лише письмова форма.
- Б) Лише усна форма.
- В) Письмова форма, в тому числі обмін листами.
- Г) Тільки електронна форма.

12. Коли договір вважається укладеним?

- А) Коли підписано один екземпляр.
- Б) Коли між сторонами досягнуто згоди по всіх істотних умовах.
- В) Коли договір отримано в письмовій формі.
- Г) Коли одна сторона надіслала пропозицію.

13. Яка з функцій господарського договору відповідає за узгодження умов?

- А) Інформаційна.
- Б) Правозахисна.
- В) Програмно-координаційна.
- Г) Гарантійна.

14. Що відбувається, якщо одна зі сторін не погоджується з умовами договору?

- А) Договір укладається автоматично.
- Б) Сторона може скласти протокол розбіжностей.
- В) Договір вважається недійсним.
- Г) Сторона повинна укласти новий договір.

15. Якому з цих договорів властива безоплатність?

- А) Договір поставки.
- Б) Договір купівлі-продажу.
- В) Договір дарування.
- Г) Договір перевезення.

16. Які зобов'язання мають економічні пільги від держави?

- А) Договори поставки продукції.
- Б) Договори купівлі-продажу.
- В) Договори найму.
- Г) Договори дарування.

17. Яка з цих характеристик не є специфічною для планових договорів?

- А) Укладені відповідно до державних контрактів.
- Б) Підлягають регулюванню державою.
- В) Укладені на підставі господарських намірів.
- Г) Вимагають погодження умов.

18. Яка форма укладення договору є недопустимою?

- А) Усна угода.
- Б) Обмін електронними листами.
- В) Відсутність будь-якої форми.
- Г) Письмова форма.

19. Що відбувається, якщо проект договору не відповідає вимогам сторін?

- А) Договір укладається автоматично.
- Б) Сторони повинні підписати договір.
- В) Сторона може скласти протокол розбіжностей.
- Г) Договір вважається недійсним.

20. Яка з наступних функцій господарського договору забезпечує правову форму відносин?

- А) Гарантійна.
- Б) Інформаційна.
- В) Ініціативна.
- Г) Програмно-координаційна.

Завдання 1. Договір постачання

ТОВ «БудТехСервіс» уклало угоду з ПП «ЕкоПостач» на постачання будівельних матеріалів для зведення торгового центру. Відповідно до договору, матеріали мали бути доставлені протягом 10 днів після підписання угоди. У разі порушення термінів «ЕкоПостач» зобов'язувався сплачувати штраф у розмірі 5% від вартості кожної партії товару за кожен день затримки. Також у випадку, коли якість товару не відповідає стандартам, «БудТехСервіс» отримував право вимагати компенсацію збитків або безкоштовну заміну дефектної продукції. Втім виконання договору зі сторони «ЕкоПостач» почало супроводжуватися порушеннями. Постачальник не вклався в обумовлені строки, затримавши поставки на 12 днів. Більше того, частина доставлених матеріалів виявилася неякісною, що спричинило

труднощі у будівельних роботах. У результаті «БудТехСервіс» зазнав додаткових витрат і був змушений відкласти відкриття торгового центру на кілька тижнів. Попри неодноразові спроби врегулювати конфлікт мирним шляхом, домовитися сторони так і не змогли. Зрештою, «БудТехСервіс» ухвалив рішення звернутися до суду з метою відшкодування завданих збитків.

Запитання для аналізу:

1. *Яка господарсько-правова відповідальність може бути застосована до «ЕкоПостач» за порушення умов договору, зокрема за затримку поставки та неналежну якість товару?*

2. *Які види господарсько-правової відповідальності передбачено в даному випадку і в чому полягають їх особливості?*

3. *Як «БудТехСервіс» може довести свої збитки в разі порушення умов договору, зокрема щодо затримки поставки і дефектів матеріалів?*

4. *Чи може «ЕкоПостач» уникнути відповідальності за порушення умов договору, пославшись на форс-мажорні обставини? Як це може бути оформлено в договорі?*

5. *Як можуть бути визначені конкретні розміри штрафу або компенсації за неналежне виконання умов договору, і чи є у «БудТехСервіс» право на вимогу таких компенсацій?*

Завдання 2. Договір пайового лізингу

Договір пайового лізингу, укладений приватним підприємством «Рокко» з іншими сторонами, передбачав використання державних коштів, спрямованих на реалізацію лізингових операцій. Проте за поданням прокурора щодо визнання цього договору недійсним через його відсутність у реєстрі, яка є обов'язковою відповідно до чинного законодавства, арбітражний суд ухвалив рішення про визнання вказаного договору недійсним.

Запитання для аналізу:

Чи правомірне рішення арбітражного суду?

Чи потребує договір лізингу обов'язкової реєстрації?

Які правові наслідки недотримання вимог щодо реєстрації договору лізингу?

Обґрунтуйте свою відповідь, посилаючись на положення чинного законодавства України.

Завдання 3. Господарський договір

Приватне підприємство «Радон», маючи оригінальний екземпляр господарського договору на постачання сільськогосподарської продукції із селянським (фермерським) господарством «Жито», самостійно внесло зміни щодо вартості продукції. Селянське (фермерське) господарство «Жито» відмовилося постачати продукцію за зміненими умовами договору, запропонованими ПП «Радон». У відповідь ПП звернулося до арбітражного суду з позовною заявою, вимагаючи примусового виконання умов договору поставки.

Запитання для аналізу:

Яке рішення має винести арбітражний суд?

Чи встановлено в законодавстві порядок внесення змін до господарських договорів?

Якщо так, то розкрийте порядок зміни умов господарського договору, посилаючись на відповідні положення чинного законодавства України.

Завдання 4. Договір підряду

Комунальне підприємство електротранспорту уклало договір підряду з будівельним кооперативом на реконструкцію ремонтного цеху, фінансування якої здійснювалося за рахунок коштів, виділених із місцевого бюджету. Згідно з умовами договору, замовник мав забезпечити безперервне фінансування робіт. Однак починаючи з березня 2017 року, через три місяці після початку робіт, платежі почали затримуватися на два місяці через несвоєчасне надходження коштів із місцевого бюджету.

Запитання для аналізу:

Які санкції в цьому випадку може застосувати підрядник до замовника?

Як має діяти замовник, щоб компенсувати застосування до нього цих санкцій?

Якими нормативними актами регулюються питання майнової відповідальності за порушення умов договору підряду на будівництво об'єктів?

Нормативні акти:

1. Про митний тариф України : Закон України від 19 жовтня 2022 року № 2697-І. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-20#Text>.

2. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text>.

Спеціалізована література:

1. Keenan M. Global Ecommerce Statistics: Trends to Guide Your Store in 2024. Shopify. 2023. URL: <https://www.shopify.com/enterprise/blog/global-ecommerce-statistics>.

2. Бірюкова А. Розмежування договорів охорони та зберігання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 5-10.

3. Буцан М. С. Виконання зобов'язань в сучасному цивільному праві. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 414-417.

4. Гончаренко В. Зміна або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин. *Юридичний вісник*. 2020. № 2. С. 100 -107.

5. Господарське право : навч. посібник. Укл. А.А. Бутирський. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 144 с.

6. Господарське право : навчально-методичний посібник (для студентів денної та заочної форми навчання). Подцерковний О. П., Добровольська В. В., Зятіна Д. В., Будурова Г. М. Одеса : НУ "ОЮА", 2021. 166 с.

7. Господарське право в схемах і таблицях : навч. посіб. Т.І. Швидка ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2024. 208 с.
8. Господарське право: навч. посібник / укл. А.А. Бутирський. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. – 144 с.
9. Грабовий О. Множинність сторін договору комерційного представництва. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2 (288). С. 18-22.
10. Гуцуляк В. Новели правового регулювання відносин з проведення проектних та пошукових робіт. *Підприємництво, господарство і право*. – 2020. – № 8. – С. 24-29.
11. Дерев'янюк Б. В. Господарське право: особлива частина (правове регулювання господарських відносин в окремих галузях економіки): навчальний посібник / д-р юрид. наук, проф. Б. В. Дерев'янюк; МВС України, Донецький державний університет внутрішніх справ. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 314 с.
12. Електронна торгівля. EU4Digital. 2023. URL: <https://eufordigital.eu/uk/thematic-area/etrade/>.
13. Квасніцька О.О. Правове регулювання просторового розвитку та забудови територій в Україні: сучасні виклики в умовах війни та післявоєнної відбудови. *Економіка та право*. 2022. № 3. – 60-71.
14. Корнеєв Ю.В. Підприємницьке право України. Навчальник посібник. Київ : ЦУЛ, 2020. 120 с.
15. Корнилюк А., Корнилюк Р. Наскільки ефективно один із найвідоміших інструментів підтримки бізнесу – державна програма «5-7-9» – працює в умовах війни? *Укрінформ*. 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3836803-derzavna-programa-pidtrimki-biznesu-dostupni-krediti-579-u-posukah-optimalnogo-dizajnu.html>.
16. Малолітнева В.К. Господарсько-правовий інститут публічних закупівель. Київ : ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова Національної академії наук України», 2020. 412 с. URL: http://hozpravoreposit.kyiv.ua/bitstream/handle/765432198/69/Malolitneva_mono_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y/
17. Малярчук Л. Вчинення виконавчого напису нотаріуса на іпотечному договорі та стягнення за ним: проблеми теорії і практики. *Право України*. 2020. № 9. С. 147-157.
18. Мельник О.О. Виконання умов договору внаслідок дії обставин форс-мажору під час воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2022. Вип. 74: ч. 1. С. 98-102.
19. Мельник О.О. Зміна та розірвання договору у випадку дії обставин форс-мажору внаслідок пандемії. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 238-242.
20. Мілаш В. С. Господарське право : навч. посіб. для підгот. до іспитів. 7-ме вид., змін. Харків : Право, 2021. 402 с.

21. Основи підприємницької діяльності : підручник / за редакцією д.е.н., проф. В. М. Марченко. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського. Вид-во «Політехніка», 2022. 515 с.

22. Переглянуто граничні строки розрахунків для деяких експортних операцій. НБУ. 2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pereglyanuto-granichni-stroki-rozrahunkiv-dlya-deyakih-eksportnih-operatsiy>

23. Правове регулювання господарської діяльності в умовах розбудови економіки Індустрії 4.0 : монографія / О. О. Дмитрик, Є. М. Білоусов, Н. М. Внукова та ін. ; за ред. С. В. Глібка та О. В. Корват. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2023. 350 с.

24. Примак В. Розірвання договору як спосіб цивільно-правового захисту в кризових умовах. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. – С. 43-49.

25. Резнікова В., Кравець І. Новітні тенденції розвитку судової практики щодо розгляду господарських спорів, пов'язаних зі здійсненням торговельних операцій. *Право України*. 2020. № 7. С. 181-199.

26. Слободянюк В.П. Наслідки форс-мажорних обставин для суб'єктів господарських правовідносин. *Молодий вчений*. 2020. № 5 (81). С. 248-252.

27. Торгове право : навч. посіб. / Н. В. Никитченко, О. Г. Боднарчук, О. Ю. Минюк, О. В. Онишко, В. Б. Крикун, О. І. Боднарчук, К. Б. Починок, О. О. Роженюк; ред.: Н. В. Никитченко; Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь : Ун-т ДФС України, 2021. 433 с.

28. Шпиляк А.М. Відповідальність за невиконання цивільних зобов'язань в умовах воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Вип. 33. С. 51-55.

29. Шпомер А.І. Правові засади регулювання договору зберігання у товарному складі. *Правова держава в сучасних умовах : збірник*. Чернігів: Чернігівський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2020. С. 114-119.

Тема 4. ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

*Практичне заняття № 1 – 2 год.
Семінарське заняття № 1 – 2 год. (заочна форма навчання)*

План:

1. Поняття та принципи господарсько-правової відповідальності суб'єктів господарювання під час воєнного стану.
2. Підстави, межі та строки реалізації господарсько-правової відповідальності у період воєнного стану.
3. Відшкодування збитків як форма господарсько-правової відповідальності.
4. Склад та розмір збитків: вартість втраченого, пошкодженого чи знищеного майна, додаткові витрати, неодержаний прибуток.
5. Матеріальна компенсація моральної шкоди у господарських правовідносинах під час воєнного стану.
6. Штрафні санкції: неустойка, штраф, пеня, порядок і розмір їх застосування під час воєнного стану.
7. Оперативно-господарські санкції: види, підстави та порядок застосування.
8. Адміністративно-господарські санкції та гарантії прав суб'єктів господарювання у разі їх неправомірного застосування.

Методичні вказівки для підготовки до практичного заняття

1. Поняття та принципи господарсько-правової відповідальності суб'єктів господарювання під час воєнного стану

Господарсько-правова відповідальність – це встановлений законом обов'язок суб'єкта господарювання зазнати несприятливих наслідків у разі вчинення господарського правопорушення. Її мета – відновлення порушених майнових прав та інтересів інших учасників економічних відносин, держави чи громади, а також забезпечення дисципліни виконання зобов'язань навіть за умов обмеженого функціонування економіки під час війни. Умови воєнного стану змінюють характер господарських зв'язків, що потребує гнучкого підходу до застосування принципів відповідальності. Зокрема, важливо забезпечити баланс між необхідністю захисту економічних інтересів держави та правом суб'єктів господарювання на стабільну діяльність.

Основними принципами господарсько-правової відповідальності є:

- принцип законності – відповідальність настає лише за порушення, передбачене чинним законом або договором;
- принцип справедливості та пропорційності – санкції мають відповідати тяжкості правопорушення і не можуть призводити до надмірного тиску на бізнес, який діє в умовах війни;
- принцип вини – суб'єкт відповідає лише за наявності доведеної вини,

якщо не доведе, що шкода настала внаслідок форс-мажору чи дій третіх осіб;

- принцип економічної доцільності – відповідальність має сприяти відновленню господарських відносин, а не їх руйнуванню;

- принцип добросовісності та співрозмірності – суди оцінюють поведінку сторін і добросовісність їхніх дій у виконанні зобов'язань, навіть за складних обставин.

У період воєнного стану діють додаткові обмеження, спрямовані на забезпечення обороноздатності держави, що відображається у підходах до оцінки вини, доказів і підстав для звільнення від відповідальності.

У сучасних умовах після поступового скасування Господарського кодексу України (згідно із Законом № 4196-ІХ від 09.01.2025 р.) господарсько-правова відповідальність суб'єктів господарювання розглядається через призму цивільно-правової та спеціальної економічної відповідальності, що регулюється нормами: Цивільного кодексу України (ЦКУ) – зокрема розділи про зобов'язання, відповідальність за порушення договорів (ст. 610–625); Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (№ 1647-ІІІ); Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період» (№ 4196-ІХ).

2. Підстави, межі та строки реалізації господарсько-правової відповідальності у період воєнного стану

Підставами господарсько-правової відповідальності є порушення зобов'язань, заподіяння шкоди або невиконання передбачених законом обов'язків. Для настання відповідальності необхідна сукупність елементів: протиправність дій, наявність збитків, причинно-наслідковий зв'язок і вина. У період воєнного стану особливу увагу слід звертати на наявність обставин непереборної сили (форс-мажор), які можуть звільняти суб'єкта від відповідальності.

Межі відповідальності визначаються розміром заподіяних збитків і ступенем вини порушника. Умови війни можуть зумовлювати необхідність тимчасового обмеження відповідальності, якщо діяльність підприємства ускладнена об'єктивними факторами (окупація, мобілізація, руйнування інфраструктури).

Відповідно до ст. 617 ЦКУ боржник звільняється від відповідальності, якщо доведе, що порушення сталося через обставини непереборної сили, підтвержені сертифікатом Торгово-промислової палати України. При цьому суди оцінюють не сам факт війни, а прямиий причинний зв'язок між бойовими діями й неможливістю виконання.

Межі також визначаються домовленістю сторін у договорах – наприклад, можливістю зменшення розміру штрафних санкцій, пролонгації строків чи часткового виконання. Це узгоджується з принципом співрозмірності та економічної доцільності, закріпленим у судовій практиці Верховного Суду (постанови 2023–2024 рр.).

Строки реалізації відповідальності – це період, протягом якого учасники

господарських відносин мають право звернутися за захистом порушених прав і притягненням порушника до відповідальності. Їх головне призначення – забезпечення правової визначеності у сфері зобов'язальних відносин і стабільності цивільного обігу.

Загальний строк позовної давності – три роки (ст. 257 ЦКУ). Спеціальні строки можуть бути скороченими або подовженими для окремих видів зобов'язань:

- один рік – для вимог щодо стягнення неустойки (пені, штрафу) – ст. 258 ЦКУ;
- шість місяців – для претензій за перевезенням вантажів (транспортні договори);
- інші строки – якщо це прямо передбачено законом або договором.

Строки застосовуються до моменту подання позову до суду. Їх пропуск позбавляє кредитора можливості примусово захистити своє право, хоча саме зобов'язання не припиняється.

3. Відшкодування збитків як форма господарсько-правової відповідальності

Відшкодування збитків є базовою формою господарсько-правової відповідальності, яка забезпечує відновлення порушених майнових прав. Воно може застосовуватися як у договірних, так і у позадоговірних зобов'язаннях. Відшкодування збитків має компенсаційну функцію – воно спрямоване не на покарання, а на відновлення майнового стану сторони, чії права були порушені.

У період воєнного стану питання визначення розміру збитків ускладнюється через руйнування майна, обмеження доступу до доказів та коливання вартості активів.

Відповідно до ст. 22 ЦКУ, до складу збитків входять:

Реальні збитки – це втрати, яких зазнала особа внаслідок пошкодження, знищення або втрати майна, а також витрати, які потрібно зробити для відновлення порушеного права.

Неодержаний прибуток (втрачена вигода) – доходи, які особа могла б реально отримати за звичайних умов господарювання, якби її право не було порушене.

При розрахунку збитків враховується вартість знищеного, пошкодженого чи втраченого майна, додаткові витрати, необхідні для відновлення діяльності, а також неодержаний прибуток (втрачена вигода). Для обґрунтування розміру збитків необхідні первинні бухгалтерські документи, акти обстеження та висновки експертів.

Для покладення обов'язку з відшкодування збитків має бути доведено наявність чотирьох елементів складу правопорушення:

1. протиправна поведінка (порушення зобов'язання чи норми закону);
2. шкода (збитки);
3. причинно-наслідковий зв'язок між діями порушника та завданими

збитками;

4. вина.

Водночас під час воєнного стану сторони можуть бути звільнені від відповідальності, якщо доведуть, що порушення зумовлене форс-мажорними обставинами (ст. 617 ЦКУ). Такі обставини засвідчує Торгово-промислова палата України або уповноважені регіональні палати.

4. Склад та розмір збитків: вартість втраченого, пошкодженого чи знищеного майна, додаткові витрати, неодержаний прибуток

Під час воєнних дій розрахунок розміру збитків має свої особливості. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 326 від 20.03.2022 р. «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії РФ» оцінка втрат здійснюється за ринковими цінами станом на дату знищення або пошкодження об'єкта, з урахуванням індексу інфляції; поточного рівня цін на будівельні матеріали, техніку, сировину; вартості робіт з відновлення.

Методика визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності, затверджена Міністерством економіки України (наказ № 3904/1223 від 18.10.2022 р.) встановлює, що оцінка збитків, завданих постраждалим внаслідок збройної агресії, здійснюється шляхом проведення незалежної оцінки збитків або є результатом проведення судової експертизи (експертного дослідження).

Вартість зруйнованого майна визначається за ринковими цінами на момент втрати, з урахуванням інфляційних процесів і дефіциту матеріалів. Підприємства повинні фіксувати втрати документально – шляхом складання актів, фото- та відеофіксації, залучення експертів та органів місцевого самоврядування.

Додаткові витрати включають витрати на транспортування, охорону, відновлення виробництва, оплату праці, а також витрати на залучення сторонніх організацій для ліквідації наслідків. Неодержаний прибуток визначається як різниця між запланованими доходами та фактично отриманими через порушення зобов'язань або руйнування об'єктів.

Якщо збитки спричинені війною або окупацією, допускається оцінка на підставі:

- ринкової вартості активів до та після пошкодження;
- акту інвентаризації втрат;
- незалежної експертизи;
- даних Державного реєстру збитків, завданих збройною агресією РФ (створеного КМУ у 2023 р.).

Неодержаний прибуток може бути розрахований за середньою нормою доходності підприємства або даними фінансової звітності за попередні

періоди.

В умовах воєнних дій відшкодування збитків є важливим елементом економічного відновлення та правового захисту бізнесу. Компенсаційний механізм діє у двох напрямках:

внутрішній – між учасниками господарських відносин (постачальник, підрядник, орендодавець);

зовнішній – через майбутні механізми репарацій і міжнародних компенсацій за шкоду, завдану агресією РФ.

Таким чином, відшкодування збитків у період воєнного стану виконує подвійну функцію – захищає інтереси суб'єктів господарювання та одночасно підтримує економічну стійкість держави.

5. Матеріальна компенсація моральної шкоди у господарських правовідносинах під час воєнного стану

Моральна шкода у господарських правовідносинах – це немайнові втрати юридичної особи, пов'язані з посяганням на її ділову репутацію, імідж, престиж або нормальні умови господарської діяльності. Матеріальна компенсація моральної шкоди означає грошову форму відшкодування немайнових втрат, що настали внаслідок неправомірних дій інших суб'єктів – контрагентів, державних органів чи посадових осіб.

Для відшкодування моральної шкоди у господарських правовідносинах юридична особа повинна довести:

1. Факт протиправної поведінки іншої сторони (наприклад, поширення неправдивої інформації, незаконне розірвання договору, безпідставна відмова від виконання зобов'язань, блокування рахунків тощо).

2. Наслідки у вигляді немайнових втрат – зниження ділової репутації, втрата клієнтів, довіри партнерів, негативний вплив на імідж.

3. Причинно-наслідковий зв'язок між діями порушника і немайновими втратами.

4. Вину особи, яка завдала шкоди.

Компенсація моральної шкоди може бути самостійною вимогою або частиною комплексного позову (разом із вимогою про відшкодування матеріальних збитків).

Розмір компенсації визначається судом за внутрішнім переконанням, з урахуванням: характеру порушення та наслідків для ділової репутації; ступеня вини відповідача; масштабів поширення неправомірних відомостей; обсягу зусиль, необхідних для відновлення ділової репутації.

У постанові Верховного Суду від 19.04.2023 р. у справі № 910/11486/21 наголошено: «Юридична особа має право на відшкодування моральної шкоди у разі завдання шкоди її діловій репутації неправомірними діями інших осіб, навіть якщо не було порушення її майнових прав».

Суд може визначити розмір компенсації у грошовому еквіваленті (в гривнях) з урахуванням інфляційних процесів, ситуації на ринку та тривалості негативних наслідків.

Моральна шкода у господарських відносинах застосовується рідше, ніж майнова, але її значення під час війни зростає. Особливої актуальності набувають справи, коли суб'єкт господарювання зазнає репутаційних втрат через:

- недостовірні публікації про його співпрацю з окупаційною владою;
- необґрунтовані звинувачення у невиконанні оборонних контрактів;
- незаконні дії контролюючих органів, що паралізують господарську діяльність.

Під час воєнного стану суди дотримуються **принципу помірності**: розмір компенсації не має бути надмірним, але повинен забезпечувати **реальний відновлювальний ефект**. Також враховується, що воєнні обставини самі собою можуть погіршити імідж підприємства незалежно від дій відповідача.

6. Штрафні санкції: неустойка, штраф, пеня, порядок і розмір їх застосування під час воєнного стану

Штрафні санкції – це додаткові майнові заходи впливу на порушника зобов'язань, які стимулюють належне виконання договорів. До них належать неустойка, штраф і пеня.

Неустойка (ст. 549 ЦКУ) – це грошова сума або інше майно, яке боржник повинен сплатити кредитору у разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання. Вона може бути законною (встановленою безпосередньо законом) або договірною (визначеною у контракті).

Штраф – фіксована грошова сума, що підлягає сплаті за порушення умов договору (наприклад, за прострочення поставки товару на певний термін).

Пеня – відсоток, який нараховується за кожен день прострочення виконання зобов'язання.

Порядок застосування:

Договірне визначення – розмір, вид та порядок стягнення неустойки сторони визначають у договорі (ст. 551 ЦКУ). Суд не може збільшити суму санкцій, але має право зменшити її, якщо вона явно непропорційна порушенню.

Позасудове врегулювання – часто штрафні санкції нараховуються за актом-претензією або у формі письмової вимоги до боржника. Якщо той не сплачує санкцію добровільно, кредитор має право звернутися до суду.

Судове стягнення – суд розглядає справу з урахуванням добросовісності сторін, впливу воєнного стану та форс-мажорних обставин. Наявність сертифіката ТПП України про форс-мажор може стати підставою для звільнення від відповідальності.

У період воєнного стану застосування штрафних санкцій набуває гнучкого характеру: сторони можуть узгоджувати відстрочення або зменшення їх розміру через об'єктивні обставини.

Законодавство допускає можливість звільнення від сплати неустойки, якщо порушення зобов'язання зумовлене дією форс-мажору, підтвердженого

Торгово-промисловою палатою. Проте на практиці суди ретельно оцінюють, чи справді ці обставини унеможливили виконання зобов'язання.

7. Оперативно-господарські санкції: види, підстави та порядок застосування

Оперативно-господарські санкції – це заходи оперативного впливу на контрагента, які застосовуються без звернення до суду у разі порушення господарських зобов'язань. Мета цих санкцій – негайне відновлення нормального господарського обороту й запобігання збиткам, без очікування рішення суду. До них належать: одностороння відмова від виконання договору, призупинення поставок, зменшення обсягу зобов'язань тощо.

Підставою для застосування оперативно-господарських санкцій є факт порушення господарського зобов'язання – тобто невиконання або неналежне виконання умов договору іншою стороною.

До таких порушень належать:

- несвоєчасне постачання товару чи оплата;
- постачання неякісної продукції;
- порушення умов транспортування, зберігання, надання послуг;
- недотримання узгоджених строків чи обсягів.

Обов'язковою умовою є наявність у договорі відповідного застереження, яке надає стороні право застосовувати санкції самостійно. Без такої умови сторони не можуть змінювати чи припиняти зобов'язання в односторонньому порядку (ч. 2 ст. 651 ЦКУ).

У сучасній практиці (з урахуванням норм ЦКУ та правових позицій Верховного Суду) виокремлюють такі види оперативно-господарських санкцій:

1. одностороння відмова від договору або призупинення його виконання (ч. 3 ст. 615 ЦКУ) – наприклад, коли контрагент систематично не виконує своїх зобов'язань;

2. зменшення обсягів постачання чи зміна умов виконання – якщо друга сторона порушує графік або якість виконання робіт;

3. відмова прийняти подальшу продукцію у разі її неналежної якості;

4. самостійне усунення недоліків за рахунок боржника, якщо це передбачено договором;

5. одностороннє залікове утримання (вирахування) із суми платежу вартості невиконаної частини зобов'язання.

Такі дії не є «штрафними» у класичному розумінні, а мають оперативно-відновлювальний характер – тобто спрямовані на стабілізацію господарських відносин.

У період воєнного стану підприємства часто користуються такими санкціями через неможливість оперативно звертатися до суду. Проте застосування цих заходів має бути правомірним, пропорційним і документально обґрунтованим. Порушення процедури може призвести до зустрічних позовів про відшкодування збитків.

8. Адміністративно-господарські санкції та гарантії прав суб'єктів господарювання у разі їх неправомірного застосування

Адміністративно-господарські санкції – це примусові заходи, які застосовуються державними органами до суб'єктів господарювання за порушення правил господарської діяльності. Вони включають штрафи, анулювання ліцензії, обмеження діяльності, вилучення прибутку тощо.

Відповідно до чинного законодавства до суб'єктів господарювання можуть застосовуватися такі види санкцій:

1. Адміністративний штраф – грошове стягнення за порушення податкового, митного, антимонопольного, валютного, трудового чи екологічного законодавства.

2. Анулювання або зупинення дії ліцензії (дозволу) – застосовується у разі систематичного порушення умов здійснення діяльності.

3. Тимчасова заборона (зупинення) виробництва чи реалізації продукції, виконання робіт або надання послуг.

4. Конфіскація продукції, виручки або прибутку, одержаного незаконним шляхом.

5. Адміністративне вилучення (арешт) майна або його реквізиція в умовах воєнного стану.

6. Примусове припинення (ліквідація) суб'єкта господарювання – як крайній захід у разі грубих чи повторних порушень (наприклад, у сфері фінансового моніторингу або публічних закупівель).

Такі санкції завжди мають владний, односторонній характер і можуть застосовуватися лише в межах повноважень органу контролю відповідно до закону.

Під час воєнного стану органи влади активно використовують такі санкції для забезпечення економічної безпеки, контролю за ціноутворенням, використанням майна чи виконанням мобілізаційних завдань. Водночас існують ризики перевищення повноважень і неправомірного втручання в діяльність підприємств.

Гарантії прав суб'єктів господарювання полягають у можливості оскарження рішень контролюючих органів, праві на захист та судовий перегляд.

Надайте визначення таких понять:

Господарсько-правова відповідальність, підстави господарсько-правової відповідальності, форми господарсько-правової відповідальності, склад господарського правопорушення, протиправна дія, вина, причинний зв'язок, збитки, реальні збитки, неодержаний прибуток (втрачена вигода), відшкодування збитків, моральна (немайнова) шкода, штрафні санкції, неустойка, штраф, пеня, оперативно-господарські санкції, адміністративно-господарські санкції, форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили), пропорційність відповідальності, гарантії прав суб'єктів господарювання, судовий захист прав суб'єктів господарювання.

Скласти схеми:

- ✓ Система видів господарсько-правової відповідальності.
- ✓ Підстави настання господарсько-правової відповідальності.
- ✓ Склад господарського правопорушення.
- ✓ Форми реалізації господарсько-правової відповідальності.
- ✓ Порядок застосування штрафних санкцій.
- ✓ Структура відшкодування збитків (реальні збитки, неодержаний прибуток).
 - ✓ Види оперативно-господарських санкцій та механізм їх застосування.
 - ✓ Види адміністративно-господарських санкцій та порядок їх накладення.
 - ✓ Форс-мажорні обставини як підстава звільнення від відповідальності.
 - ✓ Строки реалізації господарсько-правової відповідальності та особливості їх обчислення під час воєнного стану.
 - ✓ Механізм матеріальної компенсації моральної шкоди у господарських правовідносинах.
 - ✓ Гарантії прав суб'єктів господарювання при застосуванні господарських санкцій.
 - ✓ Функції господарсько-правової відповідальності (компенсаційна, превентивна, каральна).
 - ✓ Взаємозв'язок між видами господарських санкцій (штрафні, оперативні, адміністративні).
 - ✓ Алгоритм дій суб'єкта господарювання у разі порушення зобов'язання контрагентом.

Теми для написання рефератів:

1. Принципи господарсько-правової відповідальності у сучасному правопорядку України.
2. Підстави настання господарсько-правової відповідальності: юридичний склад правопорушення.
3. Форми та види господарсько-правової відповідальності: порівняльно-правовий аналіз.
4. Відшкодування збитків як основна форма господарсько-правової відповідальності.
5. Матеріальна компенсація моральної шкоди у господарських правовідносинах.
6. Штрафні санкції у господарських договорах: поняття, види та порядок застосування.
7. Неустойка, штраф і пеня як інструменти забезпечення виконання господарських зобов'язань.
8. Оперативно-господарські санкції: види, підстави та процедура застосування.

9. Адміністративно-господарські санкції: сутність, правова природа та проблеми правозастосування.

10. Господарсько-правова відповідальність у період воєнного стану: проблеми та тенденції розвитку.

11. Форс-мажорні обставини як підстава звільнення від господарсько-правової відповідальності.

12. Межі та строки реалізації господарсько-правової відповідальності в умовах надзвичайних обставин.

13. Судова практика застосування господарсько-правової відповідальності в Україні (аналіз рішень Верховного Суду 2020–2025 рр.).

14. Гарантії прав суб'єктів господарювання при застосуванні господарських санкцій.

15. Співвідношення господарсько-правової, адміністративної та цивільно-правової відповідальності.

16. Економічна доцільність господарсько-правової відповідальності як елемент стабільності ринкового середовища.

17. Компенсаційна, превентивна і каральна функції господарсько-правової відповідальності: зміст і співвідношення.

18. Зарубіжний досвід застосування господарсько-правової (економічної) відповідальності: уроки для України.

19. Господарсько-правова відповідальність у системі забезпечення сталого розвитку підприємництва.

Теоретичні питання для самоконтролю:

1. Що таке господарсько-правова відповідальність і в чому полягає її сутність?

2. Які функції виконує господарсько-правова відповідальність у правовій системі України?

3. У чому полягає відмінність господарсько-правової відповідальності від цивільно-правової та адміністративної?

4. Які принципи господарсько-правової відповідальності визначає законодавство України?

5. Що становить юридичний склад господарського правопорушення?

6. Які елементи входять до складу господарського правопорушення (протиправність, вина, шкода, причинний зв'язок)?

7. Які існують форми реалізації господарсько-правової відповідальності?

8. У чому полягає зміст майнової відповідальності суб'єктів господарювання?

9. Що таке збитки і які їх види розрізняють у господарському праві?

10. Як визначається розмір реальних збитків і неoderжаного прибутку?

11. Які умови настання відповідальності за відшкодування збитків?

12. У чому полягає матеріальна компенсація моральної шкоди у господарських відносинах?

13. Що таке штрафні санкції, і яку роль вони відіграють у забезпеченні виконання господарських договорів?
14. Яка різниця між неустойкою, штрафом і пенею?
15. Який порядок застосування штрафних санкцій передбачено законодавством?
16. Що являють собою оперативно-господарські санкції, які їх види та порядок застосування?
17. Які ознаки мають адміністративно-господарські санкції?
18. Які органи мають право застосовувати адміністративно-господарські санкції до суб'єктів господарювання?
19. Які гарантії прав суб'єктів господарювання передбачені у разі неправомірного застосування до них санкцій?
20. Що розуміють під межами господарсько-правової відповідальності?
21. Які строки реалізації господарсько-правової відповідальності встановлені законом?
22. Як впливає воєнний стан на строки позовної давності та реалізацію господарської відповідальності?
23. Які випадки звільнення від господарсько-правової відповідальності передбачені законодавством?
24. Які функції виконує господарсько-правова відповідальність?
25. Яке значення має принцип добросовісності сторін при застосуванні господарських санкцій?
26. Які особливості застосування господарсько-правової відповідальності у період воєнного стану?
27. Які основні нормативні акти регулюють господарсько-правову відповідальність в Україні?

Тестові завдання

1. *Що є підставою настання господарсько-правової відповідальності?*
 - А) Будь-яке порушення законодавства України.
 - Б) Наявність складу господарського правопорушення.
 - В) Порушення етичних норм поведінки суб'єкта господарювання.
 - Г) Прийняття рішення судом.

2. *Який елемент не належить до складу господарського правопорушення?*
 - А) Вина.
 - Б) Протиправність.
 - В) Здібність суб'єкта до господарювання.
 - Г) Причинний зв'язок.

3. Яка основна мета господарсько-правової відповідальності?

- А) Покарання винної особи.
- Б) Відновлення порушених прав та відшкодування збитків.
- В) Припинення діяльності підприємства.
- Г) Вилучення прибутку державою.

4. Яка з наведених форм не належить до господарсько-правової відповідальності?

- А) Майнова.
- Б) Оперативно-господарська.
- В) Кримінальна.
- Г) Адміністративно-господарська.

5. Який нормативний акт є основним джерелом регулювання господарсько-правової відповідальності після 2025 року?

- А) Господарський кодекс України.
- Б) Цивільний кодекс України.
- В) Кодекс України про адміністративні правопорушення.
- Г) Податковий кодекс України.

6. Що включають у себе збитки?

- А) Тільки реальні втрати.
- Б) Тільки неодержаний прибуток.
- В) Реальні втрати і неодержаний прибуток.
- Г) Лише моральну шкоду.

7. Який документ підтверджує наявність форс-мажорних обставин?

- А) Сертифікат Торгово-промислової палати України.
- Б) Наказ керівника підприємства.
- В) Постанова Кабінету Міністрів України.
- Г) Лист контрагента.

8. Який вид штрафної санкції нараховується за кожен день прострочення виконання зобов'язання?

- А) Штраф.
- Б) Пеня.
- В) Неустойка.
- Г) Відшкодування збитків.

9. Яка з наведених санкцій застосовується державними органами до підприємств за порушення ліцензійних умов?

- А) Оперативно-господарська.
- Б) Адміністративно-господарська.
- В) Штрафна.

Г) Дисциплінарна.

10. Який строк загальної позовної давності встановлено для реалізації господарсько-правової відповідальності?

- А) Один рік.
- Б) Три роки.
- В) П'ять років.
- Г) Шість місяців.

11. Яка з наведених обставин може бути підставою для звільнення від відповідальності?

- А) Відсутність прибутку.
- Б) Форс-мажорні обставини.
- В) Зміна власника підприємства.
- Г) Ліквідація контрагента.

12. Яка форма господарсько-правової відповідальності передбачає самостійне реагування сторони без звернення до суду?

- А) Адміністративно-господарська.
- Б) Майнова.
- В) Оперативно-господарська.
- Г) Кримінальна.

13. Які види господарських санкцій мають відновлювальний характер і спрямовані на компенсацію шкоди?

- А) Оперативно-господарські.
- Б) Адміністративно-господарські.
- В) Майнові.
- Г) Етичні.

14. Хто має право застосовувати адміністративно-господарські санкції?

- А) Будь-який контрагент за договором.
- Б) Уповноважені державні органи.
- В) Засновники підприємства.
- Г) Суд загальної юрисдикції.

15. Який принцип господарсько-правової відповідальності означає відповідність виду санкції тяжкості порушення?

- А) Законності.
- Б) Вини.
- В) Пропорційності.
- Г) Економічної доцільності.

16. Яка функція господарсько-правової відповідальності спрямована на запобігання правопорушенням?

- А) Компенсаційна.
- Б) Превентивна.
- В) Каральна.
- Г) Відновлювальна.

17. Який вид моральної шкоди може бути відшкодований у господарських правовідносинах?

- А) Шкода честі та гідності фізичної особи.
- Б) Упущена вигода юридичної особи.
- В) Шкода діловій репутації підприємства.
- Г) Витрати на ведення справи.

18. Який із наведених документів підтверджує збитки підприємства?

- А) Довідка з банку.
- Б) Акт інвентаризації та експертна оцінка.
- В) Протокол зборів працівників
- Г) Письмова скарга контрагента.

19. У який спосіб може бути реалізована оперативно-господарська санкція?

- А) Через подання позову до суду.
- Б) Через односторонню відмову від договору або призупинення його виконання.
- В) Через накладення штрафу державним органом.
- Г) Через видачу наказу міністерства.

20. Яка гарантія передбачена для суб'єкта господарювання у разі неправомірного застосування до нього санкцій?

- А) Позбавлення ліцензії.
- Б) Можливість адміністративного та судового оскарження.
- В) Тимчасове припинення діяльності.
- Г) Вилучення майна.

Завдання 1. Порушення строків поставки

ТОВ «Альфа» уклало договір поставки з ТОВ «Бета» на постачання обладнання до 10 серпня. Поставку було здійснено лише 5 вересня. Договором передбачено пеню 0,1 % від вартості товару за кожен день прострочення.

Запитання для аналізу:

Визначте вид господарської санкції, яку може застосувати ТОВ «Бета».

Які умови необхідно довести для стягнення пені?

Чи може суд зменшити розмір пені – за яких підстав?

Завдання 2. Знищення майна через воєнні дії

Підприємство «Дельта» орендувало склад у м. Харкові. У результаті ракетного обстрілу будівля була зруйнована, а товари знищені. Орендодавець вимагає від орендаря відшкодування шкоди за втрату майна.

Запитання для аналізу:

Визначте, чи несе орендар господарсько-правову відповідальність.

Які обставини можуть бути визнані форс-мажорними?

Який документ підтверджує наявність форс-мажору?

Завдання 3. Недопоставка товару

ТОВ «АгроЛайн» зобов'язалось поставити 500 тонн зерна до 1 листопада, але поставило лише 400. Покупець відмовився приймати подальшу продукцію, мотивуючи це систематичними порушеннями умов договору.

Запитання для аналізу:

Визначте, який вид господарської санкції застосував покупець.

До якого виду відноситься ця санкція – штрафна, оперативна чи адміністративно-господарська?

Чи правомірні дії покупця без рішення суду?

Завдання 4. Завдання моральної шкоди підприємству

ТОВ «ЕнергоПром» поширило недостовірну інформацію про ТОВ «ЕкоТех» у соціальних мережах, що призвело до втрати кількох контрактів. «ЕкоТех» звернулося до суду з вимогою про спростування інформації та компенсацію моральної шкоди.

Запитання для аналізу:

Який характер шкоди заподіяно?

Яку форму господарсько-правової відповідальності застосовано?

Які докази може подати позивач для підтвердження немайнових втрат?

Завдання 5. Прострочення розрахунків

ТОВ «БудСервіс» отримало послуги з перевезення від ТОВ «ТрансЕкспрес» на суму 120 000 грн, але оплату здійснило лише через 60 днів після встановленого строку.

Запитання для аналізу:

Яку форму господарсько-правової відповідальності може застосувати перевізник?

Як розраховується пеня за прострочення платежу, якщо її розмір у договорі не зазначено?

Який принцип господарської відповідальності застосовується під час визначення розміру санкцій?

Завдання 6. Збитки через неналежну якість товару

ТОВ «Механіка» поставило ТОВ «ПромТех» партію обладнання, яке виявилось несправним. Покупець змушений був замовити ремонт і зазнав додаткових витрат на 50 000 грн.

Запитання для аналізу:

До якого виду господарської відповідальності належить вимога про відшкодування цих витрат?

Які елементи потрібно довести для перекладання відповідальності?

Який документ може підтвердити розмір збитків?

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV // *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

3. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 6 листоп. 1991 р. № 1798-ХІІ // *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-Х // *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. Дод. до № 51. Ст. 1122.

5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

6. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб : Закон України від 9 січ. 2025 р. № 4196-ІХ. *Голос України*. 2025. № 10.

7. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 5 квіт. 2007 р. № 877-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. – № 29. Ст. 389.

8. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 2 груд. 1997 р. № 671/97-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 13. Ст. 52.

9. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації” від 20 берез. 2022 р. № 326. *Офіційний вісник України*. 2022. № 25. Ст. 1356.

10. Постанова Кабінету Міністрів України “Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану” від 18 бер. 2022 р. № 314. *Офіційний вісник України*. 2022. № 26.

11. Методика визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності : наказ Міністерства економіки України

та Фонду державного майна України 18 жовтня 2022 року № 3904/1223. *Офіційний вісник України*. 2022. № 97.

12. Про судову практику розгляду справ про відшкодування збитків : постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листоп. 2009 р. № 9. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2010. № 1.

13. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (Віденська конвенція, 1980 р.). *Збірник міжнародних договорів України*. К., 2000.

14. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом : міжнародний договір від 27 черв. 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т. 1. Ст. 2125.

Спеціалізована література:

1. Адміністративно-господарські санкції після втрати чинності ГК України: підходи правозастосування. *Юридичний науковий електронний журнал (LSEJ)*. 2025. № 8. (електронне видання).

2. Биков, О. М. Правові основи відшкодування шкоди, завданої суб'єктами підприємницької діяльності. *Вісник Університету «КРОК»*. Серія: *Право*. 2024. № 14. С. 67-72

3. Вавженчук С. Я. Договірне право : підручник : у 2 т. Т. I. Харків: *Право*, 2022. 632 с.

4. Деревянко, Б. В. Господарське право: особлива частина (правове регулювання господарських відносин в окремих галузях економіки) : навч. посіб. / МВС України, Донец. держ. ун-т внутр. справ. – Одеса : Гельветика, 2021. – 314 с.

5. Дорошенко Л.М. Свобода договору в корпоративному праві та її обмеження. *Право України*. 2023. С. 99–121.

6. Костюченко О. М. Проблеми правового забезпечення економічної конкуренції в Україні. К.: Юрінком Інтер, 2020. 401 с.

7. Кравчик, С. М. Планово-госпрозрахункові (оціночні) санкції та їх співвідношення з адміністративно-господарськими. *Вісник юридичних наук. Серія: Право (УжНУ)*. 2024. № 6(1). С. 35-47.

8. Лаврін, О. Оперативно-господарські санкції та особливості їх застосування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. (електронне видання).

9. Марченко В.Б. Чи зобов'язаний кредитор вживати достатніх заходів для запобігання власним збиткам? *Юридичний науковий електронний журнал (LSEJ)*. 2024. № 5. С. 223-226.

10. Оверко Г. Я. Відшкодування збитків у господарському праві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. Вип. 92. DOI: 10.32837/apdp.v92i0.3264.

11. Подцерковний, О. П., Добровольська, В. В., Зятіна, Д. В., Будурова, Г. М. Господарське право : навчально-метод. посіб. (для студентів денної та заочної форм навчання). Одеса : НУ «ОЮА», 2021. 166 с.

12. Правове регулювання господарської діяльності в умовах розбудови економіки Індустрії 4.0 : монографія / О. О. Дмитрик, Є. М. Білоусов, Н. М. Внукова та ін.; за ред. С. В. Глібка та О. В. Корват. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2023. – 350 с.

13. Резворович, К. Р., Юнін, О. С. та ін. Господарське право : навч. практикум. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. 507 с.

14. Цивільне право України: підручник. У 2 частинах. / За ред. проф. Р.Б. Шишки (кер. авт. кол.), Ч. 1. Загальна. Київ: Видавництво Ліра-К, 2018. 736 с.

15. Цивільне право: підручник: у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків: Право, 2020. Т. 1. 656 с.

16. Цивільне право: підручник: у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків: Право, 2021. Т. 2. 816 с.

Тема 5. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКРУТСТВА

Семінарське заняття № 1 – 2 год.

План:

1. Поняття і суб'єкти неплатоспроможності та банкрутства під час воєнного стану. Заходи запобігання банкрутства. Проведення у справах про банкрутство під час воєнного стану.
2. Способи відновлення платоспроможності боржника під час воєнного стану.
3. Судові процедури, що застосовуються до боржника у справі про банкрутство під час воєнного стану.
4. Розпорядження майном боржника.
5. Санація боржника: види та строки.
6. Мирова угода під час воєнного стану.
7. Наслідки визнання боржника банкрутом.
8. Ліквідаційна процедура суб'єкта господарювання, якого визнано банкрутом під час воєнного стану.
9. Черговість задоволення вимог кредиторів під час воєнного стану.
10. Особливості банкрутства фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності під час воєнного стану.

Методичні вказівки для підготовки до семінарського заняття

1. Поняття і суб'єкти неплатоспроможності та банкрутства під час воєнного стану. Заходи запобігання банкрутства. Проведення у справах про банкрутство під час воєнного стану

Неплатоспроможність – це нездатність боржника виконувати свої грошові зобов'язання перед кредиторами у встановлені строки. Банкрутство, у свою чергу, є визнаною судом неплатоспроможністю боржника, яка не може бути відновлена іншими способами. В умовах воєнного стану до цього явища додаються особливі обставини, пов'язані з руйнуванням виробничих потужностей, блокуванням логістики, зниженням ділової активності та втратою платоспроможності значної кількості підприємств.

Проведення у справах про банкрутство під час воєнного стану регулюється **Кодексом України з процедур банкрутства (КУЗПБ)**, із урахуванням змін, внесених законом №3249-ІХ від 2023 р., яким встановлено **мораторій на ініціювання проваджень** у деяких категоріях справ. Серед заходів запобігання банкрутству виокремлюють: реструктуризацію заборгованості, державну підтримку у вигляді податкових пільг, кредитних канікул, компенсацій воєнних збитків, а також застосування механізмів фінансового оздоровлення підприємств стратегічного значення.

2. Способи відновлення платоспроможності боржника під час воєнного стану

Під відновленням платоспроможності розуміють систему організаційно-економічних і правових заходів, спрямованих на повернення підприємства до стабільного фінансового стану. У період воєнного стану ці заходи набувають особливого характеру, адже враховують об'єктивні обмеження діяльності підприємств. Серед основних способів – **реструктуризація боргів, відстрочення платежів, залучення державних або міжнародних кредитів підтримки, перепрофілювання діяльності та добровільне злиття з більш стійкими структурами.**

Крім того, законодавство передбачає можливість укладання **попередніх угод між боржником і кредиторами**, які фіксують графік погашення заборгованості або порядок реалізації активів. Застосування таких заходів спрямоване не лише на уникнення банкрутства, а й на збереження виробничого потенціалу підприємства як суб'єкта господарювання, що особливо актуально в умовах воєнних ризиків.

3. Судові процедури, що застосовуються до боржника у справі про банкрутство під час воєнного стану

Кодекс України з процедур банкрутства передбачає чотири основні судові процедури: **розпорядження майном, санацію, ліквідацію та мирову угоду.** Під час воєнного стану їх застосування регулюється з урахуванням додаткових процесуальних гарантій, які спрямовані на збереження активів і прав кредиторів. Наприклад, **строки розгляду справи** можуть бути продовжені судом у зв'язку з об'єктивними обставинами, а **виконавчі дії щодо арешту активів** тимчасово призупиняються, якщо підприємство належить до критично важливих для економіки.

Важливо також враховувати, що у справах про банкрутство під час воєнного стану може бути **застосований особливий порядок повідомлення сторін**, використання електронних засобів комунікації та дистанційних судових засідань, що дозволяє забезпечити неперервність судового процесу навіть в умовах обмежень безпеки.

4. Розпорядження майном боржника

Розпорядження майном є першою судовою процедурою у справі про банкрутство, метою якої є **збереження активів боржника та забезпечення рівного доступу кредиторів до задоволення вимог.** У цій процедурі суд призначає **розпорядника майна** – арбітражного керуючого, який проводить інвентаризацію активів, перевіряє фінансовий стан боржника, формує реєстр вимог кредиторів і контролює господарську діяльність підприємства.

Під час воєнного стану законодавець надає розпорядникам майна розширені повноваження щодо **збереження критичних активів** і забезпечення безперервної діяльності підприємств, що виконують оборонні замовлення або надають послуги життєзабезпечення. Водночас накладення арештів чи звернення стягнення на стратегічні об'єкти обмежується для

запобігання дестабілізації економічних процесів.

5. Санація боржника: види та строки

Санація – це процедура фінансового оздоровлення боржника, що передбачає відновлення його платоспроможності до винесення рішення про ліквідацію. Види санації поділяють на **досудову** (ініційовану самим боржником або власником підприємства) та **судову** (запроваджену ухвалою суду у межах справи про банкрутство).

У період воєнного стану допускається **подовження строків санації** понад передбачені законом 18 місяців, якщо існують об'єктивні причини затримки відновлення діяльності (втрата активів, пошкодження інфраструктури, евакуація персоналу). Крім того, підприємства, що мають стратегічне значення для економіки чи оборони держави, можуть отримувати **державну підтримку**, включаючи кредитні гарантії або часткове фінансування санаційних планів.

6. Мирова угода під час воєнного стану

Мирова угода – це договір між боржником і кредиторами, який укладається на будь-якому етапі провадження у справі про банкрутство з метою врегулювання заборгованості та припинення справи. Під час воєнного стану ця процедура має особливе значення, оскільки дозволяє сторонам **гнучко погоджувати умови реструктуризації, відстрочки або часткового списання боргів**, враховуючи форс-мажорні обставини.

Суд затверджує мирову угоду лише у випадку, якщо її умови не порушують прав третіх осіб і відповідають загальним принципам добросовісності. На практиці мирова угода стає інструментом **збереження економічної діяльності боржника**, мінімізації судових витрат і соціальних наслідків банкрутства, що особливо важливо у період воєнного стану, коли стабільність бізнесу має пріоритетне значення для економіки країни.

7. Наслідки визнання боржника банкрутом

Визнання боржника банкрутом – це фінальний етап провадження у справі про банкрутство, який супроводжується припиненням господарської діяльності боржника, передачею управління його майном ліквідатору та початком ліквідаційної процедури. Рішення про банкрутство ухвалюється господарським судом після встановлення факту неможливості відновлення платоспроможності боржника.

Наслідками визнання боржника банкрутом є **припинення повноважень керівних органів підприємства, анулювання нарахування штрафів і пені**, а також **припинення всіх виконавчих проваджень** проти боржника. У період воєнного стану суди можуть враховувати специфічні обставини, пов'язані з бойовими діями чи окупацією територій, що впливають на можливість виконання зобов'язань, – це може пом'якшувати наслідки банкрутства, якщо боржник доведе причинно-наслідковий зв'язок між війною та втратою платоспроможності.

8. Ліквідаційна процедура суб'єкта господарювання, якого визнано банкрутом під час воєнного стану

Ліквідаційна процедура – це заключна судова процедура, яка передбачає продаж майна боржника, задоволення вимог кредиторів та виключення суб'єкта з Єдиного державного реєстру юридичних осіб. У період воєнного стану ліквідаційна процедура ускладнюється через **пошкодження активів, відсутність доступу до майна або знищення первинних документів**. Тому законодавство дозволяє ліквідатору використовувати альтернативні докази для підтвердження вартості активів або боргів.

Також у воєнний час **пріоритет надається збереженню соціально важливих активів** – об'єктів інфраструктури, енергетичних потужностей, оборонних підприємств. Суд може ухвалити рішення про передачу таких активів у тимчасове державне управління, якщо їх ліквідація становитиме загрозу суспільним інтересам. Звіти ліквідатора подаються до суду переважно в електронній формі з використанням ЄСІТС (Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи).

9. Черговість задоволення вимог кредиторів під час воєнного стану

Черговість задоволення вимог кредиторів визначається статтею 64 Кодексу України з процедур банкрутства, проте у період воєнного стану застосовуються окремі **винятки**, які пов'язані з пріоритетним захистом державних і соціальних інтересів. У першу чергу задовольняються вимоги, що стосуються **виплати заробітної плати, відшкодування шкоди, завданої життю та здоров'ю, а також податкові та митні зобов'язання**.

У воєнний час законодавець також дозволяє **розстрочення виконання рішень** щодо окремих категорій боржників, особливо тих, що належать до критичної інфраструктури. Державні кредитори можуть погоджуватися на часткове списання боргів або відтермінування платежів, якщо це дозволяє зберегти функціонування підприємства. Водночас суд зобов'язаний забезпечити **рівне ставлення до всіх кредиторів** та недопущення дискримінації приватних суб'єктів.

10. Особливості банкрутства фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності під час воєнного стану

Банкрутство фізичних осіб-підприємців (ФОПів) регулюється розділом IV Кодексу України з процедур банкрутства. Під час воєнного стану особливістю цих справ є **гуманітарно-економічний підхід**, який передбачає пріоритет захисту базових соціальних прав боржника та його сім'ї. Суд може **призупиняти провадження**, якщо діяльність ФОПу припинена через окупацію території або руйнування майна.

Закон також передбачає **можливість реструктуризації боргів ФОП без визнання його банкрутом**, що дозволяє уникнути повного списання активів. У спрощеному порядку можуть розглядатися заяви про відкриття справи, якщо доведено, що неплатоспроможність настала внаслідок воєнних дій. Такі процедури мають на меті не стільки ліквідацію, скільки **збереження**

підприємницької спроможності фізичних осіб, які після завершення війни зможуть відновити економічну активність і сприяти відбудові економіки країни.

Надайте визначення таких понять:

Банкрутство, неплатоспроможність, боржник, кредитор, санація, ліквідація, мирова угода, арбітражний керуючий, розпорядник майна, ліквідатор, комітет кредиторів, реєстр вимог кредиторів, реструктуризація боргів, судова процедура банкрутства, провадження у справі про банкрутство, мораторій на задоволення вимог кредиторів, ліквідаційна маса, задоволення вимог кредиторів, фінансове оздоровлення, черговість погашення вимог, ухвала про відкриття провадження, ухвала про визнання боржника банкрутом, припинення господарської діяльності, відновлення платоспроможності.

Скласти схеми:

- ✓ Система правового регулювання неплатоспроможності та банкрутства в Україні.
- ✓ Підстави відкриття провадження у справі про банкрутство.
- ✓ Етапи провадження у справі про банкрутство.
- ✓ Суб'єкти провадження у справах про банкрутство.
- ✓ Права та обов'язки арбітражного керуючого.
- ✓ Порядок подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство.
- ✓ Процедура розпорядження майном боржника.
- ✓ Структура санації боржника (види, строки, заходи).
- ✓ Ліквідаційна процедура у справах про банкрутство.
- ✓ Черговість задоволення вимог кредиторів.
- ✓ Механізм укладання та затвердження мирової угоди.
- ✓ Права і повноваження комітету кредиторів.
- ✓ Особливості провадження у справах про банкрутство фізичних осіб-підприємців.
- ✓ Наслідки визнання боржника банкрутом.
- ✓ Особливості провадження у справах про банкрутство під час воєнного стану.
- ✓ Роль державних органів у системі банкрутства.

Теми для написання рефератів:

1. Поняття та правова природа неплатоспроможності суб'єктів господарювання.
2. Принципи правового регулювання банкрутства в Україні.
3. Підстави відкриття провадження у справі про банкрутство.
4. Арбітражний керуючий: статус, повноваження, права та обов'язки.
5. Порядок подання заяви до господарського суду про відкриття

справи про банкрутство.

6. Санація боржника як спосіб відновлення платоспроможності підприємства.

7. Мирова угода у процедурі банкрутства: сутність, порядок укладання та наслідки.

8. Ліквідаційна процедура у справі про банкрутство: етапи та практичні проблеми реалізації.

9. Черговість задоволення вимог кредиторів у процесі банкрутства.

10. Особливості банкрутства підприємств державної форми власності.

11. Банкрутство фізичних осіб-підприємців: правовий статус, процедура, наслідки.

12. Вплив воєнного стану на реалізацію процедур банкрутства в Україні.

13. Відповідальність керівників підприємств у процедурах банкрутства.

14. Особливості банкрутства фінансових установ, банків і страхових компаній.

15. Правове регулювання досудової санації підприємств в Україні.

16. Зарубіжний досвід правового регулювання неплатоспроможності та можливості його імплементації в Україні.

17. Питання захисту прав кредиторів у процедурі банкрутства.

18. Державна політика у сфері запобігання банкрутству стратегічних підприємств.

19. Сучасні проблеми реалізації процедур банкрутства в Україні та шляхи їх удосконалення.

20. Електронне судочинство у справах про банкрутство: переваги та проблеми впровадження.

21. Особливості банкрутства суб'єктів господарювання, що перебувають на тимчасово окупованих територіях.

22. Міжнародно-правові стандарти регулювання процедур банкрутства (на прикладі ЄС та США).

Теоретичні питання для самоконтролю:

1. Що таке неплатоспроможність і у чому полягає її правова природа?

2. Яке співвідношення понять «неплатоспроможність» та «банкрутство»?

3. Які основні принципи правового регулювання процедур банкрутства?

4. Які джерела правового регулювання банкрутства в Україні?

6. Хто може бути суб'єктом банкрутства за законодавством України?

7. Який правовий статус арбітражного керуючого, його повноваження та обов'язки?

8. Які права та обов'язки мають кредитори у справі про банкрутство?

9. Хто представляє інтереси боржника під час провадження у справі

про банкрутство?

10. Які державні органи здійснюють контроль і нагляд у сфері банкрутства?

11. У чому полягає досудова санація боржника і які її основні етапи?

12. Які способи відновлення платоспроможності боржника застосовуються під час воєнного стану?

13. Що таке розпорядження майном боржника і які наслідки воно спричиняє?

14. Які основні відмінності між санацією, мировою угодою та ліквідаційною процедурою?

15. У чому полягає процедура відкриття провадження у справі про банкрутство?

16. Які підстави для визнання боржника банкрутом встановлює Кодекс України з процедур банкрутства?

17. Які правові наслідки настають для боржника після ухвалення рішення про банкрутство?

18. Які функції виконує ліквідатор у процесі ліквідації підприємства-банкрута?

19. Як визначається черговість задоволення вимог кредиторів і які є винятки під час воєнного стану?

20. Які обставини можуть бути підставою для припинення або зупинення ліквідаційної процедури?

21. Які зміни у процедурах банкрутства запроваджено на період воєнного стану?

22. Як бойові дії або окупація території впливають на можливість виконання боржником своїх зобов'язань?

23. Які особливості застосовуються до банкрутства підприємств критичної інфраструктури?

24. Як законодавство захищає соціально важливі активи під час воєнного стану?

25. Які документи може подати ліквідатор замість втрачених бухгалтерських або фінансових звітів?

26. Які особливості має процедура банкрутства фізичних осіб-підприємців (ФОПів)?

27. У чому полягає відмінність між банкрутством ФОП і юридичної особи?

28. Які способи реструктуризації боргів передбачено для фізичних осіб?

29. Які гарантії соціального захисту боржника-ФОП під час воєнного стану?

30. Які наслідки для підприємницької діяльності має визнання фізичної особи банкрутом?

Тестові завдання:

1. Яким нормативним актом регулюються питання неплатоспроможності та банкрутства в Україні?

- А) Господарським кодексом України.
- Б) Кодексом України з процедур банкрутства.
- В) Цивільним кодексом України.
- Г) Законом України «Про фінансові послуги».

2. Хто є суб'єктами у справах про банкрутство?

- А) Лише боржник.
- Б) Боржник, кредитори, арбітражний керуючий, суд
- В) Тільки кредитори.
- Г) Органи державної влади.

3. Яка основна підстава для відкриття провадження у справі про банкрутство?

- А) Подання заяви боржником або кредитором.
- Б) Проведення аудиторської перевірки.
- В) Рішення податкового органу.
- Г) Втрата ділової репутації.

4. Який орган здійснює провадження у справах про банкрутство?

- А) Місцевий суд загальної юрисдикції.
- Б) Господарський суд.
- В) Адміністративний суд.
- Г) Антимонопольний комітет.

5. Який спеціальний правовий режим впливає на порядок здійснення процедур банкрутства під час воєнного стану?

- А) Податковий режим.
- Б) Особливий економічний режим.
- В) Воєнний стан, встановлений Указом Президента України.
- Г) Режим надзвичайної ситуації.

6. Який із наведених заходів спрямований на запобігання банкрутству?

- А) Відкриття ліквідаційної процедури.
- Б) Проведення санації до відкриття справи.
- В) Примусове стягнення боргу.
- Г) Подання заяви про неплатоспроможність.

7. Що є метою судових процедур банкрутства?

- А) Ліквідація боржника за будь-яких умов.
- Б) Максимальне збереження активів боржника і задоволення вимог

кредиторів.

- В) Передача майна у власність держави.
- Г) Притягнення боржника до кримінальної відповідальності.

8. Яка процедура застосовується на початковій стадії справи про банкрутство?

- А) Санація.
- Б) Розпорядження майном.
- В) Мирова угода.
- Г) Ліквідація.

9. Який документ складає арбітражний керуючий у процедурі розпорядження майном?

- А) План ліквідації.
- Б) Реєстр вимог кредиторів.
- В) Баланс санації.
- Г) Судове рішення.

10. Яка з наведених процедур спрямована на відновлення платоспроможності боржника?

- А) Ліквідація.
- Б) Мирова угода.
- В) Санація.
- Г) Примусове стягнення активів.

11. Хто може ініціювати санацію боржника під час воєнного стану?

- А) Тільки суд.
- Б) Боржник, кредитори або інвестор.
- В) Органи місцевого самоврядування.
- Г) Державна податкова служба.

12. Який строк проведення санації визначений Кодексом України з процедур банкрутства?

- А) До 6 місяців.
- Б) До 12 місяців з можливістю продовження.
- В) До 24 місяців без продовження.
- Г) Не обмежений строком.

13. Мирова угода у справі про банкрутство – це:

- А) Рішення суду про припинення справи.
- Б) Домовленість між боржником і кредиторами про порядок погашення боргів.
- В) Рішення кредиторів про ліквідацію підприємства.
- Г) Протокол судового засідання.

14. Хто затверджує мирову угоду у справі про банкрутство?

- А) Арбітражний керуючий.
- Б) Збори кредиторів.
- В) Господарський суд.
- Г) Боржник.

15. Який основний наслідок визнання боржника банкрутом?

- А) Призначення нового керівництва підприємства.
- Б) Припинення підприємницької діяльності боржника.
- В) Скасування всіх зобов'язань боржника.
- Г) Збільшення статутного капіталу.

16. Що є метою ліквідаційної процедури у справі про банкрутство?

- А) Продаж майна боржника для задоволення вимог кредиторів.
- Б) Реструктуризація боргів.
- В) Поновлення діяльності підприємства.
- Г) Проведення санації.

17. У якій послідовності задовольняються вимоги кредиторів під час воєнного стану?

- А) У порядку подання заяв.
- Б) Відповідно до черговості, визначеної Кодексом з процедур банкрутства.
- В) За рішенням арбітражного керуючого.
- Г) За погодженням між кредиторами.

18. Яка з наведених категорій належить до першої черги кредиторів?

- А) Податкові органи.
- Б) Вимоги працівників щодо виплати заробітної плати.
- В) Вимоги постачальників.
- Г) Вимоги інвесторів.

19. Який суд розглядає справи про банкрутство фізичних осіб-підприємців?

- А) Районний суд.
- Б) Господарський суд.
- В) Апеляційний суд.
- Г) Верховний Суд.

20. Яка особливість провадження у справах про банкрутство під час воєнного стану?

- А) Відсутність судового контролю.
- Б) Призупинення всіх справ.
- В) Можливість продовження строків процедур і відтермінування

виконання зобов'язань.

Г) Передача справ до військових судів.

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

3. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII // *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.

4. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 6 листоп. 1991 р. № 1798-XI. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. Дод. до № 51. Ст. 1122.

6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

7. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб : Закон України від 9 січ. 2025 р. № 4196-IX. *Голос України*. 2025. № 10.

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення платоспроможності окремих державних підприємств у сфері енергетики, що перебувають у критичному стані : Закон України від 14 січня 2025 р. № 4217-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2025. № 30. Ст. 99.

9. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 31-32. Ст. 263.

10. Про фінансову реструктуризацію : Закон України від 14 червня 2016 р. № 1414-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 546.

11. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5-6. Ст. 30.

12. Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 29. Ст. 238.

13. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23 лютого 2012 р. № 4452-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 50. Ст. 564.

14. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 5 квіт. 2007 р. № 877-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 29. Ст. 389.

15. Щодо особливостей провадження у справах про банкрутство під час воєнного стану : лист Міністерства юстиції України від 12 липня 2023 р. № 20123/8.1.1/32-23. *Офіційний вісник України*. 2023.

16. Про затвердження Порядку формування і ведення Єдиного

реєстру арбітражних керуючих України : наказ Міністерства юстиції України від 19.09.2019 р. № 2969/5. *Офіційний вісник України*. 2019. № 33.

17. Про затвердження Правил професійної етики арбітражних керуючих : наказ Міністерства юстиції України від 2 березня 2020 р. № 731/5. *Офіційний вісник України*. 2020. № 23.

18. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 р. № 314. *Офіційний вісник України*. 2022. № 26.

19. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326. *Офіційний вісник України*. 2022. № 25. Ст. 1356.

20. Про затвердження Порядку продажу майна боржників у процедурах банкрутства : постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2023 р. № 947. *Офіційний вісник України*. 2023.

21. Про особливості роботи банківської системи під час воєнного стану : постанова Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 р. № 18. *Офіційний вісник України*. 2022. № 17.

22. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства : наказ Міністерства економіки України від 19 січня 2006 р. № 14. *Офіційний вісник України*. 2006.

23. Про затвердження Порядку погодження планів санації : наказ Фонду державного майна України від 4 березня 2020 р. № 403. *Офіційний вісник України*. 2020.

24. Про затвердження Порядку погодження умов продажу майна банкрутів як єдиних майнових комплексів, що належать до сфери управління Фонду державного майна України : наказ Фонду державного майна України від 14 травня 2025 р. № 707. *Офіційний вісник України*. – 2025.

25. Про затвердження форм заяв у справах про банкрутство (неплатоспроможність) : наказ Міністерства юстиції України від 7 лютого 2024 р. № 340/5. *Офіційний вісник України*. 2024.

Спеціалізована література:

1. Ensuring effective insolvency procedures of natural persons in Ukraine. *Societas et Civitas*. 2023. Vol. 27, No. 3. P. 1–8.

2. Белікова Т. В., Воробйова А. А. Еволюція законодавства про банкрутство в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. № 2(34). С. 36–43.

3. Бірюков О. М. Наука про банкрутство: вибрані праці. Київ : Алерта, 2024. 562 с.

4. Богатир В. К. Ліквідаційна процедура – заключна процедура у справах про банкрутство : монографія / за ред. Б. В. Дерев'янка. Одеса :

Видавничий дім «Гельветика», 2021. 210 с.

5. Богатир В. К. Ліквідаційна процедура у справах про банкрутство: окремі питання застосування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 192–196.

6. Боднарчук О. Г., Боднарчук О. І. Правове регулювання неплатоспроможності та банкрутства : навч. посібник. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. 216 с.

7. Бутирська І. А. Банкрутство фізичних осіб: проблеми теорії та практики. *Економіка та право*. 2021. № 1. URL: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2021.01.089>

8. Гобела В. В., Живко З. Б., Леськів Г. З., Мельник С. І. Управління кризовими ситуаціями : навч. посіб. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 228 с.

9. Гурин М. О. *Визнання недійсними правочинів боржника у процедурі банкрутства* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Донецький держ. ун-т внутр. справ. Кропивницький, 2022. 208 с.

10. Жуков С. В. Ліквідаційна процедура банкрутства юридичних осіб відповідно до кодексу України з процедур банкрутства : наук.-практ. посіб. Київ: Алерта, 2021. 292 с.

11. Матеріали наради Верховного Суду. Стан і проблематика застосування КУзПБ (огляд практики). *Верховний Суд*. 2020. 46 с. (аналітична доповідь).

12. Погребняк А. Вектор розвитку законодавства про банкрутство в Україні (презентаційні матеріали). *Верховний Суд*. 2022. 24 с.

13. Подцерковний, О. П., Добровольська, В. В., Зятіна, Д. В., Будурова, Г. М. Господарське право : навчально-метод. посіб. (для студентів денної та заочної форм навчання). Одеса : НУ «ОЮА», 2021. 166 с.

14. Поляков Р. Б. Інститут банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно-правове дослідження : дис. ... д-ра філософії : 081 Право / Запорізький нац. ун-т. Запоріжжя, 2022. 274 с.

15. Поляков Р. Підстави відкриття провадження у справі про банкрутство (неспроможність) в Україні та Німеччині. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 83–90.

16. Пунда О. О. Сучасні підходи до ролі арбітражних керуючих у процедурах банкрутства. *Наукові перспективи*. 2023. № 8(38). С. 163-168.

17. Резворович, К. Р., Юнін, О. С. та ін. Господарське право : навч. практикум. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. 507 с.

18. Савченко А. Смерть фізичної особи-боржника як підстава закриття провадження у справі про неплатоспроможність. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 113–118.

19. Самойленко Г.В. Правове регулювання інституту банкрутства в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С. 286-289.

20. Синегубов О. В. Міжнародні стандарти та практики у сфері

неплатоспроможності: орієнтири для України. *Нове українське право*. 2024. № 3. С. 45-54.

21. Хомко Л. В., Яновицька А. В. Правове регулювання банкрутства : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 280 с.

22. Цивільне право : навч. практикум / кол. авт.: К. Р. Резворович (заг. ред.), М. П. Юніна, А.С. Ділігул та ін. Дніпро : ДДУВС, 2022. 220 с.

23. Цивільне право та процес: підготовка до іспиту : навч. посіб. / кол. авт.: К.Р. Резворович (кер.), О. С. Юнін, О. О. Круглова та ін. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. Ч. 1. 295 с.

24. Цивільне право України : підруч. У 2-х ч. / За ред. проф. Р. Б. Шишки (кер. авт. кол.), Ч. 1. Загальна. Київ : Ліра-К, 2018. 736 с.

25. Цивільне право : підруч. : у 2-х т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків : Право, 2020. Т. 1. 656 с.

26. Цивільне право : підруч. : у 2-х т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків : Право, 2021. Т. 2. 816 с.

27. Чижмарь К. І. (заг. ред.). Кодекс України з процедур банкрутства : науково-практичний коментар (станом на 01.02.2022). Київ : Юрінком Інтер, 2022. 896 с.

28. Швидка Т. І. Правове регулювання відносин неплатоспроможності та банкрутства : навч. посіб. / 2-е вид., перероб. і доповн. Харків : Право, 2023. 146 с.

29. Швидка Т. І., Остапенко Ю. І. Особливості реформування законодавства про банкрутство в період воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 1. С. 226–230.

Тема 6. ЗАХИСТ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Практичне заняття № 1 – 2 год.

План

1. Поняття економічної конкуренції та її роль у ринковій економіці:
 - Визначення конкуренції.
 - Види конкуренції.
 - Функції конкуренції у забезпеченні ефективності економіки.
2. Правова природа захисту економічної конкуренції:
 - Конкурентне право як підгалузь господарського права.
 - Суб'єкти правовідносин у сфері захисту конкуренції.
3. Антиконтурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання: поняття, види та правові наслідки:
 - Картели, змови, недобросовісні угоди.
 - Законодавче регулювання.
4. Зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку:
 - Критерії монопольного становища.
 - Форми зловживання.
 - Юридична відповідальність.
5. Концентрація суб'єктів господарювання: регулювання та контроль:
 - Що таке економічна концентрація.
 - Узгодження концентрацій із Антимонопольним комітетом України.
6. Недобросовісна конкуренція: правові ознаки та форми прояву:
 - Дискредитація, неправомірне використання ділової репутації, імітація.
 - Засоби захисту прав суб'єктів господарювання.
7. Повноваження Антимонопольного комітету України у сфері захисту економічної конкуренції:
 - Основні функції та завдання.
 - Процедури розслідувань та прийняття рішень.
 - Санкції та їх застосування.
8. Відповідальність за порушення законодавства про захист економічної конкуренції:
 - Види юридичної відповідальності (цивільна, адміністративна, господарська).
 - Судовий і досудовий порядок захисту прав.

Методичні вказівки для підготовки до семінарського заняття

1. Поняття економічної конкуренції та її роль у ринковій економіці

Економічна конкуренція – це процес суперництва між суб'єктами господарювання за кращі умови виробництва, реалізації товарів, надання послуг чи використання ресурсів. У класичній економічній теорії конкуренція визнається рушієм розвитку, що забезпечує динамізм ринку, інноваційність,

підвищення якості продукції та зниження цін. В умовах функціонування соціально орієнтованої ринкової економіки, закріпленої в Конституції України (ст. 13, 42), конкуренція виступає гарантом економічної свободи та справедливого розподілу економічних благ.

Конкуренція може бути як досконалою (коли учасники ринку не мають можливості впливати на ринкову ціну), так і недосконалою – монополістичною, олігополістичною чи моносонічною. У недосконалих ринках необхідне втручання держави для коригування надмірного впливу окремих учасників. Саме в такому контексті виникає потреба у формуванні правових засад захисту економічної конкуренції.

2. Правова природа захисту економічної конкуренції

Захист економічної конкуренції є сукупністю правових, організаційних та інституційних заходів, спрямованих на запобігання і припинення зловживань на ринку, а також на створення умов для розвитку добросовісної конкуренції. У національному праві цю діяльність координує галузь конкурентного (антимонопольного) права – системи правових норм, що регулюють економічні відносини, пов'язані з конкуренцією.

Конкурентне право в Україні має комплексний характер і поєднує положення господарського, адміністративного, цивільного, фінансового та процесуального права. Його основним завданням є не заборона конкуренції, а запобігання порушенням принципу справедливості у ринкових змаганнях. При цьому держава бере на себе зобов'язання створити умови, за яких конкуренція буде чесною, вільною та ненасильницькою з боку сильніших учасників.

3. Антиконтурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання: поняття, види та правові наслідки

Антиконкурентні узгоджені дії (змови) є найнебезпечнішими проявами порушень конкуренції. Йдеться про погоджену поведінку декількох суб'єктів господарювання, яка спрямована на обмеження конкуренції, як-от: домовленість про фіксацію цін, поділ ринку, обмеження виробництва. Такі дії суперечать принципу незалежного прийняття ринкових рішень кожним суб'єктом.

Закон України «Про захист економічної конкуренції» (далі – Закон) чітко забороняє картельні змови (ст. 6), які не підлягають легалізації навіть через погодження з Антимонопольним комітетом України (АМКУ). Наслідки для порушників є суттєвими: штрафи до 10 % доходу, анулювання договорів, заборона на участь у публічних закупівлях, а також можливість позовів про відшкодування завданої шкоди.

4. Зловживання монополічним (домінуючим) становищем на ринку

Монопольне становище – це ситуація, коли підприємство отримує можливість одноосібно визначати умови обігу товару на ринку без значної конкуренції. В Україні домінуючим становищем вважається перевищення 35 % частки ринку (ч. 1 ст. 12 Закону). При цьому важливим є не лише розмір

частки, а й фактична здатність діяти незалежно.

Зловживанням визнаються такі дії, як встановлення монополю високих або низьких цін, обмеження продажу, відмова від укладення договорів, нав'язування не вигідних умов, перешкоджання доступу на ринок іншим учасникам. Закон передбачає санкції, включно з примусовим поділом компаній, скасуванням правочинів, компенсацією збитків.

5. Концентрація суб'єктів господарювання: регулювання та контроль

Економічна концентрація – це процес об'єднання капіталів, активів чи контролю, що може призвести до посилення ринкової влади певного суб'єкта. З метою недопущення надмірної концентрації Закон вимагає обов'язкового попереднього погодження таких угод з АМКУ, якщо встановлені фінансові порогови перевищені (ст. 22 Закону).

Цей процес має подвійне значення: з одного боку, концентрації можуть бути економічно доцільними (оптимізація витрат, розширення ринків), з іншого – можуть становити загрозу конкуренції. Тому погодження концентрацій слугує запобіжником монополізації. Порухення порядку погодження тягне за собою відповідальність, включаючи штрафи до 5% доходу та скасування угод.

6. Недобросовісна конкуренція: правові ознаки та форми прояву

Недобросовісна конкуренція – це будь-які дії в господарській діяльності, що суперечать чесним звичаям та можуть завдати шкоди іншим суб'єктам ринку або споживачам. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» виокремлює низку правопорушень:

- дискредитація конкурента (ст. 7);
- неправомірне використання комерційної таємниці (ст. 15);
- створення змішування із продукцією конкурента (імітація);
- підкуп працівників, бойкот тощо.

АМКУ має право розслідувати такі порушення, а також накладати санкції, включно з публікацією рішення, штрафами, заборонаю на використання позначень, що імітують товар конкурента, та відшкодуванням завданих збитків.

7. Повноваження Антимонопольного комітету України у сфері захисту економічної конкуренції

АМКУ – це центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, підзвітний Верховній Раді та Кабінету Міністрів України. Основні повноваження Комітету включають:

- проведення розслідувань антиконкурентних практик;
- погодження концентрацій і узгоджених дій;
- розгляд заяв про недобросовісну конкуренцію;
- видання приписів і рішень, обов'язкових до виконання.

Комітет має статус квазісудового органу, що дозволяє йому ухвалювати рішення про порушення законодавства і застосовувати санкції. При цьому

передбачено право оскарження таких рішень до господарського суду. Важливо, що ефективність діяльності АМКУ значною мірою залежить від незалежності, кадрового забезпечення та політичної незаангажованості.

8. Відповідальність за порушення законодавства про захист економічної конкуренції

Порушення норм антимонопольного законодавства тягне за собою різні види юридичної відповідальності:

- **господарсько-правову** – застосовується у вигляді штрафів, заборони діяльності, примусового поділу підприємств;

- **цивільно-правову** – передбачає можливість подання позовів про відшкодування шкоди, завданої порушенням конкуренції;

- **адміністративну** – включає накладення санкцій уповноваженими органами.

Судовий контроль забезпечується господарськими судами України, які розглядають спори за участю АМКУ або щодо порушення прав суб'єктів господарювання. Зокрема, практика Верховного Суду України відіграє важливу роль у формуванні стабільної правозастосовної лінії.

Захист економічної конкуренції є необхідною умовою ефективного функціонування національної економіки та забезпечення прав споживачів. Правова система України поступово розвивається у цьому напрямі, проте низка проблем залишається актуальною: недостатня прозорість процедур АМКУ, зтягнутість погоджень концентрацій, складність доведення картельних змов.

З огляду на євроінтеграційні прагнення України важливим завданням є гармонізація національного антимонопольного законодавства з правом ЄС, зокрема із нормами Договору про функціонування Європейського Союзу (TFUE) та актами Європейської Комісії. Посилення інституційної спроможності АМКУ, удосконалення законодавства та розвиток правової культури є ключовими напрямками забезпечення ефективного захисту конкуренції в Україні.

Надайте визначення таких понять:

Економічна конкуренція, захист економічної конкуренції, антиконкурентні узгоджені дії, монопольне (домінуюче) становище, зловживання монопольним становищем, концентрація суб'єктів господарювання, недобросовісна конкуренція, антимонопольний комітет України (АМКУ), конкурентне (антимонопольне) право, вільна конкуренція, погодження концентрації, картельна змова, примусовий поділ підприємства, чесні звичаї у господарській діяльності.

Скласти схеми:

✓ Система органів, що здійснюють захист економічної конкуренції в Україні.

- ✓ Правові засоби захисту економічної конкуренції.
- ✓ Види порушень законодавства про захист економічної конкуренції.
- ✓ Процедура розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції Антимонопольним комітетом України.
- ✓ Етапи контролю за концентрацією суб'єктів господарювання.
- ✓ Форми та методи державного контролю у сфері конкуренції.
- ✓ Механізм реалізації права на захист від недобросовісної конкуренції.
- ✓ Адміністративна і кримінальна відповідальність за порушення законодавства про захист конкуренції.
- ✓ Види економічної конкуренції та способи їх правового забезпечення
- ✓ Міжнародно-правові засади захисту конкуренції.
- ✓ Порівняльна характеристика конкурентного права і антимонопольного регулювання.
- ✓ Типова структура ринку в умовах порушення конкуренції.

Теми для написання рефератів:

1. Правовий механізм захисту економічної конкуренції в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку (аналіз національного законодавства, роль АМКУ, проблеми та пропозиції щодо вдосконалення).
2. Антимонопольний комітет України як головний орган у сфері захисту конкуренції: повноваження, функції, практика.
3. Види порушень законодавства про захист економічної конкуренції та відповідальність за них (зокрема недобросовісна конкуренція, узгоджені дії, зловживання монополієм становичем).
4. Правове регулювання недобросовісної конкуренції: національні та міжнародні стандарти.
5. Контроль за концентрацією суб'єктів господарювання як інструмент запобігання монополізації ринку.
6. Судовий захист прав учасників ринку у справах про порушення економічної конкуренції.
7. Забезпечення конкуренції в умовах державної допомоги суб'єктам господарювання: європейський та український підходи.
8. Співвідношення понять «економічна конкуренція» і «антимонопольне регулювання» у праві України та ЄС.
9. Міжнародно-правові засади захисту економічної конкуренції: практика ЄС, СОТ, Угода про асоціацію Україна–ЄС.
10. Цифрові ринки та виклики для антимонопольного регулювання: нові загрози для конкуренції в епоху технологій.

Теоретичні питання для самоконтролю:

1. Що таке економічна конкуренція та які її основні ознаки? (розкриття змісту поняття та значення для ринкової економіки).
2. Які принципи лежать в основі правового регулювання захисту економічної конкуренції в Україні?

3. У чому полягає сутність та особливості правового механізму захисту конкуренції? (елементи, правові засоби, інститути).

4. Які види порушень законодавства про захист економічної конкуренції передбачені Законом України «Про захист економічної конкуренції»?

5. Який порядок розгляду справ про порушення конкурентного законодавства Антимонопольним комітетом України?

6. Яке значення має контроль за концентрацією суб'єктів господарювання у сфері конкурентного права?

7. У чому полягає відмінність між зловживанням монопольним становищем та узгодженими антиконкурентними діями?

8. Що таке недобросовісна конкуренція та які її основні форми?

9. Які форми відповідальності передбачено за порушення законодавства про захист економічної конкуренції?

10. Яким чином міжнародне право впливає на національне регулювання захисту конкуренції? (приклад – практика ЄС, Угода про асоціацію Україна–ЄС).

Тестові завдання:

1. Який орган є центральним у системі захисту економічної конкуренції в Україні?

- А) Міністерство економіки України.
- Б) Національний банк України.
- В) Антимонопольний комітет України.
- Г) Державна податкова служба України.

2. Який з перелічених актів є основним законом у сфері захисту економічної конкуренції в Україні?

- А) Закон про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юросіб та їх об'єднань у перехідний період.
- Б) Закон України «Про захист прав споживачів».
- В) Закон України «Про ринок природного газу».
- Г) Закон України «Про захист економічної конкуренції».

3. Що з наведеного не є видом порушення законодавства про захист економічної конкуренції?

- А) Узгоджені дії суб'єктів господарювання.
- Б) Зловживання монопольним становищем.
- В) Ведення обґрунтованої конкуренції.
- Г) Недобросовісна конкуренція.

4. Яка з наведених дій є прикладом недобросовісної конкуренції?

- А) Підписання контракту з конкурентом.
- Б) Імітація упаковки продукції іншого виробника.
- В) Участь у тендері.
- Г) Придбання ліцензії на виробництво товару.

5. Яка з наведених ознак є характерною для монопольного становища суб'єкта господарювання?

- А) Висока плинність кадрів.
- Б) Можливість впливати на ціни без урахування конкурентів.
- В) Зменшення податкового навантаження.
- Г) Отримання державної субсидії.

6. Який відсоток ринку зазвичай вважається критерієм для встановлення монопольного становища (в загальному випадку)?

- А) 10%.
- Б) 25%.
- В) 35%.
- Г) 50%.

7. Яка з наведених форм контролю здійснюється у сфері економічної конкуренції?

- А) Парламентський контроль.
- Б) Контроль за концентрацією суб'єктів господарювання.
- В) Валютний контроль.
- Г) Екологічний контроль.

8. Хто може ініціювати розгляд справи про порушення конкуренційного законодавства?

- А) Тільки суд.
- Б) Тільки прокуратура.
- В) Антимонопольний комітет України або особа, що подала заяву.
- Г) Тільки Кабінет Міністрів України.

9. Який строк розгляду справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції в АМКУ не може перевищувати (без продовження)

- А) 10 днів.
- Б) 1 місяць.
- В) 2 місяці.
- Г) 6 місяців.

10. Яка санкція може бути застосована до порушника законодавства про захист економічної конкуренції?

- А) Відмова у працевлаштуванні.
- Б) Позбавлення волі.

- В) Штраф у визначеному законом розмірі.
- Г) Відкликання ліцензії на здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

11. Яке з наведених визначень найточніше відображає суть «узгоджених антиконкурентних дій»?

- А) Спільне укладання угоди з державним органом.
- Б) Дії суб'єктів господарювання, що базуються на єдиній господарській стратегії, спрямованій на обмеження конкуренції.
- В) Встановлення фіксованих цін на продукцію урядом.
- Г) Отримання дозволу на ведення підприємницької діяльності.

12. Який з наведених принципів є основоположним у сфері антимонопольної політики?

- А) Ієрархія державних органів.
- Б) Пріоритет державного сектору.
- В) Забезпечення рівних умов для всіх учасників ринку.
- Г) Централізація регуляторних повноважень.

Завдання 1. Зловживання монопольним становищем

Підприємство-виробник будівельних матеріалів займає понад 70% регіонального ринку цементу. Воно різко підвищує ціну на свою продукцію, відмовляючись укласти договори з дрібними будівельними компаніями, мотивуючи це «невигідністю».

Які ознаки зловживання монопольним (домінуючим) становищем наявні?

- Які органи мають право розслідувати дану справу?*
- Які санкції можуть бути застосовані?*

Завдання 2. Антиконкурентні узгоджені дії

Два великі дистриб'ютори пального уклали між собою усну домовленість про однакове підвищення цін на бензин у межах області. В результаті ціни на АЗС зросли одночасно в усіх мережах.

Чи є такі дії порушенням законодавства про захист економічної конкуренції?

- Як можна довести факт узгодженості дій?*
- Які види відповідальності передбачені для суб'єктів?*

Завдання 3. Недобросовісна конкуренція (реклама)

Інтернет-магазин побутової техніки у своїй рекламі заявив, що його продукція є «єдиною сертифікованою в Україні», хоча це не відповідає дійсності. Інші магазини подали скаргу.

- Чи можна кваліфікувати це як недобросовісну конкуренцію?*
- Які способи захисту прав конкурентів передбачені законодавством?*
- Хто має повноваження розглядати цю справу?*

Завдання 4. Державна допомога та конкуренція

Орган місцевого самоврядування прийняв рішення надати одному підприємству значні податкові пільги, які не надаються іншим суб'єктам господарювання у цій галузі. Конкуренти заявили, що це порушує принципи рівності умов на ринку.

Чи є в цій ситуації ознаки неправомірної державної допомоги?

Який порядок повідомлення та контролю за державною допомогою?

Які рішення може прийняти Антимонопольний комітет України?

Завдання 5. Концентрація суб'єктів господарювання

Дві великі компанії вирішили об'єднатися у корпорацію, внаслідок чого їхня частка на ринку мобільного зв'язку складе понад 50%. Заявку на концентрацію вони не подали.

Чи є така концентрація законною без погодження з Антимонопольним комітетом України?

Які наслідки можливі для суб'єктів господарювання?

У яких випадках концентрація може бути дозволена?

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 131.

2. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text/>

3. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993 № 3659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text/>

4. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення – ст. 164-3 (щодо порушення законодавства про захист економічної конкуренції), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

6. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (розділ IV – Торгівля, глава 10 – Конкуренція), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

7. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Спеціалізована література:

1. Бакалінська О. В. Правове регулювання конкуренційної політики Європейського Союзу та її вплив на українське законодавство. *Вісник Академії правових наук України*. 2022. №2. С. 45–53.

2. Баришева С. В. Антимонопольне регулювання в Україні: проблеми теорії і практики : монограф. Харків : Право, 2020. 389 с.

3. Братусь М. М. Антимонопольне право : навч. посіб. Київ : НАДУ,

2020. 498 с.

4. Вавженчук С. Я. Договірне право : підруч. : у 2-х т. Т. І. Харків: Право, 2022. 632 с.

5. Дзера О. В., Луць В. Л., Кузнєцова Н. С. Проблеми захисту конкуренції в господарському праві України *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 10. С. 5–12.

6. Жарова А. В. Зловживання монополієм становисцем: практика правозастосування АМКУ. Київ : Юрид. думка, 2019. 290 с.

7. Захист економічної конкуренції : практикум / упоряд. Т. М. Золотарьова. Київ : Юридична думка, 2021. 501 с.

8. Костюченко О. М. Проблеми правового забезпечення економічної конкуренції в Україні : монограф. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 401 с.

9. Методичні рекомендації до вивчення теми «Захист економічної конкуренції» з курсу господарського права. Харків : НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2022. 102 с.

10. Обушенко Н. М. Доступ до правосуддя в умовах воєнного стану: особливості реалізації права військовослужбовців і військовозобов'язаних. *Scientific forum: theory and practice of research: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IX International Scientific and Theoretical Conference, July 18, 2025. San Francisco, USA : International Center of Scientific Research, 2025. С. 42-46.*

11. Обушенко Н. М. Міжнародно-правові акти ООН як загальна концептуальна основа правосуб'єктності учасників правових відносин. *Scientific Collection «InterConf», (220): with the Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference «Experimental and Theoretical Research in Modern Science» (October 16-18, 2024; Toronto, Canada) / comp. by LLC SPC «InterConf». Toronto : Aeropanzer, 2024. С. 144-148.*

12. Орлюк О. П. Права та обов'язки суб'єктів господарювання у сфері конкуренції : навч. посіб. Київ : Юстініан, 2020. 523 с.

13. Скакун О. Ю. Конкурентне право України : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 568 с.

14. Цивільне право : підруч. у 2-х т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків : Право, 2020. Т. 1. 656 с.

15. Цивільне право України : підруч. У 2-х т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків : Право, 2021. Т. 2. 816 с.

16. Цивільне право України : підруч. У 2-х ч. / За ред. проф. Р.Б. Шишки (кер. авт. кол.), Ч. 1. Загальна. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 736 с.

Тема 7. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ, РОБІТ ТА ПОСЛУГ

Семінарське заняття № 1 – 2 год.

План

1. Поняття якості продукції, робіт і послуг у правовій доктрині та законодавстві.
2. Мета та завдання правового регулювання у сфері забезпечення якості.
3. Законодавчі джерела правового регулювання якості продукції, робіт та послуг в Україні.
4. Поняття і система технічного регулювання: стандарти, технічні регламенти, оцінка відповідності.
5. Органи, що здійснюють державну політику і контроль у сфері якості та стандартизації.
6. Роль національної системи стандартизації: НОС, УкрНДНЦ, національні стандарти (ДСТУ).
7. Правове регулювання захисту прав споживачів у контексті якості продукції та послуг.

Методичні вказівки для підготовки до практичного заняття

Забезпечення якості продукції, робіт та послуг є невід’ємним елементом функціонування будь-якої правової держави, економічно стабільного суспільства та умовою реалізації прав споживачів. У мирний час правове регулювання у цій сфері спрямоване переважно на захист економічних інтересів, здоров’я та безпеки громадян, однак під час війни чи надзвичайного стану його значення набуває критичного характеру. Саме у кризових умовах різко зростає потреба в державному контролі за якістю, стандартизацією та безпекою продукції, особливо стратегічної – харчових продуктів, медикаментів, будівельних матеріалів, військової техніки тощо.

Україна, яка від початку 2022 року перебуває в стані збройної агресії з боку російської федерації, змушена адаптувати систему правового регулювання якості продукції до реалій воєнного часу. Актуалізується питання забезпечення життєво важливих потреб населення, логістичних, безпекових і виробничих процесів у рамках обмежених ресурсів, що вимагає нових підходів до нормативного забезпечення стандартів, сертифікації, оцінки відповідності тощо.

1. Загальні засади правового регулювання якості продукції, робіт та послуг:

1.1. Поняття якості та правового регулювання

У науковій літературі якість розглядається як сукупність властивостей продукції (робіт, послуг), які зумовлюють її здатність задовольняти встановлені або передбачувані потреби. З правової точки зору якість – це

категорія, яка підлягає нормативному визначенню, контролю, оцінці, і може бути предметом правової відповідальності.

Правове регулювання якості – це діяльність органів публічної влади, спрямована на встановлення обов'язкових і добровільних вимог до продукції (робіт, послуг), процедур їх підтвердження, захисту споживачів, а також притягнення до відповідальності за порушення встановлених стандартів.

1.2. Джерела правового регулювання

До основних джерел належать:

Конституція України (ст. 42, 50);

Цивільний кодекс України (ст. 675–678);

Господарський кодекс України (гл. 26);

Закон України «Про захист прав споживачів»;

Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності»;

Закон України «Про стандартизацію»;

Закон України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції»;

Закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність»;

Постанови КМУ, нормативні документи центральних органів виконавчої влади (зокрема Мінекономіки, МОЗ, Держпродспоживслужби, Держпраці).

2. Система стандартів і технічного регулювання в Україні

2.1. Національна система стандартизації

Україна реалізує політику гармонізації з європейською моделлю технічного регулювання, яка базується на таких принципах:

- добровільність стандартів;

- обов'язковість технічних регламентів;

- відповідність продукції вимогам безпеки для здоров'я, життя, довкілля.

Національні стандарти розробляються на основі міжнародних та європейських стандартів (ISO, EN). Установою, що відповідає за розробку та затвердження стандартів, є **Національний орган стандартизації** (державне підприємство «УкрНДНЦ»).

2.2. Технічні регламенти

На відміну від стандартів, технічні регламенти мають обов'язковий характер і містять вимоги до безпеки, охорони довкілля, сумісності тощо. Вони охоплюють широке коло продукції – від електричних приладів до медичних виробів, харчових продуктів та будівельних матеріалів. Наявність сертифіката відповідності або декларації про відповідність є обов'язковою умовою допуску продукції на ринок.

3. Правове регулювання в умовах воєнного стану: загальні підходи

3.1. Особливості правового режиму воєнного стану

Згідно із Законом України «Про правовий режим воєнного стану» в умовах війни держава має право запроваджувати тимчасові обмеження на права і свободи, перебудовувати економіку, здійснювати пріоритетне

забезпечення потреб оборони та безпеки. Це прямо впливає на механізми контролю за якістю та стандартами.

3.2. Тимчасова дерегуляція та її межі

З одного боку, держава змушена спрощувати процедури (наприклад, митне оформлення, сертифікація гуманітарних товарів), щоб забезпечити оперативне постачання. З іншого – якість критичної продукції не може бути знижена, особливо в оборонній, медичній та енергетичній сферах. Тому правове регулювання у цій сфері балансує між швидкістю і безпекою.

4. Стандартизація в умовах війни: нормативно-правова база

4.1. Оновлення технічних регламентів

У 2022–2024 роках в Україні було ухвалено низку нормативних актів, спрямованих на адаптацію технічного регулювання:

- Постанови КМУ про спрощення оцінки відповідності продукції;
- Тимчасового визнання сертифікатів ЄС без додаткової української сертифікації;
- Указу Президента щодо стратегічної стандартизації оборонної продукції.

4.2. Пріоритети стандартизації

1. **Продукція оборонного призначення:** розроблення державних військових стандартів із залученням НАТО (STANAG).

2. **Медичне обладнання та ліки:** прискорена реєстрація, але з дотриманням міжнародних вимог (зокрема ВООЗ, ЕМА).

3. **Будівництво житла та укриттів:** розробка нових стандартів для швидкозбірних конструкцій.

4. **Енергетика:** стандарти з безпеки електропостачання та ремонту критичної інфраструктури.

5. Метрологія – це наука про вимірювання, методи їх здійснення та засоби забезпечення єдності й точності вимірювань. У сучасному світі метрологія є основою функціонування системи стандартизації, технічного регулювання, якості продукції та надання послуг. Вона відіграє важливу роль у галузях, що потребують високоточної вимірювальної інформації, – охороні здоров'я, обороні, харчовій промисловості, енергетиці, екології, науці та техніці.

2. Поняття метрологічної діяльності

Метрологічна діяльність – це діяльність, пов'язана із забезпеченням єдності вимірювань, включаючи:

- розроблення і застосування нормативно-правових актів та нормативних документів у сфері метрології;
- створення, зберігання, удосконалення та передача еталонів одиниць вимірювання;
- калібрування, повірка та метрологічна атестація засобів вимірювальної техніки;
- акредитація метрологічних центрів і лабораторій;

- нагляд і контроль за дотриманням метрологічних вимог.

3. Правове регулювання метрології в Україні

Основним нормативно-правовим актом є:

Закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність» (в редакції від 2014 року з урахуванням гармонізації з європейськими підходами).

Крім того, застосовуються:

- підзаконні акти Кабінету Міністрів України;
- накази Міністерства економіки;
- міжнародні та регіональні метрологічні угоди (OIML, EURAMET тощо);
- технічні регламенти.

4. Основні принципи метрологічної діяльності

Єдність вимірювань – узгодженість результатів вимірювання з визначеними стандартами.

Достовірність – правдивість та відтворюваність результатів.

Трасованість (відслідковуваність) – можливість відтворити походження вимірювального результату до міжнародного або національного еталону.

Незалежність метрологічного контролю – забезпечення об'єктивності в оцінюванні.

5. Суб'єкти метрологічної діяльності

Національний науковий центр «Інститут метрології» (м. Харків) – головна наукова установа України у сфері метрології.

Метрологічні центри – державні й приватні органи, акредитовані на право проведення повірки й калібрування.

Суб'єкти господарювання, які використовують засоби вимірювальної техніки в законодавчо регульованій сфері.

Держава в особі уповноважених органів встановлює вимоги, проводить нагляд, перевірки та санкції.

6. Законодавчо регульована та нерегульована сфери

Законодавчо регульована сфера: вимірювання, які мають правові наслідки (наприклад, у сфері торгівлі, безпеки праці, медицини, охорони навколишнього середовища, енергетики). У цій сфері повірка засобів вимірювань є обов'язковою.

Нерегульована сфера: вимірювання, що використовуються для внутрішнього виробничого або наукового контролю без прямого правового значення.

7. Види метрологічного контролю

Державна повірка засобів вимірювальної техніки (ЗВТ).

Метрологічна атестація нестандартизованих ЗВТ.

Калібрування (необов'язкове, але рекомендоване в нерегульованій сфері).

Інспекційний контроль за засобами, що застосовуються у сфері законодавчо регульованих вимірювань.

8. Метрологія в умовах воєнного стану

В умовах збройної агресії та воєнного стану метрологічна система стикається з новими викликами:

- забезпечення точності та безпеки вимірювань у сфері оборонної продукції;
- повірка обладнання для виробництва зброї, амуніції, БПЛА, техніки;
- швидке калібрування медичних ЗВТ;
- спрощення окремих процедур без втрати якості.

У зв'язку з цим Мінекономіки спільно з науково-дослідними центрами розробляє нові стандарти, скорочені протоколи повірки, цифрові реєстри повірених ЗВТ.

9. Метрологія та міжнародне співробітництво

Україна є членом:

- Міжнародної організації законодавчої метрології (OIML);
- Європейської асоціації національних метрологічних інститутів (EURAMET).

Участь у цих організаціях сприяє гармонізації української метрології з міжнародними стандартами, визнанню результатів повірки, еталонів, сертифікатів, зокрема в експорті та імпорті критичних технологій.

Метрологія – це більше, ніж точні вимірювання. Вона є системною основою для розвитку технологій, охорони здоров'я, оборони, безпеки та економіки. Метрологічна діяльність у правовій площині забезпечує єдність, достовірність і правовий захист результатів вимірювань. В умовах воєнного стану її значення зростає багаторазово, адже саме точність та надійність вимірів забезпечує ефективність і безпечність критичних рішень. Подальший розвиток цієї сфери має спиратись на наукову базу, міжнародну співпрацю та законодавче вдосконалення.

6. Контроль якості та відповідальність у воєнний період

6.1. Органи контролю

В умовах воєнного стану діють:

- Держпродспоживслужба (контроль за продукцією харчування, санітарними нормами).
- Держпраці (умови безпеки робіт).
- Міноборони (якість військової техніки, амуніції).
- МОЗ (ліки, обладнання).
- Державна митна служба (контроль при імпорті).

6.2. Відповідальність за порушення

Закони України передбачають:

- адміністративну відповідальність за порушення вимог до якості;

- кримінальну відповідальність за постачання неякісної продукції оборонного чи медичного призначення (ст. 426-1 ККУ, ст. 227 ККУ);
- договірну відповідальність за порушення стандартів у сфері держзакупівель.

7. Міжнародний контекст: практика ЄС та НАТО

7.1. Європейські стандарти (СЕ)

ЄС надає Україні доступ до системи сертифікації СЕ, дозволяючи визнавати європейські стандарти у сфері медицини, обладнання, харчування.

7.2. Стандарти НАТО

З 2023 року Україна впроваджує стандарти STANAG у сфері логістики, озброєння, захисту персоналу. Гармонізація з цими стандартами є критично важливою для сумісності з партнерами та отримання військової допомоги.

8. Проблеми та перспективи

Проблеми:

- недостатнє фінансування інституцій, що забезпечують контроль якості;
- руйнування інфраструктури сертифікаційних центрів;
- дефіцит фахівців з оцінки відповідності;
- ризики корупції при дерегуляції.

Перспективи:

- цифровізація процедур (електронна сертифікація, онлайн-моніторинг);
- залучення міжнародних експертів;
- посилення контролю за критичною продукцією (медицина, енергетика, харчування);
- створення національного реєстру ризикованої продукції.

Правове регулювання якості продукції, робіт та послуг в умовах війни є важливою складовою безпеки держави, засобом захисту життя і здоров'я громадян, інструментом стабілізації економіки. Війна в Україні засвідчила необхідність гнучкого, але принципового підходу до стандартизації – збереження критичних вимог при одночасному спрощенні процедур. Реформування системи технічного регулювання має базуватися на міжнародних практиках, цифровізації, адаптації до умов надзвичайних ситуацій та зміцненні національних інституцій контролю.

Надайте визначення таких понять:

Якість продукції, безпечність продукції, правове регулювання якості, стандартизація, національний стандарт (ДСТУ), технічний регламент, оцінка відповідності, сертифікація, декларація про відповідність, засіб виміральної техніки (ЗВТ), метрологічний контроль, державний ринковий нагляд, законодавчо регульована сфера, споживач, неналежна якість.

Скласти схеми:

- ✓ Структура системи правового регулювання якості продукції, робіт і послуг в Україні.
 - схема джерел права: Конституція, закони, підзаконні акти, технічні регламенти, стандарти.
- ✓ Суб'єкти системи забезпечення якості продукції: повноваження та функції.
 - блок-схема: органи виконавчої влади (Мінекономіки, Держпродспоживслужба, Держпраці тощо), органи сертифікації, виробники, споживачі.
- ✓ Класифікація нормативних документів з якості (стандарти vs технічні регламенти).
 - порівняльна таблиця або схема відмінностей.
- ✓ Процедура оцінки відповідності продукції.
 - алгоритм: вибір регламенту → сертифікація або декларація → випробування → маркування → нагляд.
- ✓ Етапи державного ринкового нагляду за продукцією.
 - схема дій: виявлення → перевірка → експертиза → припис → штраф/вилучення.
- ✓ Види відповідальності за порушення вимог до якості продукції, робіт і послуг.
 - класифікаційна схема: адміністративна, цивільна, кримінальна, дисциплінарна.
- ✓ Механізми захисту прав споживачів у разі постачання неякісної продукції
 - блок-схема: звернення → перевірка → компенсація / повернення / обмін → суд.

Теми для написання рефератів:

1. Поняття та правова природа якості продукції, робіт і послуг у національному законодавстві.
2. Система нормативно-правових актів у сфері забезпечення якості продукції в Україні.
3. Роль технічного регулювання в системі захисту прав споживачів.
4. Правове регулювання стандартизації та сертифікації продукції в Україні.
5. Оцінка відповідності як інструмент забезпечення якості товарів та послуг.
6. Метрологічне забезпечення якості: правові засади і сучасні виклики.
7. Ринковий нагляд за дотриманням вимог до якості продукції: правові механізми.
8. Правовий режим відповідальності за постачання неякісної продукції чи надання неякісних послуг.
9. Міжнародні стандарти якості та їх імплементація в українське

законодавство

10. Європейська система технічного регулювання: досвід для України.

Теоретичні питання для самоконтролю:

1. Що таке якість продукції, робіт і послуг у правовому значенні?
2. Які нормативно-правові акти регулюють питання забезпечення якості в Україні?
3. У чому полягає різниця між стандартами та технічними регламентами?
4. Що таке оцінка відповідності та які її види передбачені законодавством України?
5. Які суб'єкти беруть участь у системі технічного регулювання та забезпечення якості?
6. Що таке метрологія та як вона пов'язана з контролем якості продукції?
7. Що означає поняття «законодавчо регульована сфера вимірювань»?
8. Які функції виконує Національний орган стандартизації України?
9. У чому полягає механізм державного ринкового нагляду за продукцією?
10. Які особливості має правове регулювання якості продукції в умовах воєнного стану?

Тестові завдання

1. Що є основною метою правового регулювання якості продукції, робіт і послуг?

- А) Збільшення експорту.
- Б) Підвищення цін.
- В) Захист життя, здоров'я, прав споживачів.
- Г) Зменшення податкового навантаження.

2. Який закон визначає загальні засади державної політики у сфері технічного регулювання в Україні?

- А) Закон України «Про ринковий нагляд».
- Б) Закон України «Про метрологію».
- В) Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності».
- Г) Закон України «Про стандартизацію».

3. Що таке технічний регламент?

- А) Добровільний рекомендаційний документ.
- Б) Інструкція з експлуатації продукції.
- В) Обов'язковий нормативно-правовий акт.
- Г) Економічний договір на виготовлення продукції.

4. *Хто здійснює державну політику у сфері технічного регулювання в Україні?*

- А) Верховна Рада України.
- Б) Національний банк.
- В) Міністерство економіки України.
- Г) Антимонопольний комітет України.

5. *Що таке сертифікація продукції?*

- А) Рекламна кампанія товару.
- Б) Процедура підтвердження відповідності продукції вимогам.
- В) Аналіз ринкової вартості.
- Г) Процес ліцензування виробника.

6. *Що означає декларація про відповідність?*

- А) Документ, що підтверджує авторські права.
- Б) Договір між виробником і споживачем.
- В) Заява виробника про відповідність продукції вимогам.
- Г) Протокол перевірки з податкової.

7. *Який із наведених органів виконує функції з метрологічного контролю?*

- А) Міністерство фінансів.
- Б) Держпродспоживслужба.
- В) Національний банк України.
- Г) МОЗ України.

8. *Який документ встановлює добровільні вимоги до продукції?*

- А) Закон.
- Б) Технічний регламент.
- В) Наказ.
- Г) Стандарт (ДСТУ).

9. *Що таке оцінка відповідності?*

- А) Статистичний аналіз.
- Б) Дослідження попиту на ринку.
- В) Процедура перевірки дотримання вимог до продукції.
- Г) Фінансовий аудит.

10. *Що є підставою для маркування СЕ?*

- А) Власне бажання виробника.
- Б) Протокол лабораторії.
- В) Відповідність продукції європейським технічним регламентам
- Г) Сертифікат підприємства.

11. Який орган здійснює розробку національних стандартів (ДСТУ)?

- А) Верховна Рада.
- Б) Міноборони.
- В) УкрНДНЦ (Національний орган стандартизації).
- Г) НАН України.

12. Що є головною функцією метрології?

- А) Маркетинг продукції.
- Б) Точність і єдність вимірювань.
- В) Визначення митної вартості.
- Г) Організація логістики.

Спеціалізована література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
2. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 № 2210-III, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>
3. Закон України «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 № 3659-XII, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>
4. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 № 236/96-ВР, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення – ст. 164-3 (щодо порушення законодавства про захист економічної конкуренції), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
6. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (розділ IV – Торгівля, глава 10 – Конкуренція), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
7. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
8. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>
9. Європейська Конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж від 21.04.1961 (Женева)
10. Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11.04.1980 (Відень).
11. Уніфіковані правила стосовно договірних гарантій від 01.01.1978 (МТП).
12. Конвенція про представництво в міжнародній купівлі-продажу товарів від 17.02.1983 (УНІДРУА) (Женева).
13. Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів від 01.01.1994.
14. Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг (Оттава,

28.05.1988)

15. Конвенція УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг: УНІДРУА; Конвенція, Міжнародний документ від 28.05.1988 (Оттава, 1988 р.)

16. Віденська конвенція про право міжнародних договорів (Відень, 23 травня 1959 р.).

Навчальна література:

1. Бакалінська О. В. Правове регулювання конкуренційної політики Європейського Союзу та її вплив на українське законодавство. *Вісник Академії правових наук України*. 2022. №2. С. 45–53.

2. Баришева С. В. Антимонопольне регулювання в Україні: проблеми теорії і практики : монограф. Харків : Право, 2020. 389 с.

3. Братусь М. М. Антимонопольне право : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2020. 498 с.

4. Вавженчук С. Я. Договірне право : підруч. : у 2-х т. Т. I. Харків: Право, 2022. 632 с.

5. Дзера О. В., Луць В. Л., Кузнецова Н. С. Проблеми захисту конкуренції в господарському праві України Підприємництво, господарство і право. 2021. № 10. С. 5–12.

6. Жарова А. В. Зловживання монопольним становищем: практика правозастосування АМКУ. Київ : Юрид. думка, 2019. 290 с.

7. Захист економічної конкуренції : практикум / упоряд. Т. М. Золотарьова. Київ : Юридична думка, 2021. 501 с.

8. Костюченко О. М. Проблеми правового забезпечення економічної конкуренції в Україні : монограф. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 401 с.

9. Методичні рекомендації до вивчення теми «Захист економічної конкуренції» з курсу господарського права. Харків : НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2022. 102 с.

10. Обушенко Н. М. Доступ до правосуддя в умовах воєнного стану: особливості реалізації права військовослужбовців і військовозобов'язаних. *Scientific forum: theory and practice of research: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IX International Scientific and Theoretical Conference, July 18, 2025. San Francisco, USA : International Center of Scientific Research, 2025. С. 42-46.*

11. Обушенко Н. М. Міжнародно-правові акти ООН як загальна концептуальна основа правосуб'єктності учасників правових відносин. *Scientific Collection «InterConf», (220): with the Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference «Experimental and Theoretical Research in Modern Science» (October 16-18, 2024; Toronto, Canada) / comp. by LLC SPC «InterConf». Toronto : Aeropanzner, 2024. С. 144-148.*

12. Орлюк О. П. Права та обов'язки суб'єктів господарювання у сфері конкуренції : навч. посіб. Київ : Юстініан, 2020. 523 с.

13. Скакун О. Ю. Конкурентне право України : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 568 с.

14. Цивільне право : підруч. у 2-х т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків : Право, 2020. Т. 1. 656 с.

15. Цивільне право України : підруч. У 2-х т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків : Право, 2021. Т. 2. 816 с.

16. Цивільне право України : підруч. У 2-х ч. / За ред. проф. Р.Б. Шишки (кер. авт. кол.), Ч. 1. Загальна. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 736 с.

Семінарське заняття № 2 – 2 год.

План

1. Особливості правового режиму воєнного стану: вплив на регулювання якості.
2. Тимчасові дерегуляційні заходи та їх правові межі у воєнний період.
3. Контроль якості критично важливої продукції (медикаменти, продукти, будматеріали, озброєння).
4. Правові наслідки постачання неякісної продукції в умовах воєнного стану: відповідальність суб'єктів.
5. Гармонізація українського законодавства зі стандартами ЄС та НАТО у сфері якості.
6. Цифровізація процесів підтвердження якості: електронна сертифікація, реєстри, декларації.
7. Актуальні проблеми та перспективи вдосконалення правового регулювання у сфері якості в умовах війни.
8. Метрологія та метрологічна діяльність.

Надайте визначення таких понять:

Уповноважений орган у сфері технічного регулювання, критично важлива продукція, гармонізований стандарт, маркування відповідності (СЕ-маркування), протокол випробувань, повірка засобів вимірювальної техніки, атестація виробництва (виробничого процесу), оцінка ризику продукції, принцип презумпції відповідності, ринковий нагляд у воєнний період, добровільна сертифікація, постмаркетинговий контроль.

Скласти схеми:

- ✓ Структура метрологічного забезпечення в системі якості.
→ схема: Національний еталон → повірка ЗВТ → метрологічний контроль → вимірювання.
- ✓ Відмінності між законодавчо регульованою та нерегульованою сферою вимірювань.
→ діаграма Венна або порівняльна таблиця.

- ✓ Особливості правового регулювання якості в умовах воєнного стану.
→ схема: загальні правила → зміни/винятки → особливий порядок контролю → пріоритет критичної продукції.
- ✓ Спрощені процедури сертифікації продукції під час війни.
→ послідовність дій: гуманітарна продукція → спрощення → митне оформлення → визнання сертифікатів ЄС.
- ✓ Гармонізація українського технічного регулювання зі стандартами ЄС і НАТО.
→ схема відповідності: ISO, EN, STANAG → національні ДСТУ → технічні регламенти.
- ✓ Цикл контролю якості продукції на підприємстві.
→ внутрішній контроль → зовнішній аудит → документація → вдосконалення.
- ✓ Процес створення технічного регламенту в Україні.
→ ініціатива → розробка → погодження → затвердження КМУ → набрання чинності.
- ✓ Модель взаємодії «виробник – сертифікаційний орган – споживач».
→ трикутник або ланцюг із вказанням обов'язків і прав кожного суб'єкта.

Теми для написання рефератів:

1. Гармонізація стандартів України з технічними регламентами ЄС.
2. Цифровізація процедур сертифікації та метрології: правовий вимір.
3. Правове регулювання забезпечення якості в умовах воєнного стану.
4. Захист прав споживачів при придбанні неякісних товарів: механізми юридичного захисту.
5. Особливості правового регулювання якості харчової продукції та напоїв.
6. Якість медичних послуг: нормативно-правові вимоги та контрольні механізми.
7. Державна політика в сфері технічного регулювання та її реалізація в сучасних умовах.
8. Правовий статус Національного органу стандартизації та його функції.
9. Судова практика у спорах щодо неякісної продукції та послуг: аналіз рішень.
10. Захист якості оборонної продукції в умовах війни: правовий та безпековий вимір.

Теоретичні питання для самоконтролю:

1. Яким є порядок сертифікації продукції відповідно до українського законодавства?
2. Що таке декларація про відповідність і хто її складає?
3. У чому полягає правова відповідальність за постачання неякісної

продукції або послуг?

4. Як здійснюється захист прав споживачів у разі придбання неякісної продукції?

5. Які вимоги встановлюються до якості продукції харчової промисловості?

6. Як впроваджуються європейські та міжнародні стандарти в Україні?

7. Що таке гармонізований стандарт і яку юридичну силу він має?

8. У яких випадках проводиться метрологічна повірка засобів вимірювальної техніки?

9. Які особливості має правове регулювання якості медичних послуг?

10. У чому полягає значення цифровізації процесів контролю якості продукції?

Тестові завдання:

1. У якому випадку продукція підлягає обов'язковій сертифікації?

А) Якщо вона використовується лише для особистих потреб.

Б) Якщо вона входить до сфери законодавчо регульованих вимірювань.

В) Якщо її вироблено в ЄС.

Г) Якщо це побутова техніка.

2. Яке з наведених прав має споживач відповідно до законодавства?

А) Вимагати компенсацію за якісну продукцію.

Б) Порушити правила експлуатації.

В) Отримати достовірну інформацію про продукцію.

Г) Ігнорувати гарантійні умови.

3. Що означає термін «гармонізований стандарт»?

А) Місцевий технічний документ.

Б) Стандарт, розроблений підприємством.

В) Стандарт, гармонізований з європейським.

Г) Рекомендація Торгово-промислової палати.

4. Який із наведених елементів не є видом технічного регулювання?

А) Оцінка відповідності.

Б) Сертифікація.

В) Повірка годинників.

Г) Реєстрація в податковій.

5. Що є юридичним наслідком постачання неякісної продукції?

А) Публічна похвала.

Б) Адміністративна або інша відповідальність.

В) Податкове зниження.

Г) Отримання ліцензії.

6. У якій формі зазвичай подається декларація про відповідність?

- А) У вигляді електронної пошти.
- Б) Усно.
- В) У письмовій формі від виробника.
- Г) У вигляді технічного завдання.

7. Що включає державний ринковий нагляд?

- А) Надання пільг виробникам.
- Б) Контроль за якістю продукції на ринку.
- В) Контроль митної вартості.
- Г) Рекламування продукції.

8. Що є обов'язковим у процесі виробництва продукції у воєнний час?

- А) Застосування будь-яких матеріалів.
- Б) Дотримання етичних стандартів.
- В) Забезпечення безпеки та якості критичної продукції.
- Г) Скорочення виробничих потужностей.

9. Яка установа може проводити перевірку засобів вимірювальної техніки?

- А) Адвокатське бюро.
- Б) Митна служба.
- В) Акредитована метрологічна лабораторія.
- Г) Податковий консультант.

10. Який документ підтверджує результати випробувань продукції?

- А) Декларація відповідності.
- Б) Протокол випробувань.
- В) Технічне завдання.
- Г) Податкова накладна.

11. Який із наведених документів містить обов'язкові вимоги до продукції?

- А) Сертифікат відповідності.
- Б) Стандарт підприємства.
- В) Технічний регламент.
- Г) Інструкція з експлуатації.

12. Який документ гарантує споживачеві захист його прав?

- А) Закон України «Про захист прав споживачів».
- Б) Закон України «Про вибори».
- В) Закон України «Про рекламу».
- Г) Цивільний кодекс України.

Завдання 1. Постачання неякісної побутової техніки

ТОВ «ЕлектроПобут» постачало на український ринок електричні чайники, імпортовані з-за кордону. Після численних скарг споживачів щодо коротких замикань і перегріву Держпродспоживслужба провела позапланову перевірку. Було виявлено, що продукція не має маркування відповідності та не проходила оцінку відповідності за вимогами Технічного регламенту безпеки низьковольтного обладнання.

Запитання:

1. Які правові порушення вчинено ТОВ «ЕлектроПобут»?
2. Які наслідки може мати постачання неякісної або небезпечної продукції для споживача?
3. Які дії має вчинити державний орган у сфері ринкового нагляду?

Завдання 2. Вимоги до продукції в умовах воєнного стану

Підприємство «БудПром-2023» підписало контракт на виготовлення модульних укриттів для закладів освіти у прифронтовій зоні. У процесі перевірки було виявлено, що частина матеріалів не відповідає вимогам пожежної безпеки, а сертифікати відповідності на конструкційні елементи видано за спрощеною процедурою без проведення повноцінних випробувань.

Запитання:

1. Чи допустиме застосування спрощених процедур оцінки відповідності в умовах воєнного стану?
2. Яку відповідальність несе підприємство у разі постачання небезпечної продукції?
3. Які органи державної влади уповноважені здійснювати контроль у цьому випадку?

Завдання 3. Захист прав споживача при наданні неякісної послуги

Громадянка Л. звернулася до майстерні з ремонту побутової техніки, де замовила ремонт пральної машини. Після ремонту пристрій вийшов з ладу через 2 дні. На вимогу повернути кошти майстерня відмовилася, пояснюючи, що "гарантія на послугу не надається".

Запитання:

1. Які права має споживач відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів»?
2. Чи зобов'язана майстерня надавати гарантію на виконані роботи?
3. Яким чином громадянка Л. може захистити свої права?

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 131.
2. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>.
3. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від

26.11.1993 № 3659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text/>

4. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення – ст. 164-3 (щодо порушення законодавства про захист економічної конкуренції). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

6. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (розділ IV – Торгівля, глава 10 – Конкуренція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

8. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

9. Європейська Конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж від 21.04.1961 (Женева).

10. Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11.04.1980 (Відень).

11. Уніфіковані правила стосовно договірних гарантій від 01.01.1978 (МТП).

12. Конвенція про представництво в міжнародній купівлі-продажу товарів від 17.02.1983 (УНІДРУА) (Женева).

13. Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів від 01.01.1994.

14. Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг (Оттава, 28.05.1988)

15. Конвенція УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг: УНІДРУА; Конвенція, Міжнародний документ від 28.05.1988 (Оттава, 1988 р)

16. Віденська конвенція про право міжнародних договорів (Відень, 23 травня 1959р.).

Спеціалізована література:

1. Бакалінська О. В. Правове регулювання конкуренційної політики Європейського Союзу та її вплив на українське законодавство. *Вісник Академії правових наук України*. 2022. №2. С. 45–53.

2. Баришева С. В. Антимонопольне регулювання в Україні: проблеми теорії і практики : монограф. Харків: Право, 2020. 389 с.

3. Братусь М. М. Антимонопольне право : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2020. 498 с.

4. Вавженчук С. Я. Договірне право : підруч. : у 2-х т. Т. I. Харків : Право, 2022. 632 с.

5. Дзера О. В., Луць В. Л., Кузнецова Н. С. Проблеми захисту конкуренції в господарському праві України. *Підприємництво, господарство*

і право. 2021. № 10. С. 5–12.

6. Жарова А. В. Зловживання монопольним становищем: практика правозастосування АМКУ. Київ : Юрид. думка, 2020. 290 с.

7. Захист економічної конкуренції : практикум / упоряд. Т. М. Золотарьова. Київ : Юридична думка, 2021. 501 с.

8. Костюченко О. М. Проблеми правового забезпечення економічної конкуренції в Україні : монограф. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 401 с.

9. Методичні рекомендації до вивчення теми «Захист економічної конкуренції» з курсу господарського права. Харків : НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2022. 102 с.

10. Обушенко Н. М. Доступ до правосуддя в умовах воєнного стану: особливості реалізації права військовослужбовців і військовозобов'язаних. *Scientific forum: theory and practice of research: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IX International Scientific and Theoretical Conference, July 18, 2025. San Francisco, USA : International Center of Scientific Research, 2025. С. 42-46.*

11. Обушенко Н.М. Міжнародно-правові акти ООН як загальна концептуальна основа правосуб'єктності учасників правових відносин. *Scientific Collection «InterConf», (220): with the Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference «Experimental and Theoretical Research in Modern Science» (October 16-18, 2024; Toronto, Canada) / comp. by LLC SPC «InterConf». Toronto: Aeropanzer, 2024. С. 144-148.*

12. Орлюк О. П. Права та обов'язки суб'єктів господарювання у сфері конкуренції : навч. посібник. Київ : Юстініан, 2020. 523 с.

13. Скакун О. Ю. Конкурентне право України : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 568 с.

14. Цивільне право : підруч. У 2-х т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків : Право, 2020. Т. 1. 656 с.

15. Цивільне право : підруч. У 2-х т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків : Право, 2021. Т. 2. 816 с.

16. Цивільне право України : підруч. У 2-х ч. / За ред. проф. Р. Б. Шишки (кер. авт. кол.), Ч. 1. Загальна. Київ : Ліра-К, 2020. 736 с.

17. Швидка Т. І., Остапенко Ю. І. Особливості реформування законодавства про банкрутство в період воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 1. С. 226–230.

18. Ensuring effective insolvency procedures of natural persons in Ukraine. *Societas et Civitas*. 2023. Vol. 27, No. 3. P. 1–8.

Тема 8. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Семінарське заняття № 1 – 2 год.

План

1. Поняття зовнішньоекономічної діяльності: правова природа та основні форми.
2. Нормативно-правова база регулювання ЗЕД в Україні: загальні та спеціальні акти.
3. Конституційні засади правового регулювання ЗЕД.
4. Основні суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності та їх правовий статус.
5. Компетенція державних органів у сфері регулювання ЗЕД: Мінекономіки, НБУ, Держмитслужба, РНБО.
6. Особливості регулювання ЗЕД в умовах воєнного стану: обмеження, спрощення, пріоритети.

Методичні вказівки для підготовки до семінарського заняття

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) – один із ключових чинників інтеграції держави у світову економіку, що відіграє особливу роль у зміцненні її фінансової та безпекової стабільності. В умовах збройної агресії Російської Федерації проти України, яка триває з 2014 року і особливо загострилася з початку повномасштабного вторгнення у 2022 році, правове регулювання ЗЕД набуло нових рис. Актуалізувалася необхідність забезпечення обороноздатності, адаптації законодавства до форс-мажорних умов, збереження експортного потенціалу та протидії економічній агресії з боку ворога.

Це вимагає ретельного аналізу сучасного стану правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності України, оцінки його ефективності в умовах воєнного стану та виявлення можливих напрямів подальшої адаптації до умов воєнного часу й післявоєнної відбудови.

1. Поняття та правова природа зовнішньоекономічної діяльності

Зовнішньоекономічна діяльність – це діяльність суб'єктів господарювання та держави, спрямована на встановлення, підтримання й розвиток економічних відносин з іноземними партнерами, що охоплює торгівлю товарами, послугами, капіталом, технологіями та інвестиціями.

Правову основу ЗЕД в Україні формують:

- Конституція України (ст. 18, 92, 106);
- Господарський кодекс України (гл. 7);
- Митний кодекс України;
- Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (1991 р.);
- Закон України «Про зовнішню торгівлю» (2012 р.);

Закони про особливості регулювання окремих сфер ЗЕД (наприклад, ліцензування, експорт військової продукції, валютне регулювання).

ЗЕД є частиною публічно-правових і приватно-правових відносин, в яких поєднується саморегуляція суб'єктів і владно-регулятивний вплив держави.

2. Особливості функціонування ЗЕД в умовах воєнного стану

Введення воєнного стану (на підставі Указу Президента України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану») призводить до запровадження ряду обмежень у сфері господарської діяльності, включно із зовнішньоекономічною. До таких особливостей належать:

- тимчасове обмеження експорту критично важливих товарів;
- запровадження ліцензування експорту/імпорту окремих категорій продукції;
- контроль за валютними операціями та розрахунками з нерезидентами;
- пріоритет оборонних закупівель і мобілізаційних потреб;
- посилення експортного контролю в умовах воєнних дій.

Таким чином, в умовах воєнного стану ЗЕД підпорядковується не лише економічним, а й безпековим пріоритетам.

3. Нормативно-правові акти, що регулюють ЗЕД у період війни

Ключовими актами, які визначають порядок ЗЕД у воєнний період, є:

- Закони України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та «Про зовнішню торгівлю» (з урахуванням змін, внесених після 24.02.2022);
- Постанови Кабінету Міністрів України щодо переліку товарів, експорт чи імпорт яких підлягає ліцензуванню;
- Накази Міністерства економіки України щодо застосування квот;
- Рішення НБУ про валютні обмеження, зокрема ліміти на перекази, валютний контроль;
- Акти Ради національної безпеки і оборони (наприклад, санкції щодо держав-агресорів).

Суттєве значення мають також міжнародні зобов'язання України в рамках СОТ, Угоди про асоціацію з ЄС та двосторонніх торговельних договорів, що діють із урахуванням принципу неприпустимості дискримінації.

4. Експортно-імпортна політика під час війни

4.1. Регулювання експорту

З метою забезпечення обороноздатності та стабільності внутрішнього ринку Україна:

- обмежила або заборонила експорт стратегічно важливих товарів (зерна, пального, металів, обладнання);
- запровадила ліцензування на експорт товарів подвійного призначення та продукції оборонного комплексу;
- посилила митний контроль, особливо щодо експорту критичних технологій.

4.2. Імпортна політика

Щоб забезпечити країну життєво необхідними товарами, держава:

- скасувала або знизила імпорتنі мита на товари першої необхідності, автомобілі, генератори, медичне обладнання;
- спростила митні процедури для гуманітарної допомоги;
- дозволила прямий імпорт озброєнь для потреб ЗСУ без додаткових дозволів.

Таким чином, регулювання імпорту в умовах війни стало інструментом зміцнення обороноздатності та гуманітарної стабільності.

5. Валютне регулювання та обмеження під час воєнного стану

Національний банк України, виконуючи функцію органу валютного нагляду, з перших днів війни запровадив жорсткі валютні обмеження, серед яких:

- встановлення фіксованого курсу гривні;
- заборона або обмеження купівлі іноземної валюти для деяких операцій;
- дозвіл на імпорт критичних товарів з гарантованою оплатою;
- обмеження виведення капіталу за кордон;
- запровадження спеціального порядку операцій для підприємств оборонного комплексу.

Метою таких обмежень стало збереження валютних резервів та забезпечення стабільності платіжного балансу.

6. Експортний контроль і санкційна політика

Одним із ключових аспектів ЗЕД у воєнний період є:

- контроль за експортом товарів подвійного використання, які можуть бути використані як у цивільних, так і військових цілях;
- перевірка контрагентів щодо зв'язків з державою-агресором;
- участь у міжнародних режимах експортного контролю (Вассенаарська домовленість, Група ядерних постачальників тощо).

У межах санкційної політики:

- Україна запровадила санкції до компаній, які співпрацюють з РФ;
- блокується експорт технологій до окупованих територій;
- триває інформаційна співпраця з міжнародними партнерами щодо контролю за товарами, які можуть бути використані у збройному конфлікті.

7. Інституційне забезпечення та міжнародна підтримка ЗЕД

Попри війну, Україна продовжує активну участь у міжнародних економічних об'єднаннях та значну координацію:

- підписано угоди про тимчасове призупинення мит ЄС на українські товари (режим торговельної підтримки);
- уряди США, Канади, Великої Британії, Японії також надали преференційний доступ для українського експорту;
- активізовано Експортно-кредитне агентство України, яке надає страхування операцій у високоризикових умовах;
- удосконалюється діяльність митних органів, які працюють у режимі спрощеного контролю та цифровізації.

Також було створено цифрові платформи для підтримки експортерів –

«Дія.Бізнес», експортний портал Мінекономіки, онлайн-карти логістики.

8. Актуальні виклики і проблеми правового регулювання ЗЕД в умовах війни

Серед основних викликів можна виокремити:

- юридичну невизначеність щодо дії договорів з контрагентами в РФ та на окупованих територіях;
- ризики зловживань під прикриттям гуманітарного імпорту або допомоги;
- надмірна бюрократизація отримання деяких дозволів або ліцензій у форс-мажорних умовах;
- порушення логістичних ланцюгів та обмеження експорту через закриття портів;
- неповна цифровізація процедур митного контролю та сертифікації.

В умовах повномасштабної війни зовнішньоекономічна діяльність України постала як критично важливий механізм не лише економічної, а й оборонної стійкості. Правове регулювання ЗЕД зазнало суттєвих змін, спрямованих на забезпечення національної безпеки, стабілізацію ринку, захист валюти та підтримку критичних галузей. Водночас правова система повинна зберігати баланс між обмеженнями та свободою підприємництва, між безпекою та економічною мобільністю.

Подальші кроки мають включати:

- гармонізацію норм ЗЕД із воєнним і поствоєнним плануванням;
- розширення цифровізації процедур;
- розвиток договірної бази з партнерами;
- створення національного фонду підтримки експортно-орієнтованого бізнесу в умовах підвищеного ризику.

Україна вже демонструє приклад адаптації ЗЕД до умов війни – досвід, який має значення не лише для нашої держави, а й для інших країн у зонах конфліктів.

Надайте визначення таких понять:

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД), воєнний стан, суб'єкти ЗЕД, експорт, імпорт, ліцензування зовнішньоекономічних операцій, квотування, критично важливі товари, митне регулювання, Національний банк України (НБУ), валютне регулювання, експортний контроль, товари подвійного використання, санкції, режим найбільшого сприяння у торгівлі.

Скласти схеми:

- ✓ *Процедура надання митних пільг на товари критичного імпорту.*
→ умови → перелік товарів → оформлення → пільги.
- ✓ *Види торговельних режимів, які застосовуються до українських товарів.*
→ схема: преференційний, режим найбільшого сприяння, ЗВТ.

- ✓ *Взаємодія держави та підприємства в умовах реалізації мобілізаційних ЗЕД-контрактів.*
→ *включає Міноборони, митницю, виробника, логістику.*
- ✓ *Етапи укладення міжнародного договору в сфері ЗЕД.*
→ *ініціатива → переговори → підписання → ратифікація → імплементація.*
- ✓ *Порядок дій при зупиненні виконання ЗЕД-договору через війну.*
→ *форс-мажор → повідомлення → підтвердження → зміна/розірвання.*
- ✓ *Складові системи державної підтримки експорту в умовах війни.*
→ *ЕКАУ, пільгове страхування, цифрові платформи, зовнішні місії.*
- ✓ *Схема співпраці України з ЄС у сфері ЗЕД під час війни.*
→ *торгівля без мит, технічна допомога, спрощення процедур, логістика.*
- ✓ *Алгоритм запровадження експортних квот та ліцензій Кабміном.*
→ *пропозиція → погодження → постанова → реалізація.*
- ✓ *Форми порушення ЗЕД-законодавства та механізми реагування.*
→ *митні правопорушення, валютні порушення, порушення санкцій*
→ *відповідальність.*
- ✓ *Логістичний маршрут експортера в умовах обмеженого доступу до портів.*
→ *сухопутні коридори, хаби, митні пункти, міжнародна співпраця.*

Теми для написання рефератів:

1. Правова природа зовнішньоекономічної діяльності в умовах надзвичайних ситуацій та воєнного стану.
2. Нормативно-правове забезпечення зовнішньоекономічної діяльності в Україні під час війни.
3. Конституційні засади державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності.
4. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності та їх правовий статус у період воєнного стану.
5. Регулювання експорту та імпорту в умовах збройної агресії проти України.
6. Особливості ліцензування та квотування ЗЕД в умовах воєнного стану.
7. Валютне регулювання зовнішньоекономічних операцій: виклики воєнного часу.
8. Митне регулювання критичних товарів під час війни: правові аспекти.
9. Застосування санкцій у сфері ЗЕД: український та міжнародний досвід.
10. Правове регулювання гуманітарного імпорту: спрощені процедури в

умовах війни.

Теоретичні питання для самоконтролю:

1. Що таке зовнішньоекономічна діяльність і які її основні форми закріплені в українському законодавстві?
2. Які нормативно-правові акти регулюють зовнішньоекономічну діяльність в Україні в умовах воєнного стану?
3. Хто є основними суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в Україні?
4. Які повноваження мають державні органи (Мінекономіки, НБУ, Держмитслужба) у сфері ЗЕД під час війни?
5. Які правові наслідки має введення воєнного стану для здійснення ЗЕД?
6. У чому полягає суть експортного контролю в умовах збройного конфлікту?
7. Що таке товари подвійного використання і який порядок їх експорту/імпорту?
8. Який порядок ліцензування зовнішньоекономічних операцій у період воєнного стану?
9. Які категорії товарів підлягають квотуванню в період збройної агресії?
10. Як здійснюється валютне регулювання операцій ЗЕД відповідно до рішень НБУ під час війни?

Тестові завдання:

1. Яка роль Експортно-кредитного агентства України?

- А) Надання безоплатної юридичної допомоги.
- Б) Оцінка екологічної безпеки продукції.
- В) Страхування та фінансування зовнішньоекономічних операцій.
- Г) Регулювання цін.

2. Що таке форс-мажор у ЗЕД?

- А) Надмірне мито.
- Б) Обставини непереборної сили, які звільняють від відповідальності.
- В) Порушення митних правил.
- Г) Торговельний штраф.

3. Яке з наведеного є прикладом санкційної політики у ЗЕД?

- А) Встановлення стандартів якості.
- Б) Пільги для експортерів.
- В) Заборона торгівлі з країною-агресором.
- Г) Підвищення мінімальної зарплати.

4. Який орган приймає рішення про застосування санкцій у сфері ЗЕД?

- А) Кабінет Міністрів України.
- Б) Національний банк.
- В) Рада національної безпеки і оборони України.
- Г) Верховна Рада України.

5. Що є підставою для скасування ввізного мита під час війни?

- А) Суб'єкт господарювання працює понад 10 років.
- Б) Товари включені до переліку критичного імпорту.
- В) Продукція виготовлена на державному підприємстві.
- Г) Виробник зареєстрований у ЄС.

6. Що з наведеного не є обов'язковим елементом ЗЕД-договору?

- А) Вартість товару.
- Б) Гарантії виробника.
- В) Валюта контракту.
- Г) Обсяг постачання.

7. Що забезпечує Національний банк України у ЗЕД?

- А) Оформлення митних декларацій.
- Б) Страхування вантажів.
- В) Проведення валютної політики та контролю.
- Г) Надання логістичних послуг.

8. Які платформи використовуються в Україні для підтримки експортерів під час війни?

- А) «е-Митниця».
- Б) «Prozorro.Закупівлі».
- В) «Дія.Бізнес».
- Г) «Судова влада».

9. У чому полягає роль митної декларації у ЗЕД?

- А) Вона замінює ліцензію на експорт.
- Б) Служить фінансовим документом для банку.
- В) Фіксує переміщення товарів через кордон.
- Г) Є сертифікатом відповідності.

10. Що таке режим найбільшого сприяння?

- А) Надання особливих умов торгівлі національним виробникам.
- Б) Надання торговельних переваг конкретній країні.
- В) Надання іноземній державі умов не гірших, ніж іншим.
- Г) Надання дозволу на експорт без обмежень.

11. У чому полягає головна мета санкцій у ЗЕД під час війни?

- А) Збільшити державні доходи.
- Б) Захистити внутрішній ринок.
- В) Примусити державу-агресора до миру.
- Г) Зменшити податкове навантаження.

12. Які міжнародні організації співпрацюють з Україною у сфері підтримки ЗЕД під час війни?

- А) СОТ, ЄС, МВФ.
- Б) ОПЕК, ООН, НАТО.
- В) Червоний Хрест, Грінпіс.
- Г) ЮНЕСКО, ІЛО.

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 131.

2. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 № 2210-III, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text/>

3. Про Антимонопольний комітет України ^ Закон України від 26.11.1993 № 3659-XII. URL; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>.

4. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Tex>.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення – ст. 164-3 (щодо порушення законодавства про захист економічної конкуренції). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text/>

6. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (розділ IV – Торгівля, глава 10 – Конкуренція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

8. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

9. Європейська Конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж від 21.04.1961 (Женева)

10. Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11.04.1980 (Відень).

11. Уніфіковані правила стосовно договірних гарантій від 01.01.1978 (МТП).

12. Конвенція про представництво в міжнародній купівлі-продажу товарів від 17.02.1983 (УНІДРУА) (Женева).

13. Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів від 01.01.1994.

14. Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг (Оттава, 28.05.1988)
15. Конвенція УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг: УНІДРУА; Конвенція, Міжнародний документ від 28.05.1988 (Оттава, 1988 р.)
16. Віденська конвенція про право міжнародних договорів (Відень, 23 травня 1959 р.).

Спеціалізована література:

1. Бакалінська О. В. Правове регулювання конкуренційної політики Європейського Союзу та її вплив на українське законодавство. *Вісник Академії правових наук України*. 2022. №2. С. 45–53.
2. Баришева С. В. Антимонопольне регулювання в Україні: проблеми теорії і практики : монограф. Харків: Право, 2020. 389 с.
3. Братусь М. М. Антимонопольне право : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2020. 498 с.
4. Вавженчук С. Я. Договірне право : підруч. : у 2-х т. Т. I. Харків : Право, 2022. 632 с.
5. Дзера О. В., Луць В. Л., Кузнецова Н. С. Проблеми захисту конкуренції в господарському праві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 10. С. 5–12.
6. Жарова А. В. Зловживання монопольним становищем: практика правозастосування АМКУ. Київ : Юрид. думка, 2020. 290 с.
7. Захист економічної конкуренції : практикум / упоряд. Т. М. Золотарьова. Київ : Юридична думка, 2021. 501 с.
8. Костюченко О. М. Проблеми правового забезпечення економічної конкуренції в Україні : монограф. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 401 с.
9. Методичні рекомендації до вивчення теми «Захист економічної конкуренції» з курсу господарського права. Харків : НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2022. 102 с.
10. Обушенко Н. М. Доступ до правосуддя в умовах воєнного стану: особливості реалізації права військовослужбовців і військовозобов'язаних. *Scientific forum: theory and practice of research: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IX International Scientific and Theoretical Conference, July 18, 2025. San Francisco, USA : International Center of Scientific Research, 2025. С. 42-46.*
11. Обушенко Н.М. Міжнародно-правові акти ООН як загальна концептуальна основа правосуб'єктності учасників правових відносин. *Scientific Collection «InterConf», (220): with the Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference «Experimental and Theoretical Research in Modern Science» (October 16-18, 2024; Toronto, Canada)/ comp. by LLC SPC «InterConf». Toronto: Aeropanzar, 2024. С. 144-148.*
12. Орлюк О. П. Права та обов'язки суб'єктів господарювання у сфері конкуренції : навч. посібник. Київ : Юстініан, 2020. 523 с.
13. Скакун О. Ю. Конкурентне право України : навч. посіб. Київ : Центр

учбової літератури, 2020. 568 с.

14. Цивільне право : підруч. У 2-х т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків : Право, 2020. Т. 1. 656 с.

15. Цивільне право : підруч. У 2-х т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків : Право, 2021. Т. 2. 816 с.

16. Цивільне право України : підруч. У 2-х ч. / За ред. проф. Р. Б. Шишки (кер. авт. кол.), Ч. 1. Загальна. Київ : Ліра-К, 2020. 736 с.

17. Швидка Т. І., Остапенко Ю. І. Особливості реформування законодавства про банкрутство в період воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 1. С. 226–230.

Семінарське заняття № 2 – 2 год.

План

1. Ліцензування та квотування експорту та імпорту під час війни.
2. Експортно-імпортна політика України у воєнний період: зміни та виклики.
3. Механізми валютного регулювання зовнішньоекономічних операцій у період збройного конфлікту.
4. Експортний контроль, санкції та обмеження щодо держави-агресора.
5. Митне регулювання та спрощення процедур в умовах війни.
6. Міжнародно-правове співробітництво України у сфері ЗЕД під час війни (СОТ, ЄС, двосторонні угоди).
7. Проблеми реалізації ЗЕД в умовах війни: логістика, правова невизначеність, ризику.
8. Перспективи вдосконалення правового регулювання ЗЕД в Україні в поствоєнний період.

Надайте визначення таких понять:

Зовнішньоекономічний контракт, демпінг, митні пільги, гуманітарна допомога, інституційне забезпечення ЗЕД, Угода про асоціацію Україна – ЄС, преференційний режим торгівлі, торгівля послугами, форс-мажор (обставини непереборної сили), державне експортно-кредитне агентство України (ЕКАУ), міжнародна торговельна палата (ІСС), Incoterms (International Commercial Terms), зона вільної торгівлі (ЗВТ), тимчасове зупинення мита, інформаційна безпека ЗЕД.

Скласти схеми:

- ✓ Система нормативно-правового регулювання ЗЕД в Україні в умовах воєнного стану.

- *схема джерел: Конституція, закони, укази, підзаконні акти, міжнародні угоди.*
- ✓ *Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності: класифікація та повноваження.*
 - *схема або таблиця: держава, підприємства, фізичні особи, НБУ, Держмитслужба.*
- ✓ *Інституційна структура регулювання ЗЕД в умовах війни.*
 - *органи: Кабмін, Мінекономіки, НБУ, Держмитслужба, РНБО, ЕКАУ тощо.*
- ✓ *Алгоритм укладення зовнішньоекономічного контракту в умовах форс-мажору.*
 - *покрокова схема: договір → перевірка контрагента → валютний контроль → митне оформлення.*
- ✓ *Порядок ліцензування експорту/імпорту критичних товарів.*
 - *блок-схема: подання заявки → перевірка → видача → контроль.*
- ✓ *Класифікація обмежень у сфері ЗЕД під час воєнного стану.*
 - *схема: адміністративні, валютні, митні, санкційні, логістичні.*
- ✓ *Процедура митного оформлення імпорту товарів гуманітарного призначення.*
 - *спрощений порядок оформлення → декларація → реєстрація → розмитнення.*
- ✓ *Алгоритм застосування експортного контролю до товарів подвійного використання.*
 - *етапи: перевірка товару → дозвіл → прикордонний контроль.*
- ✓ *Механізм валютного регулювання операцій у ЗЕД у воєнний час.*
 - *взаємодія між банком, суб'єктом ЗЕД та НБУ.*
- ✓ *Структура заходів державної санкційної політики щодо країни-агресора*
 - *персональні санкції, секторальні, ембарго, заборона технологій.*

Теми для написання рефератів:

1. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств оборонно-промислового комплексу.
2. Правові аспекти торгівлі товарами подвійного призначення в умовах воєнного стану.
3. Форс-мажор у зовнішньоекономічних договорах: практика застосування під час війни.
4. Державна політика підтримки експортерів в умовах війни: юридичні механізми.
5. Міжнародно-правове співробітництво України у сфері ЗЕД під час війни (COT, ЄС, GSP).
6. Роль Національного банку України у регулюванні ЗЕД під час воєнного стану.

7. Цифровізація процедур ЗЕД у період війни: правові переваги та ризики.

8. Захист прав суб'єктів ЗЕД в умовах форс-мажору: національний і міжнародний досвід.

9. Перспективи реформування правового регулювання ЗЕД у післявоєнний період.

10. Експортний контроль в Україні: зміни, спричинені повномасштабною війною.

Теоретичні питання для самоконтролю:

1. У чому полягає правовий режим гуманітарного імпорту?
2. Які спрощення застосовуються до митного оформлення товарів у період воєнного стану?
3. Який порядок укладення та виконання зовнішньоекономічних договорів в умовах форс-мажору?
4. Якими є правові механізми захисту національного виробника у сфері ЗЕД?
5. Яке значення має Угода про асоціацію з ЄС для регулювання ЗЕД під час війни?
6. Які міжнародні правові акти регулюють діяльність України у сфері зовнішньої торгівлі?
7. Які санкції застосовуються Україною щодо держави-агресора у сфері ЗЕД?
8. Як здійснюється страхування зовнішньоекономічних ризиків в умовах війни?
9. Яку роль відіграє Державне експортно-кредитне агентство у підтримці ЗЕД в період війни?
10. Які основні виклики та перспективи реформування правового регулювання ЗЕД в умовах повоєнної відбудови?

Тестові завдання:

1. Що є основним нормативним актом, який регулює зовнішньоекономічну діяльність в Україні?

- А) Господарський кодекс України.
- Б) Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність».
- В) Закон України «Про зовнішню торгівлю».
- Г) Митний кодекс України.

2. Що з наведеного є формою ЗЕД?

- А) Внутрішнє виробництво.
- Б) Оренда землі.
- В) Експорт товарів.

Г) Отримання субсидії.

3. Хто здійснює валютне регулювання у сфері ЗЕД?

А) Державна митна служба.

Б) Кабінет Міністрів.

В) Міністерство фінансів.

Г) Національний банк України.

4. Який орган видає ліцензії на здійснення окремих зовнішньоекономічних операцій?

А) Міністерство внутрішніх справ.

Б) Міністерство економіки України.

В) Верховна Рада України.

Г) Офіс Президента України.

5. Що з наведеного є обмеженням у ЗЕД, що застосовується під час воєнного стану?

А) Пільгове оподаткування.

Б) Експортне мито.

В) Призупинення дії міжнародних договорів.

Г) Заборона експорту окремих товарів.

6. Що таке товари подвійного використання?

А) Товари, що виробляються двома підприємствами.

Б) Продукція, що може мати як цивільне, так і військове призначення.

В) Контрафактна продукція.

Г) Товари, що експортуються з двох країн.

7. Що означає режим воєнного стану у сфері ЗЕД?

А) Повна зупинка зовнішньої торгівлі.

Б) Введення валютного обміну на ліміти.

В) Можливість запровадження тимчасових обмежень і контролю.

Г) Надання субсидій усім експортерам.

8. Яке мито може бути скасовано під час воєнного стану для імпорту критичних товарів?

А) Вивізне.

Б) Експортне.

В) Ввізне.

Г) Податок на прибуток.

9. Який орган здійснює митний контроль у сфері ЗЕД?

А) Держфінмоніторинг.

Б) Міністерство оборони.

В) Державна митна служба України.

Г) НАЗК.

10. Що з наведеного є гуманітарною допомогою?

- А) Контракт на поставку комерційних товарів.
- Б) Партія товарів, безоплатно передана для потреб ЗСУ.
- В) Імпортна сировина для виробництва добрив.
- Г) Вантаж для перепродажу.

11. Який з міжнародних документів є правовою основою ЗВТ України з ЄС?

- А) Паризька хартія.
- Б) Угода про асоціацію.
- В) Женевська декларація.
- Г) Гаазький протокол.

12. Що таке квотування у сфері ЗЕД?

- А) Установлення єдиного мита.
- Б) Надання індивідуальних пільг.
- В) Встановлення кількісних обмежень на експорт/імпорт товарів.
- Г) Запровадження нового стандарту.

Завдання 1. Експорт металопродукції в умовах блокади портів і валютних обмежень

ПАТ «Чорнометал» уклало зовнішньоекономічний контракт на постачання гарячекатаного рулону до компанії-нерезидента (Туреччина). Контракт підписано на умовах СІФ: порт Стамбул, валюта – долар США, передбачена 30% передоплата та 70% після відвантаження за коносаментом. Після завантаження продукції на складі припортового терміналу український морський порт тимчасово заблоковано через воєнні дії. Нерезидент вимагає виконати поставку через альтернативний європейський порт (Констанца, Румунія), але зміна маршруту збільшує логістичні витрати та строк поставки. Тим часом банк повідомляє підприємство, що через оновлені валютні обмеження НБУ конвертація гривні для частини логістичних платежів обмежена. Покупець погрожує штрафними санкціями за прострочку.

Запитання для аналізу:

1. Які правові механізми можна застосувати для зміни умов поставки (Incoterms, додаткові угоди, зміна порту відвантаження) у зв'язку з війною?
2. Чи може сторона посилатися на форс-мажор? Які документи необхідні для його підтвердження (ТПП, урядові акти, нотамбула контракту)?
3. Як впливають валютні обмеження НБУ на виконання ЗЕД-договору? Чи можливий альтернативний розрахунок (відстрочка, ескроу, взаємозалік)?
4. Які правові наслідки прострочення поставки через обставини воєнного характеру? Чи підлягають штрафи застосуванню?

5. Запропонуйте алгоритм дій підприємства для мінімізації збитків і збереження контрактних відносин.

Завдання 2. Імпорт тепловізорів і дронів: гуманітарна допомога чи товари подвійного використання?

Благодійний фонд «Захист фронту» закуповує у польського постачальника партію тепловізорів, квадрокоптерів і запасних акумуляторів для передачі Збройним Силам України. Поставка декларується як гуманітарна допомога. На кордоні митниця зупиняє вантаж і вимагає документ, що підтверджує дотримання правил експортного контролю, оскільки техніка може мати подвійне використання. Представник фонду наполягає: «Це благодійна поставка – пропустіть без формальностей». Частина апаратури оснащена зашифрованими каналами зв'язку.

Запитання для аналізу:

1. За яких умов товар може бути оформлений як гуманітарна допомога зі спрощеними митними процедурами?
2. Чи підпадають тепловізори та БПЛА під категорію товарів подвійного використання? Які правові наслідки цього статусу?
3. Які документи потрібні: ліцензія, дозвіл на міжнародні передачі товарів військового / подвійного призначення, сертифікат кінцевого користувача?
4. Яка різниця в оформленні гуманітарного імпорту для сил оборони та комерційного імпорту?
5. Які ризики адміністративної чи кримінальної відповідальності за недостовірне декларування призначення товару?
6. Запропонуйте схему дій фонду, щоб законно й швидко ввезти вантаж і передати його ЗСУ.

Завдання 3. Контракт на постачання медичних препаратів критичного імпорту через посередника під санкціями

Державне підприємство «МедПостач» уклало зовнішньоекономічний контракт на імпорт життєво необхідних онкопрепаратів. Постачальник – компанія з ЄС, але логістика і фінансові розрахунки проходять через трейдера в третій країні. Під час перевірки з'ясовано, що трейдер частково належить (через ланцюг компаній) юридичній особі, включеній до санкційного списку РНБО за співпрацю з державою-агресором. Оплата за першу партію заблокована банком-кореспондентом. Лікарні вже критично потребують препаратів.

Запитання для аналізу:

1. Які правові наслідки наявності санкційно пов'язаної особи в ланцюгу постачання? Чи блокує це контракт автоматично?
2. Які інструменти перевірки контрагентів (санкційні списки РНБО, OFAC, ЄС) мають застосовуватись до ЗЕД-угод в умовах війни?
3. Чи можлива заміна посередника без повної зміни контракту? Які

кроки: додаткова угода, цесія, новації?

4. Як діяти банку-резиденту при виявленні санкційних ризиків: повідомлення НБУ, замороження коштів, відмова в платежі?

5. Які механізми забезпечення безперервного імпорту критичних медпрепаратів (державні гарантії, прямі закупівлі виробника, гуманітарний канал)?

6. Окресліть правовий алгоритм врегулювання: виявлення ризику → правова експертиза → повідомлення органів → зміна схеми розрахунків → відновлення поставок.

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 131.

2. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 № 2210-III, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text/>

3. Про Антимонопольний комітет України ^ Закон України від 26.11.1993 № 3659-XII. URL; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>.

4. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Tex>.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення – ст. 164-3 (щодо порушення законодавства про захист економічної конкуренції). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text/>

6. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (розділ IV – Торгівля, глава 10 – Конкуренція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

8. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

9. Європейська Конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж від 21.04.1961 (Женева)

10. Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11.04.1980 (Відень).

11. Уніфіковані правила стосовно договірних гарантій від 01.01.1978 (МТП).

12. Конвенція про представництво в міжнародній купівлі-продажу товарів від 17.02.1983 (УНІДРУА) (Женева).

13. Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів від 01.01.1994.

14. Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг (Оттава, 28.05.1988)

15. Конвенція УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг:

УНІДРУА; Конвенція, Міжнародний документ від 28.05.1988 (Оттава, 1988 р.)
16. Віденська конвенція про право міжнародних договорів (Відень, 23 травня 1959 р.).

Спеціалізована література:

1. Бакалінська О. В. Правове регулювання конкуренційної політики Європейського Союзу та її вплив на українське законодавство. *Вісник Академії правових наук України*. 2022. №2. С. 45–53.
2. Баришева С. В. Антимонопольне регулювання в Україні: проблеми теорії і практики : монограф. Харків: Право, 2020. 389 с.
3. Братусь М. М. Антимонопольне право : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2020. 498 с.
4. Вавженчук С. Я. Договірне право : підруч. : у 2-х т. Т. I. Харків : Право, 2022. 632 с.
5. Дзера О. В., Луць В. Л., Кузнецова Н. С. Проблеми захисту конкуренції в господарському праві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 10. С. 5–12.
6. Жарова А. В. Зловживання монопольним становищем: практика правозастосування АМКУ. Київ : Юрид. думка, 2020. 290 с.
7. Захист економічної конкуренції : практикум / упоряд. Т. М. Золотарьова. Київ : Юридична думка, 2021. 501 с.
8. Костюченко О. М. Проблеми правового забезпечення економічної конкуренції в Україні : монограф. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 401 с.
9. Методичні рекомендації до вивчення теми «Захист економічної конкуренції» з курсу господарського права. Харків : НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2022. 102 с.
10. Обушенко Н. М. Доступ до правосуддя в умовах воєнного стану: особливості реалізації права військовослужбовців і військовозобов'язаних. *Scientific forum: theory and practice of research: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IX International Scientific and Theoretical Conference, July 18, 2025. San Francisco, USA : International Center of Scientific Research, 2025. С. 42-46.*
11. Обушенко Н.М. Міжнародно-правові акти ООН як загальна концептуальна основа правосуб'єктності учасників правових відносин. *Scientific Collection «InterConf», (220): with the Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference «Experimental and Theoretical Research in Modern Science» (October 16-18, 2024; Toronto, Canada) / comp. by LLC SPC «InterConf». Toronto: Aeropanzer, 2024. С. 144-148.*
12. Орлюк О. П. Права та обов'язки суб'єктів господарювання у сфері конкуренції : навч. посібник. Київ : Юстініан, 2020. 523 с.
13. Скакун О. Ю. Конкурентне право України : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 568 с.
14. Цивільне право : підруч. У 2-х т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-

Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків : Право, 2020. Т. 1. 656 с.

15. Цивільне право : підруч. У 2-х т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків : Право, 2021. Т. 2. 816 с.

16. Цивільне право України : підруч. У 2-х ч. / За ред. проф. Р. Б. Шишки (кер. авт. кол.), Ч. 1. Загальна. Київ : Ліра-К, 2020. 736 с.

17. Швидка Т. І., Остапенко Ю. І. Особливості реформування законодавства про банкрутство в період воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 1. С. 226–230.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

1. Яке нормативне визначення поняття «підприємницька діяльність» передбачає Цивільний кодекс України?

2. Які основні принципи свободи підприємницької діяльності закріплені в Конституції України?

3. Які види суб'єктів мають право здійснювати підприємницьку діяльність?

4. У чому полягає суть приватноправової природи підприємницької діяльності?

5. Які правові обмеження підприємництва передбачено в умовах воєнного стану?

6. Що змінилось у правовому статусі підприємницької діяльності після втрати чинності Господарським кодексом України?

7. Які норми Цивільного кодексу регулюють правосуб'єктність юридичних осіб?

8. Який правовий статус має товариство у сучасному українському праві?

9. Яке співвідношення між публічним і приватним регулюванням у сфері підприємництва?

10. У чому полягає юридичне значення воєнного стану для правового режиму господарської діяльності?

11. Хто є учасниками цивільних правовідносин у сфері підприємництва?

12. Які є види господарських товариств відповідно до чинного законодавства?

13. У чому полягає правовий статус товариства з обмеженою відповідальністю?

14. Які особливості правосуб'єктності повного товариства?

15. Якими є вимоги до учасників товариства з обмеженою відповідальністю?

16. У чому полягає суть корпоративних прав?

17. Які відмінності між ТОВ і акціонерним товариством?

18. Що таке одноосібне ТОВ та які його переваги?
19. У чому полягає роль установчих документів товариства?
20. Як змінюється правовий статус юридичної особи в разі зміни організаційно-правової форми?
21. Який порядок державної реєстрації юридичної особи відповідно до Закону «Про державну реєстрацію...»?
22. Які етапи створення товариства з обмеженою відповідальністю?
23. Які документи подаються для державної реєстрації ТОВ?
24. Що таке модельний статут товариства?
25. Які є електронні сервіси для реєстрації бізнесу під час воєнного стану?
26. Чи допускається реєстрація юридичної особи без нотаріального посвідчення установчих документів?
27. У яких випадках застосовується принцип мовчазної згоди?
28. Які особливості реєстрації бізнесу у тимчасово окупованих або бойових зонах?
29. Який порядок внесення змін до даних про юридичну особу?
30. Як відбувається припинення юридичної особи?
31. Які види господарської діяльності підлягають ліцензуванню згідно з чинним законодавством?
32. Як оформити ліцензію на діяльність у сфері охорони здоров'я або енергетики?
33. Які органи уповноважені на видачу ліцензій?
34. Що таке декларативний принцип у сфері дозвільної діяльності?
35. Які обмеження щодо видачі ліцензій діють під час воєнного стану?
36. Чи передбачено автоматичне продовження дії ліцензії у період воєнного стану?
37. Які підстави для анулювання ліцензії?
38. Як здійснюється контроль за дотриманням ліцензійних умов?
39. Які переваги має система «ЄЛіцензія»?
40. Який порядок оформлення ліцензії через портал «Дія»?
41. Які системи оподаткування існують для юридичних осіб?
42. Які особливості застосування єдиного податку для юридичних осіб?
43. Які пільги передбачено для платників податків у період воєнного стану?
44. Які особливості подання звітності в умовах бойових дій?
45. Що таке податкова адреса юридичної особи?
46. Які особливості реєстрації платника ПДВ?
47. Як змінюється податкове навантаження в умовах релокації бізнесу?
48. Які штрафи тимчасово не застосовуються під час воєнного стану?
49. Які програми фінансової допомоги доступні для бізнесу (єРобота, єВідновлення)?
50. Які обов'язки з ведення бухгалтерського обліку покладено на ТОВ?
51. Які особливості укладення трудового договору з працівником у

юридичної особи?

52. Що таке контрактна форма трудового договору?
53. Як регулюється дистанційна форма зайнятості?
54. Який правовий статус працівника під час призову або мобілізації?
55. Що означає «призупинення трудових відносин»?
56. Як оформлюється звільнення працівника під час воєнного стану?
57. Які гарантії збереження заробітної плати під час простою підприємства?
58. Які документи обов'язкові для офіційного оформлення трудових відносин?
59. У чому полягають особливості бронювання працівників під час війни?
60. Яка відповідальність роботодавця за порушення трудового законодавства?
61. Що таке цивільно-правовий договір і які його основні елементи?
62. Які особливості укладення зовнішньоекономічних договорів у період воєнного стану?
63. У чому полягає відмінність між господарським і трудовим договором?
64. Які договори найчастіше використовуються у підприємницькій діяльності?
65. Що таке форс-мажор та як він підтверджується юридично?
66. Як укладаються договори через електронні системи (Prozorro, e-Contract)?
67. Який порядок розірвання цивільно-правового договору?
68. Як здійснюється захист інтересів сторін у разі порушення договору?
69. Які види відповідальності передбачені для юридичних осіб?
70. Який порядок досудового врегулювання спорів?
71. Які права має юридична особа в умовах воєнного стану?
72. Які підстави реквізиції або конфіскації майна під час війни?
73. Які компенсаційні механізми передбачено для бізнесу?
74. Як здійснюється судовий захист прав юридичних осіб?
75. Який механізм звернення до Ради бізнес-омбудсмена?
76. Як працює міжнародний арбітраж для захисту інвестицій?
77. Які обмеження щодо перевірок бізнесу під час війни?
78. Як бізнес може зафіксувати факти знищення майна?
79. Які є державні ініціативи щодо підтримки релокації?
80. Які види страхування актуальні для бізнесу у період війни?
81. Які галузі отримали розвиток в умовах повномасштабної війни?
82. Як працюють механізми державно-приватного партнерства?
83. У чому полягає стратегія релокації підприємств?
84. Які преференції для бізнесу в деокупованих регіонах?
85. Як держава стимулює розвиток експорту під час війни?
86. Яка роль цифровізації у веденні бізнесу під час і після війни?

87. Які податкові нововведення запроваджено з 2024 року?
 88. У чому полягає нова модель корпоративного управління для ТОВ?
 89. Яка роль електронного резидентства в умовах війни?
 90. Які завдання стоять перед законодавцем у контексті поствоєнної відбудови бізнесу?

КРИТЕРІЇ ТА ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

ДЛЯ ДЕННОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ		
Поточний контроль (ПК)		Підсумковий контроль
Аудиторна робота	Самостійна робота/ Індивідуальна робота	Залік (З) / ЕКЗАМЕН (Е)
≤ 40	≤ 10	
≤ 50		≤ 50
Підсумкова оцінка у випадку заліку (П) = ПК + З ≤ 100		
Підсумкова оцінка у випадку складання екзамену (П) = ПК + Е ≤ 100		

ДЛЯ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ		
Поточний контроль (ПК)		Підсумковий контроль
Аудиторна робота	Самостійна робота/ Індивідуальна робота	Залік (З) / ЕКЗАМЕН (Е)
≤ 20	≤ 30	
≤ 50		≤ 50
Підсумкова оцінка у випадку заліку (П) = ПК + З ≤ 100		
Підсумкова оцінка у випадку складання екзамену (П) = ПК + Е ≤ 100		

Критерії оцінювання аудиторної роботи здобувачів вищої освіти (денна та заочна форми навчання)

БАЛИ	ПОЯСНЕННЯ
5	Високий рівень компетентностей. Питання, винесені на розгляд, засвоєні у повному обсязі; на високому рівні сформовані необхідні практичні навички та вміння; всі навчальні завдання, передбачені планом заняття, виконані в повному обсязі. Під час заняття продемонстрована стабільна активність та ініціативність. Відповіді на теоретичні питання, розв'язання практичних завдань, висловлення власної думки стосовно дискусійних питань ґрунтуються на глибокому знанні чинного законодавства, теорії та правозастосовної практики.
4	Невисокий рівень компетентностей. Питання, винесені на розгляд, засвоєні у повному обсязі; в основному сформовані необхідні практичні навички та вміння; всі передбачені планом заняття навчальні завдання виконані в повному обсязі з неістотними неточностями . Під час заняття продемонстрована ініціативність. Відповіді на питання, розв'язання практичних завдань, висловлення власної думки стосовно дискусійних питань переважно ґрунтуються на знанні чинного законодавства, теорії та правозастосовної практики.
3	Достатній рівень компетентностей. Питання, винесені на розгляд, у цілому засвоєні ; практичні навички та вміння мають поверхневий характер , потребують подальшого напрацювання та закріплення; навчальні завдання, передбачені планом заняття, виконані, деякі види завдань виконані з помилками .
2	Недостатній рівень компетентностей. Питання, винесені на розгляд, засвоєні частково, прогалини у знаннях не носять істотного характеру ; практичні навички та вміння сформовані недостатньо; більшість навчальних завдань виконано, деякі з виконаних завдань містять істотні помилки , які потребують подальшого усунення.
1	Мінімальний рівень компетентностей. Студент не готовий до заняття, не знає більшої частини програмного матеріалу, з труднощами виконує завдання, невпевнено відтворює терміни і поняття, що розглядалися під час заняття, допускає змістовні помилки, не володіє відповідними вміннями і навичками, необхідними для розв'язання професійних завдань.
0	Незадовільний рівень компетентностей. Відсутність на занятті.

Для навчальної дисципліни «Правові основи підприємницької діяльності» засобами діагностики знань (успішності навчання) виступають: залік, стандартизовані тести, реферати, есе, презентації результатів виконаних завдань та досліджень, студентські презентації та виступи на наукових заходах.

Критерії оцінювання самостійної роботи (денна форма навчання)

Бали	Вид завдання
10	Написання та публікація наукової статті у фаховому виданні (за наявності опублікованих матеріалів із вказівкою на наукового керівника).
5	Написання та публікація тез доповіді на конференції (за наявності опублікованих матеріалів із вказівкою на наукового керівника).
2	Підготовка мультимедійної презентації (мінімум 20 слайдів) з обраної теми. При виставленні балів до уваги беруться наступні фактори: кількість слайдів, грамотність та правильність викладення інформації, послідовність викладення інформації, наявність висновків з розглянутих питань та теми в цілому.
2	Підготовка тестових питань (мінімум 20 питань, одне питання – 4 варіанти відповіді) з обраної теми. При виставленні балів до уваги беруться наступні фактори: кількість тестових питань, грамотність та правильність написання питання та відповідей до нього.
2	Підготовка 5 практичних завдань з обраної теми. При виставленні балів до уваги беруться наступні фактори: комплексність у написанні умов завдання та поставлених до нього питань, грамотність.

Критерії оцінювання самостійної роботи (заочна форма навчання)

Бали	Вид завдання
30	Написання та публікація наукової статті у фаховому виданні (за наявності опублікованих матеріалів із вказівкою на наукового керівника).
15	Написання та публікація тез доповіді на конференції (за наявності опублікованих матеріалів із вказівкою на наукового керівника).
5	Підготовка мультимедійної презентації (мінімум 20 слайдів) з обраної теми. При виставленні балів до уваги беруться такі фактори: кількість слайдів, грамотність та правильність викладення інформації, послідовність викладення інформації, наявність висновків з розглянутих питань та теми в цілому.
5	Підготовка тестових питань (мінімум 20 питань, одне питання – 4 варіанти відповіді) з обраної теми. При виставленні балів до уваги беруться наступні фактори: кількість тестових питань, грамотність та правильність написання питання та відповідей до нього.
5	Підготовка 5 практичних завдань з обраної теми. При виставленні балів до уваги беруться наступні фактори: комплексність у написанні умов завдань та поставлених до них питань, грамотність.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою		Оцінка за шкалою ECTS	
	Залік	Екзамен/ диференційований залік	Оцінка	Пояснення
90-100	зараховано	Відмінно	A	« Відмінно » – теоретичний зміст курсу засвоєний у повному обсязі; сформовані необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом; всі навчальні завдання, передбачені РПНД, виконані в повному обсязі.
83-89		Добре	B	« Дуже добре » – теоретичний зміст курсу засвоєний в повному обсязі; в основному сформовані необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом; всі навчальні завдання, передбачені РПНД, виконані, якість виконання більшості з них оцінена кількістю балів, близької до максимальної.
75-82			C	« Добре » – теоретичний зміст курсу засвоєний цілком; в основному сформовані практичні навички роботи із засвоєним матеріалом; всі навчальні завдання, передбачені РПНД, виконані, якість виконання жодного з них не оцінена мінімальною кількістю балів, деякі види завдань виконані з помилками.
68-74		Задовільно	D	« Задовільно » – теоретичний зміст курсу засвоєний не повністю; але прогалини не носять істотного характеру; в основному сформовані необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом; більшість передбачених РПНД навчальних завдань виконано, деякі з виконаних завдань містять помилки.
60-67			E	« Достатньо » – теоретичний зміст курсу засвоєний частково; не сформовано деякі практичні навички роботи; частина передбачених РПНД

				навчальних завдань не виконані або якість виконання деяких з них оцінено кількістю балів, близької до мінімальної.
35-59	не зараховано	Незадовільно	FX	«Умовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу засвоєний частково; не сформовані необхідні практичні навички роботи; більшість навчальних завдань не виконано або якість їх виконання оцінено кількістю балів, близької до мінімальної; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання).
1-34			F	«Безумовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу не засвоєний; не сформовані необхідні практичні навички роботи; всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки або не виконані взагалі; додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не призведе до значного підвищення якості виконання навчальних завдань.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основні нормативні акти:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/lawsshow/25496-вр>.

-акти міжнародного права:

1. Загальна декларація прав людини: Декларація ООН від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/lawsshow/995_015

2. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/lawsshow/995_004#Text

3. Конвенція про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності: Конвенція МОП від 29.06.1951 № 100 (Ратифікована 09.06.1956 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/lawsshow/993_002#Text.

-закони України:

4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. /Офіційний вісник України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

5. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України. Документ 8073¹-X <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

7. Кримінальний кодекс України: Закон України. Документ 2341-III, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

8. Про відповідальність за несвочасне виконання грошових зобов'язань : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/543/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

9. Про господарські товариства : Закон України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text>

10. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України. Документ 851-IV, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>

11. Про заставу : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12#Text>.

12. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

13. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

14. Про захист економічної конкуренції: Закон України. Документ 2210-III, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>.

15. Про захист прав споживачів: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>.

16. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>.

17. Про іпотеку: Закон України. Документ 898-IV, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text>.

18. Про концесії: Закон України. Документ 155-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#Text>.

19. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України. Документ 4002-XII, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text>.

-підзаконні акти:

20. Про затвердження Типового договору оренди землі: Постанова Кабінету Міністрів України № 220 від 3 березня 2004 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2004-%D0%BF#Text>.

21. Про затвердження примірних договорів оренди державного майна: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2020. № 820 Документ 820-2020-п, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2020-%D0%BF#Text>.

Навчальна література

підручники:

1. Бичкова С. С. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання : підручник С. С. Бичкова, І. А. Бірюков, В. І. Бобрик та ін.; за заг. ред. С.С. Бичкової. –2-ге вид., змін. та допов. – Київ: КНТ, 2020. – 498 с.

2. Беяневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти) / О. А. Беяневич. – Київ : Юрінком Інтер, 2021. – 592 с.

3. Цивільне право України: Академічний курс : підручник: у 2 т. за заг. ред. Я. М. Шевченко. – Т. 2. Особлива частина. – Київ : Концерн «Вид. дім «Ін Юре», 2020. – 408 с.

4. Цивільне право: підручник: у 2 т. В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, М. В. Домашенко та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – 2-ге вид., переробл. та допов. – Харків : Право, 2020. Т. 1. 656 с.

5. Цивільне право: підручник: у 2 т. В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; за ред. В. І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. 2-ге вид., переробл. та допов. Х. : Право, 2021. Т. 2. 816 с.

навчальні посібники, інші дидактичні та методичні матеріали:

1. Боднар Т. В. Договірні зобов'язання в цивільному праві (заг. положення) : навч. посіб. Т. В. Боднар. – Київ : Юстініан, 2020. – 280 с.

2. Боднар Т. В. Договірне право України. Загальна частина : навч. посіб. Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін. ; за ред. О. В. Дзери. – Київ : Юрінком Інтер, 2020. – 896 с.

3. Договірне право України. Загальна частина : навч. посіб. за ред. О.В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 891 с.

4. Договірне право України. Особлива частина : навч. посіб. Для студ. вузів за ред. О. В. Дзера. – Київ: Юрінком Інтер, 2020. – 1200 с.

5. Луць В. В. Контракти у підприємницькій діяльності : навч. посіб.

В.В. Луць. – 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2020. – 576 с.

6. Берестова І. Е. Цивільне право України. Особлива частина. Договірні зобов'язання: навч. посіб. І. Е. Берестова, С. С. Бичкова, І. А. Бірюков та ін. за заг. ред. С. С. Бичкової. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2020. – 348 с.

монографії та інші наукові видання:

1. Договір як універсальна правова конструкція : монограф. ; за ред. А.П. Гетьмана, В.І. Борисової. Харків : Право, 2022. 432 с.

2. Беяневич О. А. До питання про недійсність господарських договорів. *Вісник господарського судочинства*. 2024. № 2. С. 200–207.

3. Беяневич О. А. Договір як засіб саморегуляції господарських відносин: загальна характеристика. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2021. № 8. С. 40–48.

4. Беяневич О. А. Про види джерел господарського договірної права. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2020. № 10. С. 46–55.

5. Білоус Ж. Проблеми визнання господарських договорів недійсними. *Юридична Україна*. 2020. № 11. С. 31–40.

6. Жилінкова І. В. Договірне право : конспект лекцій І. В. Жилінкова, В.І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва та ін.; за ред. І. В. Жилінкової, В.І. Борисової. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2020. 116 с.

7. Буткевич О. В. Сторони в договорі (контракті) на реалізацію інвестиційного проекту у вільній економічній зоні О. В. Буткевич *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2023. № 10. С. 70–77.

8. Віхров О. Роль і місце організаційно-господарських зобов'язань у сучасній економіці О. Віхров *Право України*. 2020. № 4. С. 53–56.

9. Волкова К. Особливості регулювання договорів доручення на управління корпоративними правами держави. *Юридичний вісник України*. 2020. № 25. С. 29.

10. Воловенко І. Неточності при складанні господарських договорів І. Воловенко *Справочник економіста*. 2020. № 2. С. 53–55.

11. Дмитрієва Ю. Визначення поняття «договору простого товариства» та його правова кваліфікація *Право України*. 2020. № 9. С. 96–100.

12. Договір у цивільному і трудовому праві: довідник за ред. Ю.С. Шемшученка, Я. М. Шевченко ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Ч. 1 : Я. М. Шевченко, О. М. Молякко, І.Ф. Севрюкова та ін. Київ: Юридична книга, 2020. – 280 с.

13. Договір у цивільному і трудовому праві: довідник за ред. Ю.С. Шемшученка, Я. М. Шевченко ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Ч. 2 : Зразки документів Я. М. Шевченко, О. М. Молякко, І.Ф. Севрюкова та ін. Київ : Юридична книга, 2020. – 96 с.

14. Договори в підприємницькій діяльності. *Податки та бухгалтерський облік*. 2021. № 15/16. С. 3–108 (Спецвипуск).

15. Іванова К. Ю. До питання про фраздаторні правочини. *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення*

та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав : матер.науково-практичн. конф., присвяч. пам'яті професора Ч.Н. Азімова (м. Харків, 16 грудня 2020 р.). Харків, 2020. С.143-147.

16. Євстігнєєв А. Істотні умови договору за Цивільним та Господарським кодексами: порівняльний аспект. *Юридичний журнал*. 2021. № 1. С. 22–23.

17. Єфімов О. Господарський та цивільно-правовий договори у підприємницькій діяльності. *Аудитор України*. 2021. № 9/10. С. 59–63.

18. Клейменова С. До питання про систему договорів лізингу. *Вісник прокуратури*. 2021. № 8. С. 62–66.

19. Коломієць Н. Становлення господарського зобов'язання як правової категорії Н. Коломієць *Право України*. 2021. – № 4. – С. 48–52.

20. Пучковська І. Й. Теоретичні проблеми забезпечення зобов'язань: монографія. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2021. 472 с.

21. Розгон О. В. Договори у сімейному праві України: монографія. Київ: Ін Юре, 2020. 301с.

22. Філатова Н. Ю., Логойко О. О. Порівняльний аналіз особливостей укладення електронних договорів в Україні і Німеччині: правові аспекти. *Правова держава*. Вип. 38. 2020. С. 92–100.

Інтернет-ресурси:

1. <http://portal.rada.gov.ua> – Офіційний портал Верховної Ради України
2. <http://www.president.gov.ua> – Офіційне представництво Президента України
3. <http://www.kmu.gov.ua/control> – Урядовий портал
4. <http://www.court.gov.ua> – Офіційний вебпортал «Судова влада України»
5. <http://www.ccu.gov.ua> – Конституційний Суд України
6. <http://www.scourt.gov.ua> – Верховний Суд
7. <http://www.vasu.gov.ua> – Вищий адміністративний суд України
8. <http://vgsu.arbitr.gov.ua> – Вищий господарський суд України
9. <http://sc.gov.ua> – Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ
10. <http://minfin.kmu.gov.ua> – Міністерство фінансів України
11. <http://www.minjust.gov.ua> – Міністерство юстиції України
12. <http://www.sta.gov.ua> – Державна податкова служба України
13. <http://www.nbu.gov.ua> – Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського
14. <http://reyestr.court.gov.ua> – Єдиний державний реєстр судових рішень

Навчальне видання

**Киян Володимир Якович
Обушенко Наталія Миколаївна
Карпенко Роман Валерійович
Фокша Лілія Володимирівна**

**ПРАВОВІ ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ З УРАХУВАННЯМ ОСОБЛИВОСТЕЙ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

***Навчально-методичні рекомендації
до семінарських та практичних занять***

Редактор, оригінал-макет – *А. В. Самотуга*
Коректор *М. С. Касян*
Дизайн – *К. А. Бут*

Підп. до друку 24.12.2024. Формат 60x84/16. Друк – цифровий. Гарнітура – Times.
Ум.-друк. арк. 9,59. Обл.-вид. арк. 10,31.

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, sed@dduvs.edu.ua
Свідоцтво про внесення до державного реєстру ДК № 8112 від 13.06.2024